

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/305/>

Jari Järvinen

MAATALOUDEN TUOTANTOTAISTELU VUOSINA 1939-1945

Suomen historian pro gradu-
työ Jyväskylän yliopistossa
kevätlukukaudella 1997

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos HISTORIA
Tekijä Järvinen Jari Pentti	
Työn nimi MAATALOUDEN TUOTANTOTAISTELU VUOSINA 1939-1945	
Oppiaine Suomen Historia	Työn laji PRO GRADU
Aika Toukokuu 1997	Sivumäärä 104
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Toisen maailmansodan aikana pyrittiin aluksi pääasiassa kulutusta säännöstelemällä saamaan armeijalle ja kotirintamalle riittävästi ravintoa. Pelkkä kulutuksen säännöstely ei kuitenkaan riittänyt ja niinpä leipäviljan luovutusjärjestelmiä kehittämällä pyrittiin säännöstelemään tai paremminkin ohjailemaan tuotantoa haluttuun suuntaan siten, että tuottajille tehtiin edullisemmaksi täyttää luovutusvelvollisuus kulutukseen toivotuilla tuotteilla.</p> <p>Suursodan jatkuessa runsaat kolme vuotta julkaistiin vuonna 1942 tuotantokomitean mietintö, jossa määriteltiin myös maatalouden osalta tuotantopolitiikan päämäärät ja edellytykset. Tuolloin alettiin yleisesti puhua tuotantotaistelusta. Tuotantotaistelua organisoitiin maatalousministeriön perustetusta tuotanto-osastosta käsin yhteistyössä pääasiassa kansanhuoltoministeriön, yleisten töiden ja kulkulaitosten ministeriön sekä Suurtalkoot ry:n kesken.</p> <p>Tuotantotaistelua käytiin sekä tiedotusvälineiden propagandan avulla että julkishallinnon keinoin. Ihmisiä kannustettiin kotirintamalla talkoorynnäkköön näyttävin tempauksin. Luovutusjärjestelmiä kehittämällä, maataloustekniikan kehittämistä tukemalla sekä erilaisilla tukipalkkioilla pyrittiin helpottamaan tuottajan vaikeaa osaa ja ohjaamaan tuotantoa väestön toimeentulon kannalta parhaaseen suuntaan.</p>	
Asiasanat	Tuotantotaistelu, kansanhuolto, leipävilja, II maailmansota
Säilytyspaikka	Historian laitoksen kirjasto
Muita tietoja	

Sisältö

KUVAT	3
TAULUKOT	3
1. JOHDANTO	3
2. TEHTÄVÄ JA LÄHTEET	6
3. LEIPÄVILJAOMAVARAISUUTEEN MAAILMANSOTIEN VÄLISENÄ AIKANA.....	8
3.1. ILMASTOLLISET JA MAANTIETEELLISET EDELLYTYKSET MAATALOUDEN HARJOITTAMISEEN SUOMESSA MAAILMANSOTIEN VÄLISENÄ AIKANA.....	8
3.2. MAATALOUSJÄRJESTÖT	14
3.3. LEIPÄVILJAN VILJELY SUOMESSA ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA.....	16
4. TUOTANTOA EDISTÄVÄT SUUNNITELMAT	19
4.1. MAATALOUDEN TUOTANTOPOLITIIKAN PÄÄMÄÄRÄT JA EDELLYTYKSET.....	19
4.2. VILJELMIEN ELINKELPOISUUDEN TEHOSTAMINEN.....	21
4.3. MAATALOUDEN TYÖVOIMAN TARVE JA SEN TYYDYTTÄMINEN.....	22
4.4. MAATALOUSTEKNIIKAN KEHITTÄMINEN.....	24
4.4.1. <i>Maatalouden konetarve</i>	24
4.4.2. <i>Maatalouden sähköistäminen</i>	26
4.4.3. <i>Viljelysmaiden keinokastelu</i>	28
4.4.4. <i>Lannoittaminen</i>	29
4.4.5. <i>Uudisraivaustekniikka</i>	31
4.4.6. <i>Salaojitus</i>	32
4.4.7. <i>Yhteenveto: Toimenpiteet maataloustekniikan kehittämiseksi</i>	33
4.5. LYHYEN JA PITKÄN AJAN TUOTANNON SUUNTIEN KEHITTÄMINEN	34
4.6. LEIPÄVILJAOMAVARAISUUDEN TURVAAMINEN.....	36
5. KÄYTÄNNÖN TOIMENPITEET TUOTANNON EDISTÄMISEKSI	40
5.1. KANSANHUOLTO – VÄESTÖN KULUTUSTARPEEN TYYDYTTÄJÄ.....	40
5.2. LEIPÄVILJAN LUOVUTUSJÄRJESTELMIEN KEHITTÄMINEN – ASKEL TUOTANNON KOHOTTAMISEEN	44
5.3. MAATALOUDEN TUOTANTOTAISTELUUN SIIRTYMINEN – ALKUVAIHEET JA ORGANISAATIO	50
5.4. MAATALOUSTUOTTEIDEN TUKIPALKKIOJÄRJESTELMÄ.....	53
5.5. TALKOOTOIMINNAN KYTKEMINEN TUOTANTOTAISTELUUN.....	57
5.5.1. <i>Raivausleirit 1941</i>	59
5.5.2. <i>Vapaaehtoisten raivausleirien merkitys</i>	60
5.5.3. <i>Suurtalkoot ry</i>	61
5.5.4. <i>Talkootoiminnan kenttäorganisaatio</i>	62
5.5.5. <i>Maataloustalkoot 1942-1944</i>	65
5.5.6. <i>Talkoopropaganda</i>	68
5.6. TUOTANTOTAISTELUUN OSALLISTUVIEN HALLINTOELINTEN JA VAPAAEHTOISTEN JÄRJESTÖJEN KESKINÄINEN TYÖNJAKO SEKÄ NIIDEN KESKINÄISET YHTEYDET	69
6. TUOTANTOTAISTELUN TOTEUTUS TILASTOJEN VALOSSA.....	72
6.1. SÄÄOLOJEN VAIKUTUS KASVILLISUUDEN KEHITYKSEEN VUOSINA 1939-1945	72
6.2. VILJELLYN MAA ALAT SUHTEESSA SATOIHIN.....	77
6.3. VILJELLYN PINTA-ALAN ALUEELLINEN KEHITYS MAANVILJELYSEUROJEN ALUEILLA.....	79
6.4. VILJELMIEN ELINKELPOISUUDEN PARANTAMINEN.....	82
6.5. MAATALOUSTEKNEIDEN MERKITYS.....	86

	2
6.6. MAASEUDUN VOIMAONGELMAT JA SÄHKÖISTÄMINEN.....	88
6.7. VÄKILANNOITTEIDEN MERKITYS.....	88
6.8. TYÖVOIMAKYSYMYS.....	90
6.9. OMAVARAISUUS II MAAILMANSODAN AIKANA.....	92
6.10. MAATALOUDEN KANNATTAVUUS.....	95
7. TUOTANTOTAISTELU – KÄYTÄNNÖN TOIMENPITEITÄ VAI PELKKÄÄ PROPAGANDAA?	99
LÄHTEET	102

Kuvat

KUVA 1. MAANMUOKKAUSKAUDEN KESKIMÄÄRÄINEN PITUUS PÄIVISSÄ MAAN ERI OSISSA.....	9
KUVA 2. SUOMEN MAATALOUSALUEET.....	10
KUVA 3. MAANVILJELYSSEURAT 1941.....	14
KUVA 4. RAVINTOAINERYHMÄT.....	36
KUVA 5. KANSANHUOLTOMINISTERIÖN ORGANISAATIO.....	42
KUVA 6. KANSANHUOLLON PIIRIJAKO.....	43
KUVA 7. LUOVUTUSJÄRJESTELMÄT.....	45
KUVA 8. TUOTANTOTAISTELUN ORGANISAATIO.....	52
KUVA 9: TALKOOTYÖN KENTTÄORGANISAATIO.....	64
KUVA 10. TUOTANTOTAISTELUUN OSALLISTUNEET TAHOT JA NIIDEN VÄLISET YHTEYDET.....	71
KUVA 11. LEIPÄVILJA-ALAN JA SADON VÄLISET SUHTEET VUOSINA 1940-1949.....	78
KUVA 12. LEIPÄVILJAN ALAT (HA) MAANVILJELYSSEUROITTAIN VUOSINA 1940-1945.....	81
KUVA 13. LEIPÄVILJAN VIJELYPINTA-ALAN (HA) MUUTOS MAANVILJELYSSEUROITTAIN VUOSINA 1940-1945.....	82
KUVA 14. LEIPÄVILJAN OMAVARAISUUS VUOSINA 1939-1949.....	93
KUVA 15. LEIPÄVILJAOMAVARAISUUS LÄÄNEITTÄIN VUONNA 1944.....	95
KUVA 16. MAATALOUDEN KANNATTAVUUS VUOSINA 1938-1950.....	97

Taulukot

TAULUKKO 1. OMAVARAISUUDEN SAAVUTTAMISEKSI KOTIMAAN KULUTUKSESSA JA TUOTANNOSSA TARVITTAVAT PINTA-ALAT.....	20
TAULUKKO 2. MAATALOUDEN TYÖVOIMAN TARVE 1942 (ARVIO).....	22
TAULUKKO 3. VÄKILANNOITTEIDEN SATOA LISÄÄVÄ VAIKUTUS.....	30
TAULUKKO 4. VÄKILANNOITTEIDEN TARVE SODAN AIKANA.....	31
TAULUKKO 5. RINNAKKAINEN TAKAVARIKKO- JA LUOVUTUSJÄRJESTELMÄ.....	47
TAULUKKO 6. TUKIPALKKIOIDEN VALTIONTALOUDELLE AIHEUTTAMAT MENOT VUOSINA 1943-1947(MILJ.MK).....	57
TAULUKKO 7. VUODEN 1944 MAATALOUSTALKOOKILPAILUN TULOKSET.....	67
TAULUKKO 8. VUODENTULOILMOITUKSET VUOSINA 1940-1945.....	76
TAULUKKO 9. LEIPÄVILJAN ALAT JA SADOT VUOSINA 1940-1949.....	77
TAULUKKO 10. LEIPÄVILJAN VIJELYSALAT (HA) MAANVILJELYSSEUROITTAIN VUOSINA 1940-1945.....	79
TAULUKKO 11. LEIPÄVILJAN VIJELYSALAN MUUTOKSET (HA) VUOSINA 1940-1945.....	80
TAULUKKO 12. PELTOALAN JAKAANTUMINEN TILAKOON MUKAAN VUOSINA 1920 JA 1941.....	83
TAULUKKO 13. ERI SUURUUSTEN VIJELMIEN LUKUMÄÄRÄT VUOSINA 1920 JA 1941.....	83
TAULUKKO 14. ERI SUURUUSTEN VIJELMIEN LUKUMÄÄRÄT VUOSINA 1941 JA 1950.....	84
TAULUKKO 15. RAIVAUSPALKKION SUURUUS, PERUSPALKKIO.....	85
TAULUKKO 16. RAIVAUSPALKKIO HARVAAN ASUTUISSA JA VÄHÄVARAISISSA KUNNISSA.....	85
TAULUKKO 17. RAIVAUSPALKKIO LAPIN LÄÄNIN ALUEELLA.....	85
TAULUKKO 18. RAIVAUSPALKKIO SIIRTOVÄELLE, JOTKA PIKA-ASUTUSLAIN MUKAAN OLIVAT OIKEUTETTUIJA VIJELYSPALKKION SAANTIIN.....	85
TAULUKKO 19. RAIVAUSPALKKIO, JOS SAMALLA RAIVATTAVA ALA SALAOJITETAAN.....	86
TAULUKKO 20. VOIMAKONEET JA MAATALOUSTYÖKONEET VUOSINA 1941 JA 1950.....	87
TAULUKKO 21. VÄKILANNOITTEIDEN KÄYTÖN VAIKUTUS SATOIHIN VUOSINA 1936-1946.....	88
TAULUKKO 22. VÄKILANNOITTEIDEN KÄYTTÖ SATOVUOSINA 1939-1946.....	89
TAULUKKO 23. VÄKILANNOITTEIDEN JA TUONNIN VAIKUTUS LEIPÄVILJAN KULUTUSMÄÄRIIN.....	90
TAULUKKO 24. TYÖVELVOLLISUUSKUTSUNNAT VUONNA 1943.....	92
TAULUKKO 25. VÄESTÖ JA LEIPÄVILJAN LUOVUTUS YLEISEEN KULUTUKSEEN LÄÄNEITTÄIN VUONNA 1944.....	94
TAULUKKO 26. MAATALOUDEN KANNATTAVUUS TILIVUOSITTAIN VUOSINA 1938-50.....	96
TAULUKKO 27. MAATALOUDEN KOKONAISTUOTTO VUOSINA 1935-1946.....	97

1. Johdanto

Kannessa olevan propagandistisen kuvan teksti ”Tuotantotaistelu jatkuu”¹ on ajankohtainen myös 1990-luvulla, kun maataloustuottajat taistelevat oikeuksistaan Euroopan Yhteisön maatalousmarkkinoilla. Ongelman luonne on eräällä tavalla saman kaltainen II maailmansodan aikaan: kuinka säilyttää tuotantokyky muuttuneilla markkinoilla. Noin 50 vuotta sitten valtio astui kuvaan mukaan tuotantopalkkioiden muodossa. Tuolloin ongelma oli kuitenkin tilapäinen, kun taas nykyisin tuottajat ovat pysyvämmän rakennemuutoksen kourissa: kuinka kilpailla sellaisten tuottajien kanssa, jotka viljelevät suotuisimmissa olosuhteissa?

Maataloustuotteiden säännöstelyllä kansanhuoltoviranomaiset pyrkivät saamaan armeijalle ja kotirintamalle riittävästi ravintoa. Armeija asioi tuottajien kanssa suurimmaksi osaksi suoraan pakko-otoin. Kansanhuollon tehtävänä oli myös valvoa sitä, että maataloustuotannosta viljelijöiden omien ravinnontarpeiden tyydyttämisen jälkeen ohjautui ainakin korttiannoksiin tarvittava määrä elintarvikkeita kuluttajille säännöstellyin hinnoin eikä joutunut mustan pörssin kauppaan. Yhteiskunta pyrki maataloustuotteiden säännöstelyllä toisaalta lisäämään tuotantoa ja ohjaamaan sitä kansanhuollon kannalta haluttuun suuntaan sekä toisaalta mahdollisimman tarkkaan ohjaamaan tuotteet pelloilta ja navetoista kuluttajille. Tämä sitoi suomalaisen viljelijän kansanhuollon holhoukseen.

Tuotantoa pyrittiin aluksi ohjailemaan kansanhuoltoministeriöstä käsin, mutta kun huomattiin tehtäväkentän moninaisuus, siirrettiin tuotantoa muille ministeriöille: esim. työvoiman säännöstely kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle, valtakunnallisen viljelyssuunnitelman teko maatalousministeriön tuotanto-osastolle. Tässä tutkielmassa keskitytään lähinnä juuri viljelyssuunnitelmiin ja sen toteutukseen.

Tuotantotaistelusta alettiin puhua noin vuoden 1942 aikana ilmeisestikin tuotanto-osaston aloitteesta. Sanaa käytettiin yleisesti osaston asiakirjoissa ja propagandalehtisissä. Sitä käyttämällä haluttiin saada kotirintama mukaan *taistelemaan isänmaan puolesta* tuotantoa

edistämällä.

27.6.1941 asetuksella (495/41) perustettiin maatalousministeriöön poikkeuksellisissa oloissa tapahtuvaa maataloustuotannon suunnittelua ja ohjausta varten väliaikainen tuotanto-osasto. Sen tehtävänä oli suunnitella maan elintarvike ja raaka-ainetilanteen kannalta tarpeellisia muutoksia maatalouden tuotantosuunnassa ja ryhtyä asian vaatimiin toimenpiteisiin näiden muutosten toteuttamiseksi. Lisäksi oli tarkoitus ryhtyä muihin maataloustuotannon kannalta tarpeellisiin toimenpiteisiin sekä käsitellä erinäisiä ministeriön määräämiä asioita. Osaston hoidettavaksi tuli siis Suomen maataloustuotantoa koskevien tärkeiden kysymysten valmistelu. Sodan aikana osasto toimi myös tuotantoneuvonnan keskuksena ja harjoitti siinä tarkoituksessa laajaa julkaisutoimintaa.

Tuotanto-osastossa oli aluksi kolme toimistoa: yleinen, kasvinviljelys- ja kotieläintoimisto. Ensin mainittu hoiti osaston hallintoa ja lainsäädäntöä koskevat asiat, käsitteli osaston toiminnan järjestelyä ja henkilökuntaa koskevia kysymyksiä sekä valvoi mm. arkiston hoitoa. Muut toimistot toimivat nimiensä osoittamissa tehtävissä. Maatalousministerin puheenjohtolla toimi vuodesta 1941 alkaen maatalouden tuotantolautakunta, jonka valtioneuvosto muutti syksyllä 1948 maatalousministeriön neuvottelukunnaksi. Asiantuntijoiden lisäksi siinä olivat edustettuina erilaiset poliittiset suuntaukset. Neuvottelukunnan ja tuotanto-osaston työ liittyivät kiinteästi toisiinsa. Osaston päällikkö toimi neuvottelukunnan varapuheenjohtajana, ja sen virkamiehet valmistelivat neuvottelukunnassa esille tulevia asioita. Neuvottelukunnassa toimi myös jaostoja.

Tammikuussa 1949 yleinen toimisto lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin tuotanto-osaston osastopäällikölle. Vuoden 1951 alusta lakkautettiin väliaikainen tuotanto-osasto kokonaisuudessaan. Sille kuuluneiden asioiden hoito siirtyi osittain maataloushallitukselle ja osittain maatalousministeriön yleisen osaston esittelijöille.

---

¹ Tuotantotaistelu jatkuu. Maatalousministeriön tuotanto-osaston julkaisu n:6/1943.

2. Tehtävä ja lähteet

Tutkielmassa tarkastellaan maataloustuotantoa edistäviä suunnitelmia ja toimenpiteitä sekä ns. *tuotantotaistelu*-kampanjaa Suomessa II maailmansodan aikana lähinnä leipäviljan osalta. Leipävilja oli suomalaisten tärkein ravinnonlähde, ja siksi sen riittävyys kyseessä olevan kriisin aikana oli elintärkeää suomalaisille, joten tutkielma on rajattu pääasiassa sitä koskevaksi. Tilastojen valossa pyritään arvioimaan toimenpiteiden onnistumista. Tämä tutkimus jää pakostakin pinnalliseksi aiheen laajuuden vuoksi, ja on siten yleisesitys antaen pohjaa mahdollisille jatkotutkimuksille. Aihepiiri on varsin uusi. Kysymystä on kyllä sivuttu II maailmansodan aikaa ja tuon ajan taloutta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa sekä muistelmissa, mutta yksityiskohtaisempi esitys puuttuu. Varsinkin sotapropagandaa on jo tutkittu laajemmin, mutta jatkossa olisi syytä syventää tavallaan siviiliaiheeseen liittyvää propagandaosuutta. Lisäksi tilastollinen tarkastelu pienemmissä alueyksiköissä, esim. maatalousseurat, talkoo/asevelipiirit tai kunnat, voisi myös tuoda uutta tietoa aiheesta.

Lähteistö on pääosiltaan aihetta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, komiteamietintöjä sekä maatalousministeriön ja kansanhuoltoministeriön asiakirjoja. Aikalaislähteistä (komiteamietinnöt, ministeriöiden asiakirjat) paistaa läpi tietty saksalaismielisyys, mikä ei kuitenkaan kyseenalaista sisältöjä tutkimuksessa rajatun aiheen osalta. Komiteamietinnöt ovat päälähteenä, kun tarkastellaan tuotantoa edistäviä suunnitelmia, kun taas toimenpiteitä selvittäessä päälähteinä ovat maatalous- ja kansanhuoltoministeriön asiakirjat, asetuskokoelmat, Suomen Talkoot ry:n vuosikertomukset sekä muu tutkimuskirjallisuus. Tulosten osalta päälähteenä ovat maataloustilastot. Tilastoissa on jonkin verran aukkoja, joita on pyritty täyttämään erilaisilla tutkimuskirjallisuuteen perustuvilla päätelmillä sekä pitemmän aikavälin tilastoilla.

Tutkimuksen dispositio on kronologis-funktionaalinen ja rakentuu siten, että ensin tarkastellaan leipäviljan viljelyä ja maatalousoloja sekä omavaraisuuskysymystä yleisesti ennen sotaa. Tässä on käytetty lähteenä Ellilän artikkelia Suomen maataloudesta lähinnä siksi, että siinä kuvataan parhaiten tuon ajan maatalousoloja (maatalousaluejako, kasvukaudet, viljakasvien viljelyalueet) aikalaisen silmin, mikä on tärkeää tutkielman kannalta, koska

aiheena ovat juuri teosta edeltävän ajan tuotantoa edistävät toimenpiteet. Jos olisi käytetty nykyisiä Suomen maataloutta kuvaavia lähteitä, olisi jossakin määrin vääristelty totuutta, koska olot ovat muuttuneet noista ajoista.

Tuotantoa edistäviä suunnitelmia käsittelevä pääluku perustuu lähes kokonaan komiteamietintöihin. Tässä luvussa ei vielä juurikaan kommentoida mietinnön sisältöä, vaan referoidaan suunnitelman pääkohtia. Kommentointi tulee myöhemmin seuraavissa pääluvuissa, joissa käsitellään sekä käytännön toimenpiteitä arkistolähteiden ja kirjallisuuden että toteutusta lähinnä erilaisten maataloustilastojen valossa. Joissakin tapauksissa on otettu tilastoihin mukaan sota-aikaa edeltäviä ja sodan jälkeisiä vuosia käsittäviä tilastoa, jotta toisaalta voitaisiin verrata sotavuosien tilannetta sotaa edeltävään normaaliin ja toisaalta sodan jälkeiseen tilanteen normalisoitumiseen.

Tutkielma sisältää runsaasti kuvitusta, karttoja, kaavioita sekä taulukoita, jotka on sijoitettu asiansyhteyteen. Näillä on pyritty havainnollistamaan lukusarjoja sekä organisatorisia rakenteita. Luettelo kuvista ja taulukoista on sisällysluettelon yhteydessä. Karttojen ja kaavioiden nimeämistä on yksinkertaistettu, eli puhutaan molempien kohdalla kuvista. Kuvaotsikko kertoo sisällöstä.

3. Leipäviljaomavaraisuuteen maailmansotien välisenä aikana

3.1. Ilmastolliset ja maantieteelliset edellytykset maatalouden harjoittamiseen Suomessa maailmansotien välisenä aikana

Maataloustuotanto perustuu kasvien ja eläinten elintoimintojen, erityisesti niiden kasvun ja lisääntymiskyvyn ohjaamiseen ja taloudelliseen hyväksikäyttöön. Nämä toiminnat ovat kiinteässä riippuvuussuhteessa paikallisiin luonnonolosuhteisiin. Näistä tärkeimpiä ovat ilmasto, kuten lämpötila ja sademäärä, sekä maaperän laatu ja sen kasviravinnevarat.

Maanmuokkauskauden ja kasvukauden pituuksilla on erittäin ratkaiseva vaikutus maatalouden harjoittamiseen. Nämä tekijät vaikuttavat mm. työn menekkiin sekä viljelykasvien valintaan. Mitä lyhyempi on muokkauskausi, sitä vaikeammaksi muodostuvat työn menekin huiput erityisesti kevät- ja syyskausina. Kasvukauden lyhyys taas rajoittaa suuresti viljelykasvien valikoimaa.

1940-1950-luvuilla maan eri osissa muokkauskauden pituus vaihteli keskimäärin siten, että se lyheni siirryttäessä etelästä pohjoiseen ja rannikolta sisämaahan. Lounaisessa saaristossa se oli yli 210 päivää. Pääviljelysalueilla, linjan Pori-Hamina lounaispuolella, muokkauskausi kesti 190-210 päivää. Etelä-Pohjanmaalla sekä Sisä-Suomen järviylängön eteläosassa se kesti 180 päivää.²

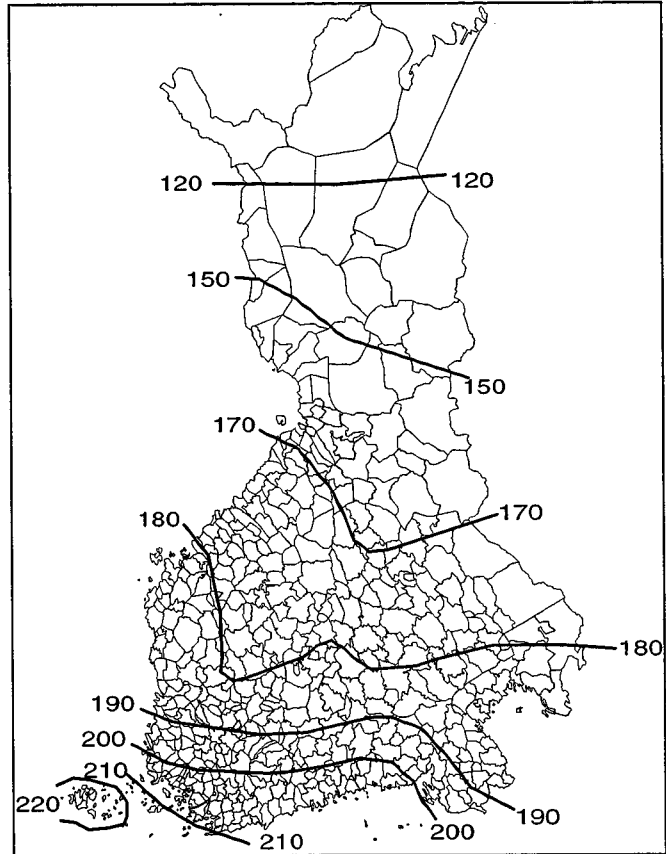
² Ellilä 1958, s. 116.

Kasvukaudella tarkoitetaan aikaa viljelyskasvien elintoimintojen alkamisesta keväällä niiden päättymiseen syksyllä. Tavallisesti pidetään rajana +5/C vuorokauden keskilämpötilaa. Näin määritellyn kasvukauden pituus oli lounaisella rannikko- ja saaristoalueella n. 170 päivää ja lounaisella pääviljelysalueella n. 170-160 päivää. Kasvukausi seurasi melko tarkkaan muokkauskautta ollen tätä noin 20-30 päivää lyhyempi.

Maamme laajuus, sen suuri ulottuvuus varsinkin pohjois-eteläsuunnassa ja siitä johtuvat ilmaston eroavaisuudet sekä erilaiset maaperäsuhteet

aiheuttavat suuria vaihteluita maatalouden harjoittamisen edellytyksissä. Yleiskäsityksen saamiseksi alueellisista maatalousmahdollisuuksista olivat tutkijat jakaneet maan maatalousalueisiin, joilla maatalouden edellytykset olivat suunnilleen samanlaiset. Seuraavassa esitettävä aluejako oli laadittu vuoden 1941 maatalouslaskennan tulosten perusteella. Tässä jaossa olivat alueiden rajoja määrättäessä tärkeimpinä tekijöinä olleet pellon osuus kokonaisalasta, eri viljelyskasvien viljelylaajuus ja kotieläinten luku peltoalaan verrattuna. Numerotiedot perustuvat vuoden 1950 maatalouslaskennan tuloksiin. Maatalousaluejako oli seuraava:⁴

Kuva 1. Maanmuokkauskauden keskimääräinen pituus päivissä maan eri osissa.³

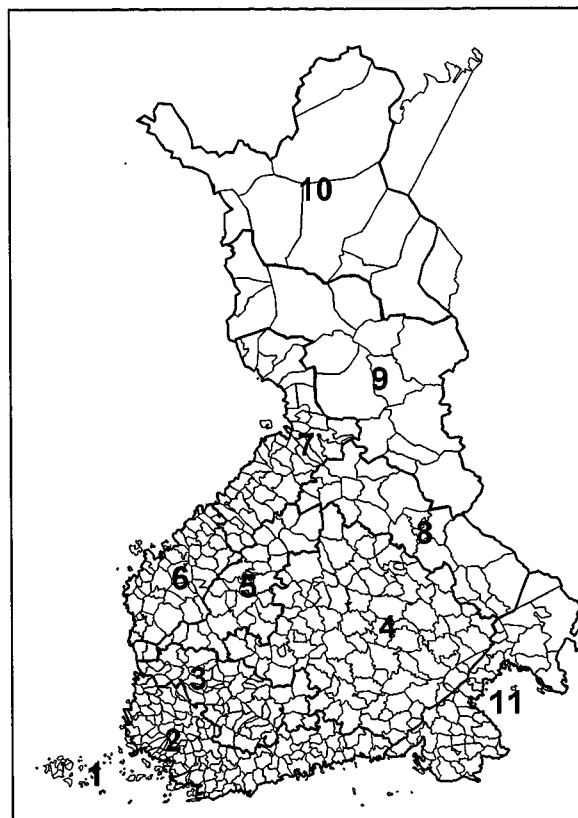

³ Ellilä 1958, s.117.

⁴ Ellilä 1958, s.118.

1. Saaristo-Suomen maatalousalue
2. Etelä-Suomen maatalousalue
3. Hämeen-Satakunnan maatalousalue
4. Sisä-Suomen maatalousalue
5. Suomenselän salomaan maatalousalue
6. Etelä-Pohjanmaan maatalousalue
7. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maatalousalue
8. Kainuun ja Raja-Karjalan maatalousalue
9. Peräpohjolan maatalousalue
10. Lapin maatalousalue
11. Itä-Karjala (sodassa menetetty alue)

Kuva 2. Suomen maatalousalueet

Maataloudellisesti merkittävimpiä olivat alueet 1, 2, 3 ja 4. Yhteensä ne muodostivat ns. Viljelys-Suomen. Sen kokonaisala oli vain 21% maamme pinta-alasta, mutta peltoala oli noin 60% koko maan peltoalasta. Seuraavassa on vielä tarkempi erittely alueittain.

Saaristo-Suomi, joka käsitti Ahvenanmaan ja Turun saariston, oli ilmastollisesti edullisin maatalousalue. Kasvukausi oli pitkä, keskimäärin 170 päivää, ja halloja esiintyi harvoin. Haittana oli alkukesän yleinen liikakuivuus. Kun maa-alue oli pirstoutunut saariksi, oli alue luonnostaan pienviljelyvaltaista. Pellot olivat pieniä tilkkuja kallioiden välissä. Peltoa oli 11,4% kokonaisalasta, eikä uudisraivaukseen enää ollut sanottavasti mahdollisuuksia. Kevätvehnää viljeltiin suhteellisesti enemmän kuin muilla alueilla, 14,2% peltoalasta, ruista ja ohraa yhteensä vain 3,6%. Karjanhoidolla oli alueella suuri merkitys.⁵

Etelä-Suomen maatalousalue käsitti Uudenmaan läänin, Varsinais-Suomen, eteläisen ja läntisen osan Satakuntaa sekä Kymen läänin eteläisiä kuntia. Edullisten ilmasto- ja maape-

räsuhteiden johdosta alue oli maan tärkein maataloustuotantoalue. Kasvukauden pituus oli 170-160 päivää. Maaperä oli vaihtelevaa, alueella esiintyi laajoja aito- ja urpasavialueita, mutta myös saviköyhiä moreenialueita. Maan koko peltoalasta oli alueella 30,9%, vaikka maan kokonaisalasta oli tällä alueella vain 9,4%. Peltoa on 27,9% kokonaisalasta. Vaateliaita viljelyskasveja viljeltiin täällä runsaasti. Alueen jäykällä savimailla oli syysvehnän viljely laajempaa kuin muissa osissa maata. Kevätvehnää viljeltiin 9,4%, ruista 4,7% ja ohraa 3,3% peltoalasta. Heinän viljely oli vähäisempää kuin millään muulla alueella, 34,2% peltoalasta, mutta peltolaitumien osuus oli suhteellisen suuri. Kotieläintalous oli monipuolista.⁶

Hämeen-Satakunnan alueeseen kuuluivat Tampereen ja Hämeenlinnan ympäristöt. Idässä alue ulottui Heinolan kohdalle ja lännessä kapenevana vyöhykkeenä rannikolle asti. Kasvukauden pituus oli noin 160 päivää. Alueen erotti edellisestä lähinnä maaperän erilaisuus. Moreeni tuli yleisemmäksi, joskin savialueitakin oli laaksoissa, mutta ne olivat vähemmän yhtenäisiä. Peltoa oli kokonaisalasta 19,0%. Peltoprosentin alenemiseen verrattuna edelliseen alueeseen vaikutti pinnanmuodostus. Alue oli kumpuista ja mäkistä sekä suhteellisen vesistörikasta. Syysvehnää ei tällä alueella enää sanottavasti viljelty. Kevätvehnää viljeltiin vähemmän ja ruista ja ohraa enemmän kuin Etelä-Suomen alueella.⁷

Sisä-Suomi käsitti laajan alueen Lappeenrannan, Joensuun, Iisalmen, Jyväskylän ja Heinolan välillä. Alue oli 20,5% kokonaisalasta. Maastosuhteiltaan, maan kumpuisuuden ja järvirikkauden puolesta alue oli melko yhtenäinen. Myös kasvukauden sateisuus ja lämpösuhteet olivat koko alueella melko edulliset, mutta kasvukauden lyhyys varsinkin alueen pohjoisosissa, noin 140 päivää, esti vaatelioiden kasvien viljelyksen. Alue oli suurimmalta osaltaan moreenia, mutta myös savea ja hietaa oli jonkin verran. Peltoa oli alueella 10,3% kokonaisalasta. Rukiin viljely oli laajinta tällä alueella, 7,6% peltoalasta. Kevätvehnän viljely oli myös lisääntynyt tällä alueella, ollen 9,1%. Heinän viljely oli laajaa, 46,8% peltoalasta. Kotieläintalous oli suuntautunut pääasiallisesti nautakarjan hoitoon. Maatalouden ohella oli

---

⁵ Ellilä 1958, s. 118.

⁶ Ellilä 1958, s. 118.

⁷ Ellilä 1958, s. 118.

metsätaloudella tällä alueella tärkeä merkitys.⁸

Suomenselän salomaa käsitti kapean vedenjakaja-alueen Pohjois-Satakunnan rannikolta aina Pohjois-Savon länsipuolelle saakka. Maaperä oli karua moreenia ja suota. Pelloista oli noin puolet suomailta. Halloja esiintyi usein. Kasvukausi vaihtelee 150-140 päivään, ja se oli varsinkin alueen pohjoisosissa lyhyempi kuin eteläisillä alueilla. Peltoa oli vain 8,1% kokonaisalasta. Asutus oli harvaa. Viljan viljely oli vähäisempää kuin edellisillä alueilla. Sadot olivat yleensä heikot. Kotieläintaloudelle oli ominaista nautakarjan ohella lampaiden runsaus.⁹

Etelä-Pohjanmaalla oli eteläosissa paljon savimaita, joista suuri osa oli varsin happamia, ja kaikkialla oli runsaasti soita. Kevät oli usein viileä ja kuiva ja halloja esiintyi varsinkin sisäosissa usein. Tästä huolimatta oli alue maamme tärkeimpiä maataloustuotantoalueita. Peltoa oli alueella 23,7% kokonaisalasta, ja vain Etelä-Suomen alueella oli peltoa enemmän. Viljanviljely oli vähäisempää kuin eteläisimmillä alueilla, mutta monipuolisempaa kuin Pohjois-Pohjanmaalla. Syysvehnää ei enää viljelty, mutta kevätvehnän osuus oli 6,9% peltoalasta. Nurmiviljely oli laajaa ja peltolaitumia enemmän kuin millään muulla alueella. Nautakarjatalous oli suhteellisen laajaa. Metsätaloudella ei tulonlähteenä ollut samaa merkitystä kuin maan sisäosissa.¹⁰

Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan alue samoin kuin Etelä-Pohjanmaa oli tyypillistä rannikko-seutua. Jokien varsilla oli kapeina kaistaleina savea. Jokilaaksojen välillä oli moreenia. Suomaita oli myös runsaasti. Maanlaadultaan alue muistutti Etelä-Pohjanmaata. Pohjoisempi asema kuitenkin lyhensi kasvukautta noin 130 päivään ja alensi lämpötilaa. Peltoalan osuus kokonaisalasta oli 9,5%. Alueen pohjoisesta asemasta johtuen olivat viljelyskasvien laajuussuhteet muuttuneet. Kevätvehnää viljeltiin enää vain 2,4% kokonaisalasta. Ohran viljely oli lisääntynyt, ja sen osuus oli 8,8%. Kaura-ala oli vielä keskimäärin koko alueella suurempi kuin ohra-ala, mutta alueen pohjoisemmissa osissa viljeltiin ohraa jo enemmän kuin

---

⁸ Ellilä 1958, s. 120.

⁹ Ellilä 1958, s. 120.

¹⁰ Ellilä 1958, s. 120.

kauraa. Runsaan nurmiviljelyn ja luonnonniittyjen ansiosta nautakarjatalous oli peltoalaan nähden laaja.¹¹

Kainuun ja Raja-Karjalan maatalousalue oli maaperänsä ja ilmastonsakin puolesta maatalouden harjoittamiselle epäedullinen. Pinnanmuodostus oli epätasaista, ja peltoa oli vain 4,0% kokonaisalasta. Kasvukauden lyhyys asetti rajoituksia viljelyskasvien valinnalle. Kauran viljely oli vielä tälläkin alueella laajempaa kuin ohran viljely. Kevätvehnää viljeltiin 4,0% ja heinää 58,7% peltoalasta. Peltolaitumia oli vähän, mutta hakalaitumia oli runsaasti. Lam-mastaloudella oli nautakarjan hoidon ohella huomattava merkitys.¹²

Peräpohjolan alue oli edellisten alueiden pohjois- ja koillispuolella. Alueen itäosissa oli vaaramaita, länsiosa oli etupäässä tasaista. Maalajeista oli moreeni vallitsevaa, mutta myös suomaita oli runsaasti. Suoviljelysten laajentamiseen olikin suuria mahdollisuuksia. Peltoa oli vain 0,9% kokonaisalasta. Tärkeimmät viljelyskasvit olivat ohra ja peruna, mutta myös kauraa viljeltiin. Heinän osuus peltoalasta oli suhteellisesti suurin maassamme (65,5%). Viljelmät olivat peltoalaltaan varsin pieniä, ja metsätaloudella olikin toimeentulolähteenä tärkeä merkitys.¹³

Lapin maatalousalue käsitti maamme pohjoisimman osan. Maataloudella oli alueella varsin vähäinen merkitys pohjoisesta asemasta johtuen. Kun kasvukausi oli vain noin 110 päivää, ei maataloudella ollut mainittavia kehitysmahdollisuuksiakaan. Peltoa oli alueella vain 0,1% kokonaisalasta. Niittyjä oli 0,3%. Niittyjen turvin nautakarjaa oli peltoalaa kohti enemmän kuin millään muulla alueella. Heinän osuus peltoalasta oli 58,7%. Muista kasveista olivat tärkeimmät peruna ja ohra. Eteläisissä osissa viljeltiin myös kauraa. Poronhoitoa harjoitettiin koko alueella.¹⁴

---

¹¹ Ellilä 1958, s. 120-121.

¹² Ellilä 1958, s. 121.

¹³ Ellilä 1958, s. 121.

¹⁴ Ellilä 1958, s. 121.

Itä-Karjalan alue käsitti noin 10 prosenttia kokonaistuotannosta ja vastasi viljelymahdollisuuksiltaan kutakuinkin Sisä-Suomen maatalousaluetta. Sotavuosina Itä-Karjalan maatalous oli täydessä mitassa käytettävissä vain vuonna 1943.¹⁵

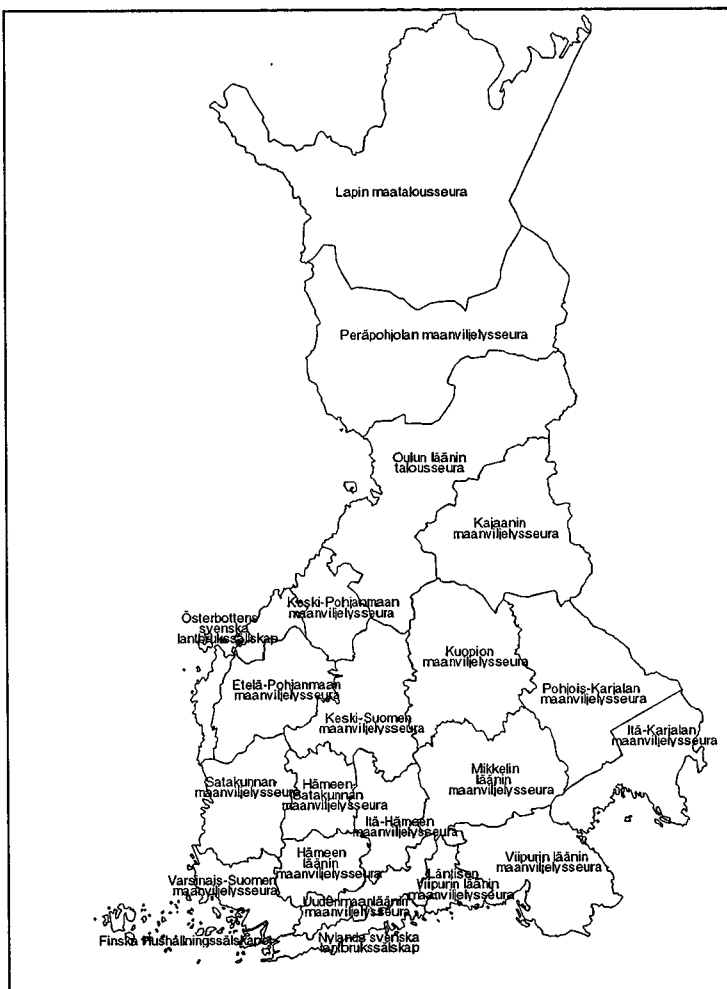
3.2. Maatalousjärjestöt

Ensimmäinen Suomeen perustettu maatalousjärjestö oli Suomen Talousseura, joka perustettiin vuonna 1797 ja jolla oli toimialueenaan koko maa. Sen tärkeimpänä

tehtävänä oli antaa hallitukselle lausuntoja ja tehdä anomuksia maataloutta koskevissa kysymyksissä. Se oli siis eräänlainen hallituksen maataloudellinen neuvonantaja. Vuoteen 1863 mennessä oli perustettu maanviljelysseurat kaikkiin lääneihin¹⁶.

Maanviljelysseurojen yhteistyö alkoi ns. edusmiesten kokousten muodossa vuonna 1898. Vuonna 1907 pidetty edusmiesten kokous julistautui Maatalousseurojen Keskusliitoksi. Kolme vuotta myöhemmin järjestöstä erosivat ruotsinkieliset seurat ja perustivat oman liittonsa¹⁷.

Kuva 3. Maanviljelysseurat 1941

¹⁵ Ellilä 1958, s. 121.

¹⁶ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.396.

¹⁷ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.396.

Maatalousseurojen keskusliiton jäseninä oli vuonna 1938 19 suomenkielistä maanviljelysseuraa, joiden kokonaisjäsenmäärä oli 181086. Maanviljelysseurojen paikallisina eliminä toimivat maamiesseurat. Lisäksi keskusliiton jäseninä oli 18 maataloudellista erikoisyhdistystä. Erikoisyhdistyksiä lukuun ottamatta oli järjestön toimihenkilöiden luku 992 henkeä vuonna 1938, joista maanviljelyksen ja maanviljelystalouden alalla toimivia oli 330, karjatalouden alalla 61, kotitalouden ja puutarhatöiden alalla 315 sekä muita 286.¹⁸

Ruotsinkielisten maanviljelysseurojen keskusjärjestönä toimi Svenska Lantbrukssällskapet i Finland Förbund, jossa oli vuonna 1938 jäseniä 15482. Varsinaisen tehtävänsä ohella liitto hoiti vuodesta 1929 lähtien maatalouskerhotyön ruotsinkielisillä paikkakunnilla. Sen ohjaksissa oli vuonna 1938 4647 kerholaista. Toimihenkilöitä oli 87. Ruotsinkieliset maanviljelys- ja maamiesseurat tukivat myös jossain määrin tukeneet kotitalouden edistämistyötä alueillaan.¹⁹

Muita neuvontatoimintaa harjoittavia järjestöjä olivat: Pienviljelijäin Liitto (28026 jäsentä vuonna 1938, paikallisina eliminä 564 pienviljelijäin osastoa), Pienviljelijäin Keskusliitto (58731 jäsentä vuonna 1938, paikallisina eliminä 1095 pienviljelijäyhdistystä), Maatalousnaiset (maanviljelysseurojen naisjäsenet, johtavana elimenä Maatalousseurojen Keskusliitossa toimiva Maatalousnaisten keskusjohtokunta), Marttaliitto, Finlands Svenska Marthaförbund, Maatalouskerholiitto, Suomen Sahanomistajain Maanviljelysyhdistys, kunnalliset kotitalouslautakunnat, Suomen Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto sekä Mannerheimin Lastensuojeluliitto.²⁰ Nämä lukuisat vapaaehtoisjärjestöt muodostivat luonnollisen pohjan *tuotantotaistelun* kenttäorganisaatiolle.

---

¹⁸ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.396.

¹⁹ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.397.

²⁰ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.398.

3.3. Leipäviljan viljely Suomessa ennen toista maailmansotaa

Karjatalousvaltaista maataloutta seurasi ennen ensimmäistä maailmansotaa leipäviljan tuotannon supistuminen ja vuosi vuodelta lisääntyvä tuontiviljan käyttö. Leipävilja tuotiin lisäksi ennen itsenäisyyttä suurelta osalta jauhoina. Kotimainen myllyteollisuus pääsi jaloilleen varsinaisesti vasta 1930-luvun alussa, jolloin sille tullitariffissa järjestettiin riittävä tuotantosuoja. Jyväviljaksi laskettuna leipäviljan tuonti oli vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä keskimäärin noin 400 miljoonaa kiloa vuodessa. Kun otetaan huomioon vielä varsin runsas rehutavaroiden, silavan ja kananmunien tuonti, on sanottava, että ulkomaan kauppatase maatalouden kohdalta oli ennen itsenäisyysaikaa suuresti tuontivoittonen. Esim. vuosina 1911-13 oli leipäviljaomavaraisuus vain 41% ja koko ruoka-aineomavaraisuus 58%. Toisin sanoen väestön leipäviljan tarpeesta tyydytti silloin kotimainen maatalous vain 2/5 ja kaikesta ruoka-aineiden tarpeesta vajaat 3/5.²¹

Ulkomaisten kauppateiden katkettua jouduttiin vuosina 1917-18 todellisen nälänhädän partaalle. Itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen suoritettiin maatalouden tuotantosuunnassa perinpohjainen tarkistus. Viljatullit otettiin uudelleen käyttöön vuonna 1919, ja ne vakinaistettiin uudessa tullitariffissa 1922. Sen jälkeen niitä useaankin otteeseen tarkistettiin ja ne määrättiin vuonna 1931 liukuviksi. Se tarkoitti, että tulleeihin vaikutti ulkomaisen viljan hinnanvaihtelu siten, että ulkomaisen viljan hinnan noustessa tullit määrättyissä rajoissa alenivat ja päinvastoin kohosivat laskusuunnan vallitessa. Näin saatiin kotimaisen viljan hintataso vakaannutetuksi ja pidetyksi kannattavuuden rajoissa. Kun vielä kotimaisen vehnän jauhatusta myllyteollisuudelle myönnettiin tullieduin palkittiin, saatiin myös kotimaiselle vehnälle riittävä kysyntä. Seurauksena olikin leipäviljaomavaraisuuden (Leipäviljaomavaraisuus % = oma tuotanto x 100 / kulutus (=oma tuotanto + tuonti)) nopea lisääntyminen. Se kohosi vuonna 1938 jo 87%:iin. Ruisomavaraisuus oli silloin käytännöllisesti katsoen täydellinen. Vehnäomavaraisuuskin, joka vuosina 1911-13 oli ollut vain 2%, nousi nyt 65%:iin. Siihen vaikutti etupäässä kevätvehnän viljelyn laajentuminen ja sen siirtyminen entistä pohjoisimmille alueille. Koko ruoka-aineomavaraisuus oli 1930-luvun

---

²¹ Korpela 1967, s. 35-47. Ellilä 1958, s. 125.

lopussa 80%.²²

Näihin edullisiin tuloksiin vaikutti tulli- ja hintapolitiikan sekä peltoalan kasvun lisäksi myös maataloustekniikan ripeä kehitys. Myös maatalouden valistustaso kohosi sekä uusien oppilaitosten että järjestötoiminnan tehostumisen johdosta. Ennen toista maailmansotaa maatalouden ripeään nousuun vaikutti osaltaan myös maanomistussuhteissa tapahtunut kehitys.²³

Maatalouden suotuisa kehitys katkesi jyrkästi toisen maailmansodan puhjettua 1939, kun maa joutui sen mukana pitkällisiin sotiin. Osaltaan tähän vaikutti se, että sotaan jouduttiin epäsuotuisissa olosuhteissa. Jo vuoden 1939 sato kärsi kuivuudesta samalla kun varastotilanne oli poikkeuksellisen huono. Pahaksi onneksi maata vaivasi vuosina 1939-41 poikkeuksellinen kuivuus. Sademäärät olivat tärkeimmillä tuotantoalueilla pienimmät sääasemilla koskaan siihen asti mitatut. Viljasato pieneni näin kolmanneksen ja heinäsaato puoleen edellisten vuosien tasosta. Lisäksi Karjalan menetys vähensi tuotantomahdollisuuksia 10-11 prosenttia. Tästä syystä vuoden 1940 aikana jouduttiin siirtymään laajamittaiseen säännöstelyyn.²⁴

Vuonna 1927 päätti eduskunta perustaa valtion talousarvion ulkopuolella olevan rahaston, jonka pääomaksi määrättiin 33,5 miljoonaa markkaa. Näin sai alkunsa Valtion viljavarasto, jonka tehtävänä oli pitää viljaa varastossa yleistä tarvetta varten, seurata maassa olevien viljavarastojen suuruutta sekä viljantuotannon, kaupan ja jalostuksen kehitystä ja tehdä näitä asioita koskevia ehdotuksia hallitukselle. Sen edeltäjä oli I maailmansodan aikana vuonna 1918 perustettu Valtion viljakonttori. Valtion viljakonttorin tehtävät olivat kuitenkin enemmän elintarvikesäännöstelyyn liittyviä, eli viljan periminen elintarvikelautakunnilta ja toimittaminen kulutuskeskuksiin. Valtion viljavarasto käytti ostoissaan laatumaksutapaa ja päivän hintoja. Hinnat pyrittiin pitämään tullatun viljan hinnan tasolla. Vuonna 1933 laajennettiin valtion viljavaraston tehtäviä siten, että sen tuli hankkia syömäviljan lisäksi armeijalle myös jauho, suurimot ja perunat sekä hevosten rehu. Valtion viljavaraston pääomaa

---

²² Korpela 1967, s. 35-47. Ellilä 1958, s. 126.

²³ Korpela 1967, s. 35-47.

²⁴ Pihkala 1990, s. 265. Ollila 1955, s. 16-22.

lisättiin useita kertoja, joten se oli vuoden 1939 lopulla 178,5 miljoonaa markkaa.²⁵

Valtioneuvosto asetti vuonna 1929 pula-ajan vuoksi Taloudellisen puolustusneuvoston laatimaan suunnitelmia sodan varalle. Vuosien 1917-1919 elintarvikepula ja siitä seurannut säännöstelytalous olivat kokemuspohjana näille suunnitelmille. Taloudellinen puolustusneuvosto teki ylimalkaisen suunnitelman säännöstelyorganisaatioksi, joka piti tarkistaa elokuussa 1939, kun tilanne maailmalla kiristyi. Taloudellinen puolustusneuvosto liitettiin vuonna 1936 toimistona samana vuonna perustettuun puolustusministeriön sotatalousosastoon ja se keskittyi siitä lähtien puolustusvoimien varustelukysymyksiin. Toimikunnalla oli vain vähän aikaa tehdä tarkistuksia, joten periaatteena huoltoa järjestettäessä oli kesään 1940 saakka sopeutuminen tilanteen vaatimuksiin. Kovin konkreettisia suunnitelmia ei ollut ohjaamassa toimintaa, vaan tavaransaannin vaikeuksia pyrittiin korjaamaan aina tilanteen mukaan.²⁶

---

²⁵ Komiteamietintö 1940:5, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s. 349-350.
Ollila 1955, s. 5-10. Rantatupa 1919, s. 194.

²⁶ Lehtinen 1940.

4. Tuotantoa edistävät suunnitelmat

4.1. Maatalouden tuotantopolitiikan päämäärät ja edellytykset

Suursodan jatkuttua jo runsaat kolme vuotta, vuonna 1942 julkistettiin useampiosainen tuotantokomitean mietintö, jonka toisessa osassa maatalousjaoston mietinnössä määriteltiin maatalouden tuotantopolitiikan päämäärät ja edellytykset, ja käytännössä myös tuotantotaistelun välineet ja päämäärät:

Maataloudellisen tuotantopolitiikkamme tärkein päämäärä on kansamme välttämättömän ravinnontarpeen tyydyttäminen sekä rauhan että sodan aikana. Muihin päämääriin kuuluu teollisuuden raaka-ainetarpeen tyydyttäminen sikäli kun maatalous voi niitä tuottaa sekä mahdollisuuksien mukaan valuuttojen saantia silmälläpitäen harjoitettava maataloustuotteiden vienti. Milloin määrätyn tuotteen vientituotannolla voidaan saavuttaa suuria etuja, saattaa olla paikallaan laajentaa sitä toisen kotoisia tarpeita suoranaisesti palvelevan tuotantohaaran kustannuksella, mutta huomioonottaen alituisesti muuttuvat menekki-suhteet on varovaisinta suunnitella tuotanto ensi sijassa kotimaan kulutusta silmällä pitäen.²⁷

Toisin sanoen, jos asetettaisiin maatalouden tuotantopolitiikan päämääräksi omavaraisuuden saavuttaminen siinä määrin kuin se on mahdollista ja katsottaisiin vuosien 1930-39 kulutuksen vastanneen kansan tarpeita ja jos tämän lisäksi katsottaisiin välttämättömäksi ylläpitää niin suuri kotieläintuotteiden vienti kuin sotaa edeltävä vienti ilman Iso-Britanniaan vietyjä määriä oli, voidaan tehdä seuraava laskelma peltomaan ja viljelyslaitumen arvoiseksi muunnetun laidunmaan vaadittavasta pinta-alasta. Laskelma perustuu sotaa edeltäviin sadon ja kotieläinten yksilötuotannon määriin.

---

²⁷ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.1.

Taulukko 1. Omavaraisuuden saavuttamiseksi kotimaan kulutuksessa ja tuotannossa tarvittavat pinta-alat.

	<i>Tarpeellinen ala (ha)</i>	
	<i>Peltoa</i>	<i>Laidunta</i>
<i>Kotoinen kulutus:</i>		
Leipävilja	470 000	-
Peruna	87 000	-
Sokeri	24 000	-
Muut kasvituotteet	24 000	-
Kotieläintuotteet	1 740 000	1 100 000
Teollisuuskasvit	28 000	-
<i>Tuotannon ylläpitäminen:</i>		
Hevostyövoima	590 000	220 000
Siemenviljelys	31 000	-
Kesannoiminen	136 000	-
Vienti	105 000	40 000
Yhteensä pinta-ala:	3 235 000	1 340 000

Kun otetaan huomioon luonnonniittyjen rehusato, voitiin yllämainitun tuotannon edellyttämä peltoala laskea noin 100000 ha pienemmäksi eli pyöristettynä 3100000 hehtaariksi. Ala on huomattavasti suurempi kuin tilaston mukainen peltoala (v. 1939 2631192 ha), mikä osoittaa, että jos tuotantopolitiikan päämäärät määritellään tällä tavalla, peltomaan lisääminen tai sen tuoton tuntuva kohottaminen oli välttämätöntä. Itä-Karjalan valmis peltoala ei sisällynyt yllämainittuun lukuun; se oli noin 60000 ha sekä niittyala noin 200000 ha²⁸.

²⁸ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.10-11.

4.2. Viljelmien elinkelpoisuuden tehostaminen

Tuotantokomitean lausunnossa todettiin, että Suomen viljelmät ovat olleet varsin pieniä. Asutuspolitiikassa ja maanomistusolojen kehittämisessä tulisi sekä valtakunnan kokonaisuutena että maataloudesta toimeentulonsa saavan väestön sosiaalisten olojen parantamista silmällä pitäen pyrittävä muodostamaan kannattavia ja elinkelpoisia talousyksiköitä ja säilyttämään sellaisina jo olemassa olevat yksiköt. Tätä varten olisi²⁹:

- liian pienten maatalousviljelmien viljelysaloja pyrittävä laajentamaan uudisraivauksilla ja lisäämään hankinnalla. Uudisraivausta ja vapaaehtoista lisäämään hankintaa olisi valtion tuettava taloudellisesti;
- maatalouden tuottavuutta ja tilojen kannattavuutta parannettava tarkoituksenmukaisilla tilusjärjestelyillä;
- tilaisuuden sattuessa yhdistettävä liian pieniä viljelmiä elinkelpoisemmiksi talousyksiköiksi;
- tilojen osittamista yleisesti rajoitettava, lukuun ottamatta tapauksia, joissa tilan etuisuus sen johdosta huomattavasti huononee;
- viljelystarkoituksiin aiotut asutustilat muodostettava ainakaan sanottavasti heikentämättä jo olemassa olevien talousyksiköiden kannattavuusedellytyksiä;
- viljelystilojen siirtymistä kokonaisina sukupolvesta toiseen helpotettava siten, että etuoikeutettu perijä olisi pesänjaossa oikeutettu lukemaan hyväkseen esim. neljänneksen tilan arvosta, mistä kuitenkin olisi vähennettävä tilan velat;
- maatilojen liikavelkaantumisen ehkäisemiseksi olisi maanviljelystilaan myönnettävän kiinnitysvelan määrä rajoitettava enintään 50 prosentiksi kiinteistön arvioidusta keskihinnasta viiden viime vuoden aikana;
- viljelystilojen säilyttämiseksi pääasiallisesti talonpoikaisväestön hallussa ja maankeinotellusta johtuvan maanarvon liiallisen nousun ehkäisemistä silmällä pitäen perusteellisesti selvitettävä, eikö oikeus viljelystilan ostamiseen olisi rajoitettava varsinaiseen viljaväestöön kuuluville tai maataloudellisen ammattikasvatuksen saaneille henkilöille.

---

²⁹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.23-24. KA, MMA, Hd:4, Leipäviljan viljelysalan lisääminen.

Sekä valtakunnallisista että taloudellisista syistä on valtakuntaan liitettävien uusien alueiden kiireellistä ja tehokasta asuttamista olisi pidettävä tärkeimpänä asutuspoliittisena kysymyksenä. Sen toteuttamisella saattaa olla vaikutusta asutustoimintaan vanhalla valtakunnan alueella.

4.3. Maatalouden työvoiman tarve ja sen tyydyttäminen

Maataloudesta toimeentulonsa saavan väestön luku oli vuonna 1930 verrattain epätarkan ammattitilaston mukaan ollut noin kaksi miljoonaa henkeä. Jos saman vuoden tilastotietojen mukaan lasketaan edellyttämällä, että maatalousväestön jakautuminen eri ikäluokkiin on sama kuin koko väestön, työkykyisen maatalousväestön kokonaismäärän, saatiin seuraavia arviolukuja:

Taulukko 2. Maatalouden työvoiman tarve 1942 (arvio).

	<i>Yhteensä miehiä ja naisia</i>	<i>Miestyöntekijöiksi muunnettuja työntekijöitä</i>
Ikäluokat 17-19 v.	126 000	105 000
Ikäluokat 20-44 v.	837 000	697 000
Ikäluokat 45-49 v.	322 000	268 000
Yhteensä:	1 285 000	1 070 000

Näistä luvuista on vähennettävä vielä asevelvollisuuttaan suorittamassa olevat miehet, kysymyksessä olevana ajankohtana arviolta noin 20000, sekä ehkä n. 10 % erilaisista syistä työhön osaksi tai kokonaan kykenemättömiä (ruumiillinen heikkous, raajarikkoisuus, sielullinen vajavaisuus tai tilapäisempi sairaus). Päädytään ehkä n. 560000 täysin työkykyisen miehen ja 580000 naisen eli kaikkiaan 947000 muunnetun miestyöntekijän kokonaismääriin³⁰.

Työvoimakysymyksen ratkaisemiseksi tuotantokomitea esitti seuraavia toimenpiteitä³¹:

³⁰ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.25.

³¹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.36-37.

- Tuotantosuunnan ohjaamisessa olisi pyrittävä laajentamaan suhteellisesti vähän ihmistyötä vaativia tuotannonhaaroja sekä kehittämään eri tuotannonhaarojen suhde sellaiseksi, että työmenekki jakautuu entistä tasaisemmin eri jaksoille vuotta. Eri tuotannonhaarojen erilaisesta tärkeydestä ja kannattavuudesta johtuen ei tätä näkökohtaa tosin voida aina pitää määräävänä (esim. pyrkimys väkirehuomavaraisuuteen kohottaa työvoiman tarvetta sadonkorjuuaikana, ellei tätä tarkoitusta saavuteta perustamalla karjan ruokinta pääasiassa AIV-rehun, juurikasvien ja laitumen käyttöön).
- Hehtaarisatoja ja eläinten keskituotantoja olisi pyrittävä kohottamaan, jolloin sama tuotemäärä voidaan tuottaa pienemmällä työmäärällä. Tässä tarkoituksessa olisi mm. väkilannoitteiden käyttöä, edullisimpien ruokintamenetelmien käyttöönottoa sekä kasvin- ja karjanjalostusta edistettävä.
- Maatalouden koneellistamista olisi edistettävä esim. myöntämällä avustuksia yhteiskäyttöön tulevien koneiden hankintaa varten. Koneellistamisen mahdollisuudet olisi otettava tutkittaviksi erityisellä koetilalla.
- Muita toimenpiteitä työn rationalisoimiseksi olisi selvitettävä ja toteutettava. Niinpä olisi koneellisten viljelystapojen ohella tutkittava uusia työmenetelmiä ja työvälineitä, jotka opetuksella ja neuvonnalla olisi tehtävä tunneiksi. Rakennustoiminnan ohjaamisessa on rakennusten tarkoituksenmukaisuuteen työtehon kannalta kiinnitettävä huomiota. Sopivilla tilusjärjestelyillä on luotava perusta tehokkaalle työnkäytölle, missä siihen on mahdollisuus.
- Kunnes työvoimatilannetta edellä mainituilla toimenpiteillä on saatu helpotetuksi, olisi maatalousväestön piirissä esiintyvät työvoimareservit pyrittävä entistä tarkemmin käyttämään hyväksi sekä koetettava muilta elinkeinoelämän aloilta ohjata työvoimaa maatalouteen ainakin huipputyömenekin ajaksi.
- Maatalouden kilpailukykyä työvoiman hankinnassa olisi riittävässä määrin vahvistettava huolehtimalla siitä, että maatalous pystyy maksamaan työpalkkoja, jotka ovat oikeassa suhteessa muihin työpalkkoihin sekä avustamalla työväenasuntojen rakentamista, maaseudun sivistämispyrkimyksiä ja toimintaa, jonka tarkoituksena on säännöllisten vapaa-aikojen järjestäminen karja- ja kotitaloustyöntekijöille.
- Invalidit tulisi sijoittaa sopiviin töihin, joissa he voisivat korvata terveitä työntekijöitä. Tämä olisi heidän omiensa ja maan kokonaisetuja silmällä pitäen tärkeää. Invalideille olisi

järjestettävä kursseja, joilla heitä perehdytetään maatalouden erikoistuotannonhaaroihin, kuten turkiseläinkasvatukseen, siipikarjanhoitoon yms. Monet invalidit kykenevät lisäksi työnjohtotehtäviin.

4.4. Maataloustekniikan kehittäminen

4.4.1. Maatalouden konetarve

Maataloustuotannon kohottaminen ja rationalisoiminen vaati maataloustekniikan kehittämistä. Tekniikan avulla voitiin osaksi säästää työvoimaa, osaksi kohottaa kasvinviljelyksen ja kotieläintuotannon tuottoisuutta.

Vuosina 1935-1939 valmistettiin kotimaassa maataloudessa käytettäviä työkoneita ja niiden osia keskimäärin 79,2 miljoonan markan arvosta vuodessa. Tämän lisäksi oli kotimainen teollisuus valmistanut maataloutta varten voimakoneita, pääasiassa poltto- ja sähkömoottoreita, joiden maatalouskäyttöön tulleita määristä ei ole tarkkoja tietoja. Polttomoottoreita, joita ehkä n. 70% oli tullut maatalouteen, valmistettiin vuosittain n. 3500 kpl, arvoltaan 31,3 miljoonaa markkaa, sekä sähkömoottoreita n. 4500 kpl, eli 23,7 miljoonalla markalla, joista kuitenkin suurin osa tuli teollisuuden käyttöön. Kotimaassa tuotettiin mm. pelto- ja oja-auroja, jyriä, äkeitä, kylvö- ja niittokoneita, hevosharavia, puimakoneita, viljanlajittelijoita, silppu- ja viskurikoneita, perunannostokoneita, erilaisia viljankuivauslaitteita sekä monenlaisia meijerikoneita.³²

Maatalouskoneiden tuonti käsitti samoina vuosina keskimäärin 33,1 miljoonan markan arvosta työkoneita, mm. niitto- ja elonleikkuukoneita, kylvökoneita, hevosharavia, puimakoneita, perunannostokoneita sekä traktoriauroja ja -äkeitä. Poltto- ja sähkömoottoreita, jotka kokonsa puolesta sopivat maataloudessa käytettäväksi, tuotiin samaan aikaan 16,9 miljoonan ja 46,5 miljoonan markan arvosta. Traktoreita tuotiin keskimäärin 22,4 miljoonalla markalla.³³

Traktorien luku kasvoi 1930-1940 yli kolminkertaiseksi, polttomoottorien luku yli 12

³² 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.38.

³³ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.38.

kertaseksi sekä sähkömoottorien luku lähes 15%. Höyrymoottorien lukumäärä väheni samalla n. 30%. Autojen lukumäärän ja erityisesti kuorma-autojen lukumäärän kasvulla oli tärkeä merkitys maatalouden teknillisen kehityksen kannalta. Rekisteröityjen kuorma-autojen lukumäärä kasvoi vuosina 1930-1939 maaseudulla 5717:stä 10802:een. Mainittakoon, että autoja käytettiin jonkin verran voimakoneina, mm. puinnissa.³⁴

Agronomi Sipilän lausunnon pohjalta tehtiin yleisluontoinen arviointi erilaisten maatalouskoneiden tarpeesta. Työkoneista katsottiin tarpeellisimmiksi kylvökoneet, joilla voitiin sekä työtä että siementä, niitto- ja elonleikkuukoneet sekä niittokoneisiin viljanleikkuuta varten kiinnitettävät lisälaitteet, itsesitojat ja leikkuupuimakoneet sekä viljankuivaajat ja lajittelijat. Edelleen pidettiin tarpeellisina perunan ja juurikasvien nostolaitteita sekä erilaisia näiden kasvien viljelyksessä käytettäviä työvälaineitä. Työtehon kohottamiseksi ehdotettiin traktori-vetoisten työkoneiden entistä yleisempää käyttöön ottamista. Useimpia edellä olevista koneista kotimainen teollisuus valmisti jo kykenemättä kuitenkaan tyydyttämään koko menekkiä, lukuun ottamatta vähemmän käytettyjen ja monimutkaisten koneiden tuotantoa vähäisemmän kysynnän vuoksi.³⁵

Omavaraisuuden kannalta pidettiin valitettavana sitä, että voimakoneiden osalta polttomoottorien käyttö oli lisääntynyt sähkömoottoreita nopeammin, jolloin ollaan enemmän riippuvaisia ulkomaisesta polttoaineesta. Vuonna 1941 suoritetussa tiedustelussa todettiin, että puintialasta n. 33% voitiin puida sähkövoimalla, jos niitä käytettäisiin hyväksi. Vastaavasti polttomoottoreiden osuus olisi 41%. Polttomoottoreiden yleistymiseen vaikutti niiden helppo siirrettävyys ja suhteellisen halvat käyttökustannukset suhteessa sähkö- ja höyryvoimaan verrattuna. Höyrykoneiden osuus pieneni koko ajan ja vuonna niiden osuus puinnista olisi ollut n. 9%.³⁶

Traktorikysymystä pidettiin yhtenä tärkeimpänä maatalouden koneellistamiseen liittyvänä kysymyksenä. Traktorien avulla voitaisiin muokkaus ja kylvyöt suorittaa lyhyemmässä

³⁴ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.39.

³⁵ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.40.

³⁶ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.40-41.

ajassa kuin muilla keinoin. Traktorien käyttö kevät- ja syysmuokkauksessa vähentäisi sekä ihmis- että hevostyövoiman tarvetta huipputyömenekin aikana. Uudenaikaisten sadonkorjuukoneiden käyttöön ottaminen, jolla esim. viljankorjuun työmenekki voidaan supistaa pieneen osaan entisestään ja joka siten tekisi mahdolliseksi viljanviljelyksen laajentamisen työvoiman saannin vaikeutumisesta huolimatta, edellyttäisi traktorien käytön lisäämistä. Myöskin uudisraivaus- ja kuljetustöissä traktoreilla voitaisiin lisätä työtehoa.³⁷

Traktoreita oli Suomessa vuonna 1941 n.6000, joista ainakin 40% oli varustettu puukaasuttimilla. Olosuhteisiin nähden oli traktorikanta varsin suuri, esim. peltoalaan verrattuna kaksi kertaa suurempi kuin Tanskassa. Kevätmuokkauskautena 1941 muokattiin traktoreiden avulla niukasta polttoaineen saannista huolimatta n. 15% koko muokkausalasta.

Traktorien käytön lisääminen pienviljelyksessä edellytti samalla niiden yhteis- ja vuokra-käyttöä. Tuotantokomiteassa katsottiin, että n. 3/4 yli 25 ha:n suuruisista viljelmistä, joilla vuonna 1941 oli n. 77% koko traktorikannasta, oli vielä ilman traktoria, traktorikannan kohottamisen 8000-10000 kappaleeseen sopivien edellytysten vallitessa olevan mahdollista. Jos tämä traktorimäärä voitaisiin käyttää suhteellisen tehokkaasti, esim. 150 tuntia sekä kevätettä syysmuokkauksen aikana, voitaisiin ehkä n. 50% äestys- ja n. 25% kyntötöistä suorittaa traktoreilla. Ihmistyön säästö muokkaustöissä voisi olla n. 500000-600000 työpäivää, mutta jos traktoreita käytettäisiin lisäksi sadonkorjuutöissä, vielä huomattavasti suurempi. Traktorien tarpeettomaksi tekemä hevosluku voisi todennäköisesti olla ainakin viimeksi mainitussa tapauksessa olla vähintään 20000-30000. Edellytyksenä traktorinkäytön lisääntymiselle olisi, että olisi saatavissa paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia ja riittävän halpoja traktoreita ja että polttoainekysymys ratkaistaisiin.³⁸

4.4.2. Maatalouden sähköistäminen

Maatalouden koneellistamiseen liittyi läheisesti sähköistämiskysymys. Sähkösäätömoottoreita käytetään kaikkiin töihin, joissa tarvitaan paikallisia voimakoneita, kuten puinnissa, viljan jauhatuksessa, sahaamisessa ja puiden pilkkomisessa, ja erityisesti karja- ja kotitaloudessa

³⁷ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.41.

(pumput, lypsykoneet). Tuotannon kannalta lisääntyi myös sähkövalon merkitys. Sähköistämällä oli merkitystä maataloudelle myös elintason kohottamisen kannalta. Sähkövalo ja radio kuuluivat jo vähävaraistenkin työläisperheiden elämänvaatimuksiin, joten pelkästään maataloudelle välttämätön työvoiman säilyttäminen edellytti sähköjohtoverkoston ulottamista mahdollisimman laajalle ja sähkönkäytön yleistämistä maataloudessa.³⁹

Laajempi sähköistäminen (vesivoima, puulla ja polttoturpeella kehitetty lämpövoima) johtaisi samalla omavaraistumiseen vähentämällä valo- ja moottoripetrolin tarvetta maataloudessa. Maaseudun sähköistämistä ja sähkövoiman käyttöä jo sähköistetyillä alueilla rajoittivat huomattavasti korkeat tariffit sekä sähkönkäyttäjien kannettaviksi toisinaan asetetut perustamiskustannukset. Maaseututariffeille oli luonteenomaista myös suuri epätasaisuus. Teollisuutta ja kaupungeissa asuvaa väestöä palvelevien sähkölaitosten taloudelliset edellytykset halvan sähkövirran esittämiseen olivat paremmat kuin maaseutuslaitosten. Edelliset tarvitsivat kulutusmääriin nähden huomattavasti vähemmän johtoja ja muuntajia, minkä lisäksi sähkön kulutusmäärä on monin verroin suurempi ja tasaisempi. Insinööri Bergholmin lausunnossa arvioidaan maaseudun yksityiskulutukseksi vain 3%:ksi koko sähkönkulutuksesta. Energiatalouden kannalta ei ole haittaa vaikka maaseudun yksityiskulutus nousisi 200-300%.⁴⁰

Jos maaseudun sähkönkäyttöä voitaisiin lisätä, paranisivat maaseutuslaitosten kannattavuusedellytykset huomattavasti, koska kiinteät kustannukset jakautuisivat suuremmalle kilowattituntimäärälle. Tämä jo yksistään tekisi mahdolliseksi tariffien alentamisen. Sähkönkäytön lisääminen edellyttäisi sähkönkulutuksen kasvua jo ennestään sähköistetyissä talouksissa, uusien talouksien liittymistä jo olemassa olevaan sähköverkkoon tai sähköverkkoston laajentamista uusille alueille.⁴¹

Sähkönkäytön laajentaminen uusille alueille ei aina vaikuta alentavasti tuotantokustannuksiin, vaikka suurempien voimalaitoksien sähköenergia tulee laajennuksien kautta edullisemmin

---

³⁸ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.42.

³⁹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.44.

⁴⁰ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.44.

käytetyksi. Harvaan asutuilla seuduilla nousevat johto- ja muuntajaverkoston rakentamisesta aiheutuvat kustannukset monesti niin suuriksi, että sähkön myynti voisi muodostua yksityistaloudellisesti kannattavaksi vain korkeampia tariffeja soveltaen.⁴²

Valtiovalta voisi jossain määrin vaikuttaa sähkön hintoihin, jos se huolehtisi siitä, että sähkölaitokset ja voimansiirtojohdot rakennetaan järkipäisten suunnitelmien mukaan ja niin, että eri yhtiöiden välinen kilpailu ei saa kansantaloudellisesti epäedullisia muotoja. *Päämääräksi olisi asetettava maaseudun ja kaupunkien sähkön hintojen pitkälle menevä yhtenäistäminen, niin että jokainen sähköistetyllä alueella asuva kuluttaja saa ostaa saman sähkömäärän samalla hinnalla.*⁴³

Jotta sähköjohtoverkoston laajentaminen saataisiin suuntautumaan myöskin harvaan asutuille seuduille eikä tärkeäksi katsottavia runkojohtoja muuten voida taloudellisten edellytysten puuttuessa rakentaa, olisi valtion myönnettävä avustuksia niiden rakentamiseksi tai itse rakennettava näitä.⁴⁴

Tuotantokomitea ehdotti mietintönsä pohjalta, että perustettaisiin esim. Valtionvarainministeriön yhteyteen erityinen elin, joka suorittaisi tarpeelliset erikoistutkimukset ja laatisi käytännöllisen ehdotuksen sähkötariffien alentamista ja yhtenäistämistä tarkoittaviksi toimenpiteiksi.⁴⁵

4.4.3. Viljelysmaiden keinokastelu

Kasvukauden sadesuhteet muodostavat maataloudelle epävarmuustekijän, mikä normaaliaikoina saattoi merkitä huomattavia taloudellisia tappioita ja poikkeusaikoina suorastaan nälänhädän vaaraa. Sadot saattoivat pudota kuivuuden vuoksi normaaliaikoihin verrattuna 30-50%:lla, yksittäisissä tapauksissa saattoi kohdata perusteellinen kato. Kuivuuden haittoja voidaan sopivilla viljelystavoilla jonkin verran lieventää, mutta tuntuvampaa korjausta

---

⁴¹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.45.

⁴² 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.46.

⁴³ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.46.

⁴⁴ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.47.

saadaan aikaan vain keinokastelulla.

Tuotantokomiteassa pidettiin keinokastelun edistämistä tärkeänä, ja ehdotettiin, että keinokasteluun on ensi sijassa ryhdyttävä niillä tiloilla, joilla on siihen parhaat luonnolliset edellytykset. Sadetus- ja pohjavesityslaitteiden rakentamista tulisi valtionvaroilla tukea. Avustukseen tulisi liittyä myöskin asiantuntemukseen perustuva laitteiden käytön neuvonta. Toimenpiteitä varten tulisi muodostaa maatalouspiireihin nojautuva yhtymä. Sadetuksen edistämiseksi tulisi valtion ryhtyä toimenpiteisiin halpojen erikoistariffien aikaansaamiseksi tähän tarkoitukseen käytettävälle voimavirralla. Keinokastelun leviämistä voisi huomattavasti edistää sadetus- ja padotuslaitteiden perustaminen sopiviksi katsottaville valtion koulu- ja koeasematiiloille.⁴⁶

4.4.4. Lannoittaminen

Maaperän kasvuvoiman ylläpitäminen ja kohottaminen vaatii tarpeellisten kasviravintoaineiden lisäämistä maahan sadoissa pois otettujen tilalle. Karjanlantalannoitusta pidettiin tässä suhteessa tärkeimpänä, mutta huomattava osa vuosittain käytetyistä kasviravintoaineista annettiin sen ohella väkilannoitteina.

Professori Tuorilan lausunnossa todetaan, että pahin epäkohta karjanlannan säilytyksessä oli kunnollisten, tiiviillä lattioilla varustettujen lantaloiden puute. Vuoden 1929 maatalouslaskennassa todettiin sementtipohjaisia lantasaäiliöitä olevan vain 18,3% lantaloiden kokoluovusta; lantaloita oli vain 26% maan navetoista. Lannanhoidollisesti edullisia lantanavettoja oli 35,5% maan kaikista navetoista. Virtsakaivoista oli ollut vain n. 25% sementtisiä, ja kaivoja loi ollut vain osassa lantaloita. Oli selvää, että tällaisissa oloissa järkiperäinen lannanhoito oli vähäistä.⁴⁷

Kotoisten lantavarojen hoidon tehostamiseksi olisi ennen kaikkea edistettävä kunnollisten lantaloiden ja virtsakaivojen rakennustoimintaa. Lisäksi olisi tehtävä propagandaa lannanhoidon parantamiseksi. Tuotantokomitea ehdotti mietintönsä pohjalta, että valtion menoar-

---

⁴⁵ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.47.

⁴⁶ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.49.

⁴⁷ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.50.

vioon otettaisiin vuosittain vähintään 10 miljoonaa markkaa tarkoituksenmukaisten lantaloiden ja virtsakaivojen rakennusavustuksia ja lannanhoidon parantamiseksi tehtävää propagandaa varten.⁴⁸

Huomattava osa kasvinviljelyksen kokonaissadosta oli tuotettu väkilannoitteissa tai niiden raaka-aineissa ulkomailta tuotujen kasvinravintoaineiden turvin. Professori Tuorila arvioi väkilannoiteryhmien kohottaneen vuodessa satoa seuraavasti.⁴⁹

Taulukko 3. Väkilannoitteiden satoa lisäävä vaikutus.

	<i>1931-35</i>	<i>1936-39</i>
Typpilannoitteet	48 milj ry (1,4%)	100 milj. ry (2,6%)
Fosfaattilannoitteet	211 milj. ry (6,4%)	470 milj. ry (12,2%)
Kalilannoitteet	28 milj. ry (0,9%)	65 milj. ry (1,7%)
Yhteensä	287 milj. ry (8,7%)	635 milj. ry (16,5%)
Kotimaassa tuotettu kalkkikivijauho	-	45 milj. ry

Kohottamalla väkilannoitteiden käytön kaksinkertaiseksi ja kalkkikiven käyttöä 2-3-kertaiseksi, voitaisiin vuotuista satoa nostaa 400-500 milj. ry. Kysymykseen tulevat väkilannoitemäärät voisivat tällöin olla miljoonissa kiloissa seuraavat.⁵⁰

⁴⁸ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.50.

⁴⁹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.52.

⁵⁰ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.53.

Taulukko 4. Väkilannoitteiden tarve sodan aikana.

	<i>1936-39</i>	<i>Kohotettu määrä</i>
<i>Keskimäärin</i>	<i>milj. kg</i>	<i>milj. kg</i>
Tyypilannoitteita	45	90
Raakafosfaatteja	36	240 (yhteensä
Valmiita fosfaattilannoitteita	86	fosfaatteja)
Kalilannoitteita	31	60
Kalkkikivijauhoa	83	208

Väkilannoitteiden saantimahdollisuuksiin vaikuttaa sodan jatkuminen, käytettävissä olevat valuutat sekä kuljetusmahdollisuudet.

4.4.5. Uudisraivaustekniikka

Työvoiman puutteesta huolimatta uudisraivausta pidettiin yhtenä tärkeimmistä keinoista maataloustuotannon kohottamiseksi. Koska uudisraivaus voidaan suorittaa suhteellisesti työköyhänä aikana vuodesta ja sellaisten säiden vallitessa, jotka eivät sovellu esim. sadonkorjuuseen, on uudisraivauksen työvoimatarve usein otaksuttua helpommin tyydytettävissä. Uudisraivaus kilpailee työvoimasta lähinnä muiden perusparannustöiden ja erilaisten kunnossapitotöiden sekä rakennustöiden kanssa. Jos näitä katsotaan voitavan siirtää tuonemmaksi, on työvoimaa uudisraivauksiin monessa tapauksessa käytettävissä. Uudisraivaus tarjoaa sitä paitsi mahdollisuuksia työpalveluleirien järjestämiseen sekä vankityövoiman edulliseen hyväksikäyttöön.

Uudisraivauksella voidaan usein verrattain lyhyessä ajassa maan luontaisia kasvinravintoainevaroja hyväksi käyttäen saada melkoinen tuoton lisäys. Milloin on puutetta pääomasta ja ulkomaista tuontia on pyrittävä rajoittamaan, on erikoinen syy turvautua tähän tuotannon lisäämiskeinoon, joka perustuu melkein yksinomaan kotimaiseen työhön.

Nopean ja halvan tuotonlisäyksen ehtona on kuitenkin, että uudisraivauksia varten on

käytettävänä suhteellisen helposti raivattavia, hyvälaatuisia maita. Myös käytetyt työmenetelmät vaikuttavat kustannuksiin.

Mietinnössä todettiin, että lähi vuosina uudisraivaus tulisi keskittää etupäässä helposti ja nopeasti raivattaville alueille. Tätä varten olisi kaikkialla maassa ja varsinkin vallatuilla alueilla suoritettava viljelyskelpoisen maan inventointi. Valtion hallinnassa olevilla sopivilla mailla Itä-Karjalassa olisi uudisraivauksiin valtion toimesta viipymättä ryhdyttävä, samalla kun pääasiassa liian pienten tilojen laajentamiseen tähtääviä uudisraivauksia vanhalla alueella olisi edelleenkin tuettava uudisraivauspalkkioilla.⁵¹

4.4.6. Salaojitus

Salaojitusta tuotantokomitea piti tärkeänä maataloustuotantoa kohottavana toimenpiteenä lähinnä sodan jälkeisiä oloja ajatellen. Päämääräksi tulisi asettaa paitsi kaikkien salaojitusmahdollisten sarkaojitettujen viljelysten salaojittaminen mahdollisimman nopeasti, myöskin kaikkien uudisraivausten salaojittaminen heti raivauksen yhteydessä.⁵²

Suomessa on viljelyksien kuivatustarve normaalisti huomattavasti suurempi kuin yleensä muissa eurooppalaisissa maissa. Sademäärä on meillä hieman runsaampi ja haihtuminen alhaisen lämpötilan vuoksi tuntuvasti pienempi sekä kasvukausi lyhyempi, mikä tekee viljelysten nopean kuivumisen keväällä tarpeelliseksi. Lisäksi on meillä heikosti läpäisemätön maapohja yleensä lähellä maanpintaa, minkä vuoksi pohjavedet ovat suhteellisesti korkeammalla kuin muissa maissa, mistä selvänä merkinä ovat lukuisat järvemme ja laajat suomme. Tämän vuoksi salaojitusta pidetään suomalaisissa oloissa viljelysten kuivatuksessa tärkeänä.⁵³

Kun salaojitus aiheuttaa huomattavan tuotannonlisäyksen ilman, että siihen tarvitsee riistää alaa muulta kasvulta, ja kun se tapahtuu sitomatta työvoimaa pysyvästi, vaan päinvastoin sen kautta vapauttaen varsinaisessa viljelyksessä työvoimaa jo niin paljon, kuin itse salaojituksen

---

⁵¹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.60.

⁵² 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.61.

⁵³ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.61.

suoritukseen tarvitaan, mitä sodan jälkeisissä kireissä työoloissa on pidettävä etuna, katsoi tuotantokomitea salaojituksen toimenpiteeksi, jota olisi heti sodan jälkeen pyrittävä edistämään: mikä olisi erittäin suotavaa sen takia, että siten parannetaan ja varmennetaan maatalouden kannattavuutta.⁵⁴

Kun myöskin riittävän pitkäaikainen kokemus oli jo ehtinyt osoittamaan, että salaojitus oikein suoritettuna pysyy kunnossa ja vastaa tarkoitustaan maassamme ankarista talvista huolimatta ja kun sitä paitsi salaojitusmenetelmät muutenkin oli jo kehitetty kotimaan oloja vastaaviksi ja salaojitukseen oli käytettävissä riittävän kokenut kantahenkilöstö ja organisaatio, ei senkään puolesta ollut esteitä salaojitus toiminnan edistämiseksi.

Myöntämällä avustuksia ja lainoja salaojitusyrityksiin, kaivukoneiden hankintaan ja putki-
tehtaiden perustamiseen voidaan tuotantokomitean mielestä huomattavasti edistää salaoji-
tusten suoritusta sodan jälkeisistä kireistä työoloista huolimatta ja voitaneen vuotuissalaoji-
tusten määrän laskea täten olettaa nousevan muutamien vuosien kuluttua 40000 - 50000
hehtaariin.⁵⁵

4.4.7. Yhteenveto: Toimenpiteet maataloustekniikan kehittämiseksi

Maatalouteen käytettävän työn tehokkuuden sekä tuoton kohottamiseksi sekä maataloustyön viihtyisyyden lisäämiseksi olisi maataloudessa entistä laajemmalla määrällä käytettävä hyväksi teknisesti kehittyneitä menettelytapoja ja apuneuvoja. Tätä silmällä pitäen olisi⁵⁶

- työtä säästävien ja tuottoa lisäävien koneiden käyttöä kehitettävä yleisemmäksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi, jolloin mm. sadonkorjuukoneiden tarpeen tyydyttämisestä olisi erityisesti huolehdittava sekä Suomen oloihin soveltuvan traktorimallin kotimainen valmistus koetettava saada käyntiin;
- maatalouden tarvitseman sähkövoiman hintojen alentamiseksi harkittava maaseudun ja kulutuskeskusten sähkötariffien yhtenäistämistä ja kysymyksen lähempää selvittelyä varten perustettava erityinen elin;

⁵⁴ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.62.

⁵⁵ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.63.

⁵⁶ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.64-65.

- viljelysmaiden keinokastelua sadetus- ja pohjavesipadotusmenetelmillä tuettava avustuksilla ja neuvonnalla sekä sähkötariffien alentamisella;
- karjanlannan ja virtsan järkipärisen hoidon edistämiseksi olisi tarkoituksenmukaisten lantaloitten ja virtsakaivojen rakentamista avustettava;
- typpilannoitteiden saannin turvaamiseksi, niin pian kuin siihen avautuu mahdollisuuksia, perustettava n. 10 milj. kg typpeä vuodessa tuottava typpitehdas;
- kotimaisten fosfaattilannoitteiden tuotantoa kohotettava, ottamalla huomioon mm. mahdollisuudet saada raaka-aineeksi Hiipinän apatiittia;
- kalkkikivijauhon käyttöä niin pian kuin kuljetusolot sen sallivat, mahdollisimman voimakkaasti edistettävä, mitä varten olisi viipymättä laadittava yksityiskohtainen suunnitelma;
- uudisraivausten tarkoituksenmukaista suunnittelua varten suoritettava viljelyskelpoisen maan inventointi;
- uudisraivausta edistettävä palkkioilla sekä helpottamalla koneellisten raivaustapojen käyttöön ottoa; uusilla asutusalueilla olisi valtion nopeasti raivauttamaan siellä olevia hyvälaatuisia maita;
- salaojituksen edistämiseksi tarkoitettujen avustusten ja lainojen kokonaismäärää hyvin huomattavasti kohotettava sekä niiden saanti varmistettava lailla; salaojien kaivukoneiden hankintaa tuettava avustuksilla ja edullisilla lainoilla sekä myönnettävä edullisia lainoja tiiliputkia valmistavien tehtaiden perustamista varten.

4.5. Lyhyen ja pitkän ajan tuotannon suuntien kehittäminen

Tuotannonalojen kehittäminen jaettiin komiteassa ensinnäkin lyhyen ajan (sodanaikainen) tuotannon suuntaan ja pitkän ajan (rauhan ajan) tuotannon suuntaan. Lyhyen ajan tuotannon suunnassa oli olennaista pyrkimys saada maatalous tuottamaan välttämättömiä elintarvikemääriä kansan ylläpitoa varten sekä teollisuuden tarvitsemia välttämättömiä raaka-aineita. Pitkän ajan tuotannon suunnassa oli keskeinen ongelma selviytyminen jo ennen sotaa olemassa olleista talouselämän rakennemuutoksista.

Lyhyen ajan tuotantosuunta⁵⁷:

- Tuotannonhaarojen tärkeysjärjestys riippuu tuotannon välttämättömyydestä kansan toimeentulolle ja sodankäynnille.
- Tuottavuus on tärkeämpi kuin tuotantokustannusten halpuus.
- Ryöstöviljely ei ole ainoastaan oikeutettua, vaan myös välttämätöntä siinä määrin kuin sitä voidaan harjoittaa vaarantamatta lähimpien vuosien tuotantoa.
- Pitkäaikaisia sijoituksia on vältettävä.

Pitkän ajan tuotantosuunta⁵⁸:

- Tuotannonhaarojen tärkeysjärjestystä arvosteltaessa otetaan lukuun paitsi riittävän omavaraisuuden turvaaminen eri tuotteisiin nähden myös tuotteiden menekien varmuus, tuotannon merkitys työtilaisuuksien järjestäjänä ja tuotannon kansantaloudellinen kannattavuus. Puolustuspoliittiset näkökohdat on kuitenkin pidettävä ensiarvoisina.
- Tuotantoa kohotetaan vain siinä määrässä, kuin parhaan kansantaloudellisen kannattavuuden saavuttamiseksi on tarkoituksenmukaista.
- Tuotannon jatkuvuuden ylläpitämiseksi vältetään tuotantovoimien ryöstävää käyttöä.
- Tulevaa tuotantoa silmällä pitäen tehdään myöskin pitkäaikaisia sijoituksia.

Yleistä tuotantosuuntaa valittaessa on tarpeellista huomiota kiinnitettävä siihen, että kaikille työntekijäryhmille voidaan varata kaikkina vuodenaikoina riittävästi tuottavaa työtä. Yhteiskunnalliselta kannalta on tärkeää, että soveltuvaa työtä on tarjolla myöskin ammattitaidottomille ja kyvyiltään keskitason alapuolella oleville työntekijöille. Liian pitkälle menevä koneistaminen johtaa helposti erikoisammattimiesten puutteeseen samalla kun "raa'an työn" tekijöiden työnsaantimahdollisuudet voivat vaikeutua. Maataloustyössä on eri tuotannonhaarojen vaatimien töiden kausiluonne otettava lukuun, ja tuotannonhaarojen suhde järjestettävä sellaiseksi, että se takaa tasaisesti työtä läpi vuoden.⁵⁹

Myös mahdollinen työvoiman puute tuli yleisessä tuotantosuunnassa ottaa huomioon.

---

⁵⁷ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.66.

⁵⁸ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.66-67.

⁵⁹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.68.

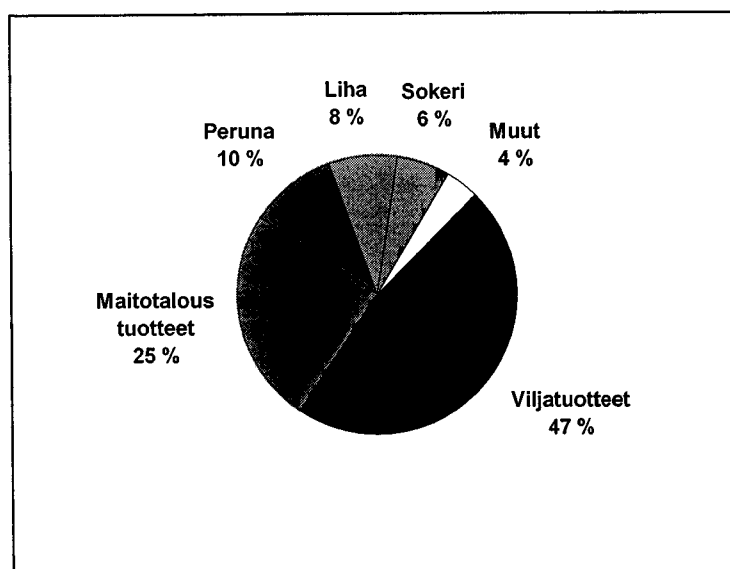
Jälleenrakennustyöt, teollisuuden laajeneminen, viljelypinta-alan suureneminen sekä sodan aiheuttamat työvoiman menetykset vaikuttavat pitemmällä tähtäimellä maatalouden työvoimapulaan. Pyrkimällä laajentamaan vähän ihmistyövoimaa vaativia tuotannonaloja, voidaan tätä ongelmaa pienentää.

Yleisen tuotantosuunnan ratkaisemattomana ongelmana oli, kuinka tuotanto edullisimmin jaetaan erilaisille viljelmille ja eri alueille. Työvoiman ja kaluston tehokasta käyttöä silmällä pitäen tuli pyrkiä keskittämään markkinoille tulevien tuotteiden tuotanto sopiville tilatyypeille sekä maaperän että ilmaston puolesta kuhunkin tuotantoon soveltuville alueille.

Tuotantosuunnan tarkoituksenmukaisella valinnalla ja siihen liittyvällä tuotantomenetelmien kehittämisellä on mahdollista kohottaa työn tuottavuutta, mikä puolestaan luo edellytykset korkeampien palkkojen maksamiselle maataloustyöväelle sekä suuremman työansion hankkimiselle itse yrittäjälle. Maatalousväestön elintason kohottaminen liittyy läheisesti tuotantosuuntakysymykseen.⁶⁰

4.6. Leipäviljaomavaraisuuden turvaaminen

Kuva 4. Ravintoaineryhmät.

Kuvassa suomalaisten ruokavalio 30-luvun loppupuolella. Se oli yksinkertainen mutta varsin terveellä pohjalla. Kokojyvävilja, maitotaloustuotteet ja peruna muodostivat hyvän pohjan oikealle ruokavaliolle.⁶¹

Leipäviljalajit ovat tärkeimpiä niistä maataloustuotteista, joita suomalaiset tarvitsevat jokapäiväistä toimeentuloansa varten.

⁶⁰ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.69.

Niinpä leipäviljaomavaraisuuden saavuttaminen asetettiin jo puolustuspoliittisista syistäkin maatalouspolitiikan päämääräksi tuotantopoliittisessa mietinnössä. Maa voi joutua sotatilan aikana joutua eristetyksi kauppakumppaneista, viljan saanti saattaa vaikeutua kuljetusvälineiden puutteen tai liikakuormituksen vuoksi. Suurien viljavarastojen perustaminen sotatapauksen varalta ei yksin käytettynä ole taloudellisesti edullinen keino viljan jatkuvan saannin turvaamiseksi, koska varastot voivat sitä paitsi joutua hävitetyksi tai vihollisen valtaamaksi. Jos viljan viljelyala normaaliaikoina on suhteellisen pieni, ei ole helppoa saada sitä yhtäkkiä laajenemaan, varsinkin milloin samalla vallitsee puute työvoimasta ja viljanviljelyksessä käytettävistä maatalouskoneista. Milloin viljaa jo normaaliaikoina viljellään omavaraisuutta silmällä pitäen, voi yksityisten viljelijöiden hallussa olla kriisin sattuessa huomattavia määriä viljaa varastoituna hajalleen eri puolille maata, samalla kun viljelijöillä on riittävästi siementä, tarpeellisia koneita jne.

Mietinnössä todettiin, että Suomessa voitaisiin viljanviljelyksen kustannusten alentamiseksi ja ihmistyön säästämiseksi lisätä koneiden käyttöä viljankorjuussa. Koska viljanviljelyksen työvoiman tarve on hyvin epätasainen, työhuipun esiintyessä elokuulla viljankorjuun ja syyskylvöjen aikana, mahdollistaisi pitemmälle kehitetty koneellistaminen laajemman viljanviljelyksen.⁶²

Jos taas haluttaisiin säilyttää viljantuotannon taloudelliset edellytykset, olisi viljan hinta pidettävä tasolla, joka vastaa normaalimuotoisena pidettävän viljelystavan mukaisia tuotantokustannuksia. Viljantuotannon koneellistamista tulisi edistää niillä alueilla, joilla siihen on luonnollisia edellytyksiä: sopiva maanlaatu, tasainen pinnanlaatu ja salaojitetut maat. Viljan päätuotantoalueiksi sopisivat tämän perusteella parhaiten Lounais-Suomi ja Etelä-Pohjanmaa, joilla viljan viljelys on ollut yleisintä, sekä Itä-Karjalassa Etelä-Aunuksen polttolakeus.⁶³

Valtion toimenpiteitä salaojituksen edistämiseksi olisi päätuotantoalueilla tehostettava,

---

⁶¹ 1940:5 Tuotantokomitean mietintö, Tutkimuksia kansanravitsemustilan parantamiseksi, s.407.

⁶² 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.72.

⁶³ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.72.

samalla kun traktorien ja sadonkorjuukoneiden käytön yleistämiseksi olisi myönnettävä avustuksia ja lainoja. Viljanviljelyalueilla on tilojen liian pieniin yksiköihin jakamista pidettävä haitallisempana kuin muualla, joten uutta asutustoimintaa ei tulisi ohjata näille alueille, jos niillä on ennestään elinkelpoisia talousyksiköitä.⁶⁴

Viljanviljelykseen erikoistuvilta alueilta voisi viljanviljelyksen koneellistuessa vapautua maataloustyövoimaa sijoitettaviksi uusille alueille. Tässä tulisi kuitenkin noudattaa kohtuutta, jotteivät sadot alenisi ja kasvuvoima heikkenisi. Tämän estämiseksi olisi alueilla säilytettävä riittävä nautakarjamäärä. Lisäksi soveltuisi sikojen ja kanojen hoito erityisesti näille alueille, koska ylijäävä ja laadultaan heikompi vilja voitaisiin syöttää näille kotieläimille. Toisaalta olisi kasvuvoimaa ylläpidettävä myöskin riittäväällä väkilannoitteiden käytöllä.⁶⁵

Leipäviljan viljelyksen rationalisointia suunnitellessa on käytettävä hyväksi jo olemassa olevia selvityksiä alueiden soveltumisesta eri leipäviljojen ja -lajikkeiden viljelykseen sekä määrättävä kullekin alueelle parhaiten soveltuvat kasvilajikkeet. Tällaisten alueellisten vakiolajikkeiden leviämistä olisi edistettävä sopivin toimenpitein, esim. rajoittamalla valtion viljavaraston ostot kullakin alueella määrättyihin viljalajikkeisiin tai asettamalla mahdollisten katovahinkojen korvaamisen ehdoiksi tällaisten lajikkeiden viljelemisen.⁶⁶

Kotoisen viljantuotannon suojaaminen ylivoimaiselta ulkomaiselta kilpailulta tulee olemaan valtiovallan tärkeimpiä velvollisuuksia. Vakaan hintatason ylläpitämiseksi sekä valtakunnan etujen turvaamiseksi tilapäisen tai jatkuvan dumping-myyntin aiheuttamilta haitoilta olisi harkittava voimassa olevan valtion viljakauppamonopolin jatkamista tai tuontikiintiöjärjestelmää siihen liittyvine hintasäännöstelyineen.

Maanpuolustusnäkökohdat huomioon ottaen ja satovaihteluista aiheutuvan ajoittaisen liikatarjonnan ehkäisemiseksi olisi tarkoituksenmukaisella viljan varastoimispolitiikalla tärkeä tuotanto- ja yleispoliittinen merkitys. Kriisiaikojen ja katovuosien varalta tulisi hyvinä

---

⁶⁴ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.73.

⁶⁵ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.73.

⁶⁶ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.73.

satovuosina mahdollisesti syntyvästä viljaylijäämästä vähitellen muodostaa ainakin yhden vuoden normaalia leipäviljan kulutusta vastaavat varastot. Jotta niiden aikaansaaminen lyhyessä ajassa olisi mahdollinen, pitäisi ainakin aluksi käyttää rakenteeltaan yksinkertaisia ja halpoja varastosuojia.⁶⁷

Leipäviljamietinnön lopuksi komiteassa todettiin (saksalaisystävälliseen sävyyn) tulevaisuuden näkymistä: *Varmana voitaneen pitää, että maailmanmarkkinoilla jo muutaman vuoden perästä rauhanteon jälkeen olemaan runsaasti viljaa, joskin laivatonniston puute voi aluksi vaikeuttaa ylijäämien kuljetusta. Viljanviljelyksen koneellistaminen tulee varmaankin sotateollisuuden lamautuessa edistymään nopeinta vauhtia, ja tästä johtuen ei ihmistyövoiman vähenemisenkään pysäytä tuotannon kohoamista entiselleen tai entistä suuremmaksi. Erityisesti on odotettavissa viljantuotannon kohoaminen Saksan uudestaan järjestämällä Venäjän alueilla. Kun viljan kuluttajien luku sodan ja sitä seuraavan nälänhädän aikana on laskenut, saattaa ylituotannon uhka muutama vuosi sodan jälkeen olla vielä suurempi kuin ennen sotaa. Kun maallamme ei ole varaa ainakaan tällä alalla luopua omavaraispyrkimyksistä, on viljan tuotannon rationalisoimiseen ja kotimaisen tuotannon suojelemiseen kiinnitettävä jo ajoissa huomiota.*⁶⁸

---

⁶⁷ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.74.

⁶⁸ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö, Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, s.74.

5. Käytännön toimenpiteet tuotannon edistämiseksi

5.1. Kansanhuolto – väestön kulutustarpeen tyydyttäjä

Kansanhuollon ensisijainen sodanaikainen tehtävä oli tavarahuollon turvaaminen niin, että tuotantokoneisto voitiin pitää käynnissä ja väestön kulutustarpeet tyydyttää asetettujen normien mukaisesti.

Syyskuussa 1939 valtioneuvosto asetti kansanhuoltotoimikunnan, jonka tehtävänä oli kansanhuollon hallintoa varten tarpeellisten säädösten valmistelu.⁶⁹ Syyskuun 25. päivänä 1939 annettiin asetus kansanhuoltoministeriöstä.⁷⁰ Asetuksen mukaan tuli kansanhuoltoministeriön:

- hankkia tietoja maassa olevista maatalouden, teollisuuden ja muun tuotannon kannalta tärkeistä tuotantotarvikkeista;
- laatia suunnitelmia sekä ryhtyä tarpeen vaatiessa toimenpiteisiin tuotannon edistämiseksi tai sen suuntaamiseksi olosuhteiden kulloinkin vaatimalla tavalla;
- huolehtia mahdollisuuksien mukaan siitä, että tuotantotarvikkeiden ja raaka-aineiden tuonti jatkuu ja että sallittua vientiä harjoitetaan;
- valmistaa suunnitelmia tarvikkeiden, raaka-aineiden ja teollisuustuotteiden takavarikoinnista;
- laatia suunnitelmia säännöstelytoimenpiteiksi, jotka koskevat elintarvikkeiden, rehujen, polttoaineiden ja teollisuustuotteiden kauppaa, kulutusta ja kuljetusta, kohtuuttomien hintojen ehkäisemistä sekä johtaa näiden tavaroiden säännöstelyä;
- hankkia puolustuslaitoksen tarpeisiin tiettyjä tarvikkeita sekä käyttövoimaa;
- seurata kuljetusoloja sekä ryhtyä toimenpiteisiin kuljetusyhteyksien ylläpitämiseksi maassa;
- seurata työmarkkinain kehitystä sekä ryhtyä tarpeen vaatiessa toimenpiteisiin työvoiman hankkimiseksi tärkeillä tuotannon aloilla työskenteleville tuotantolaitoksille ja muille elinkeinonharjoittajille; sekä

---

⁶⁹ Lehtinen 1945, s. 8.

– laatia muita suunnitelmia ja ehdotuksia, jotka tarkoittivat maan taloudellisen puolustusvalmiuden kehittämistä.

Aluksi oli ministeriössä vain neljä osastoa, mutta näiden lukumäärä lisättiin sittemmin kymmeneksi: yleinen osasto, elintarvikeosasto, teollisuusosasto, jakeluosasto, nahka- ja jalkineosasto, tekstiiliosasto, puu- ja polttoaineosasto, kaupallinen osasto, hintaosasto ja tarkkailuosasto. Kansanhuoltoministeriön tehtäväpiirin laajuuden vuoksi siirrettiin eräät sille kuuluneet tehtävät myöhemmin muille valtion elimille, mm. siirtoväen huolto sisäasiainministeriölle, maataloustuotannon suunnittelu maatalousministeriölle ja rakennusaineiden jakelu kulkulaitosministeriölle.⁷¹

Ministeriön alaisia toimeenpanoelimiä olivat kansanhuoltopiirien toimistot sekä kansanhuoltolautakunnat. Kansanhuollon keskittämiseksi pyrittiin alun alkaen sodanaikaisen siviilihallinnon koordinointiin, mutta myöhemmin tehtävät jouduttiin jakamaan usean elimen kesken, samalla kun puolustuslaitoksen omat elimet järjestivät voimavarojen jaon puolustusvoimien omassa piirissä.

Perustana suunnitelmille toimivat kokemukset I maailmansodan vuoksi aiheutuneen elintarvikepuulan ja elintarvikehuollon järjestelyistä vuosina 1917-1921. Myös silloin jouduttiin turvautumaan säännöstelytalouteen. Tilanne oli vaikeampi silloin leipäviljaomavaraisuuden osalta, sillä omavaraisuusaste oli I maailmansotaa edeltävänä aikana vain noin 35-40%. Sotavuosina viljaomavaraisuus kohosi lähes 100 %:iin, minkä osaltaan selittää se, että tuohon aikaan rehuviljana käytettyä kauraa alettiin käyttää korvikeviljana ihmisten ruuaksi. Eli tästä syystä leipäviljaomavaraisuuden vertailu kovin pitkällä aikavälillä on käytännössä kyseenalaista.⁷²

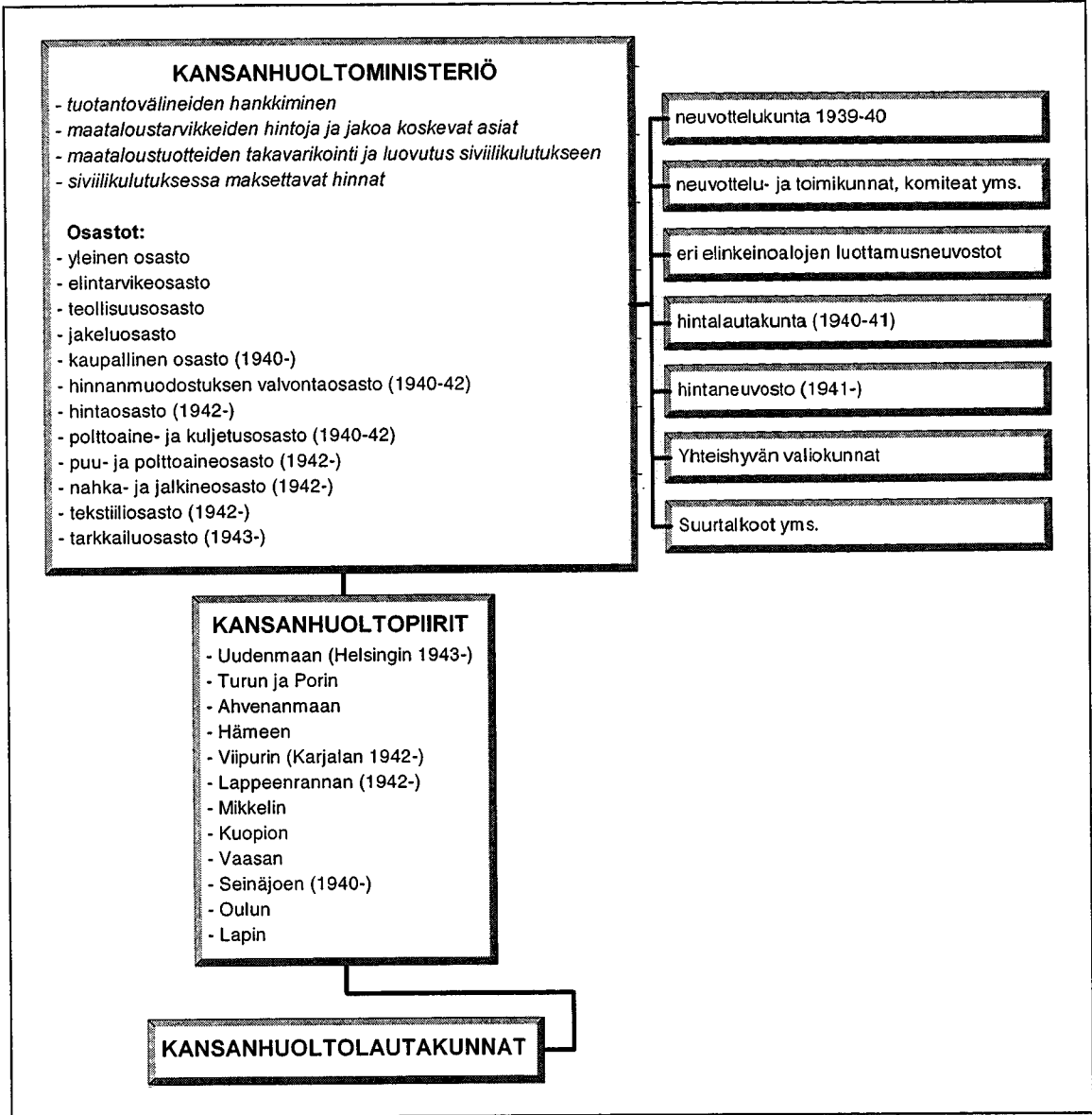
---

⁷⁰ As. kok, asetukset 285/1939, 288/1939 ja 290/1939.

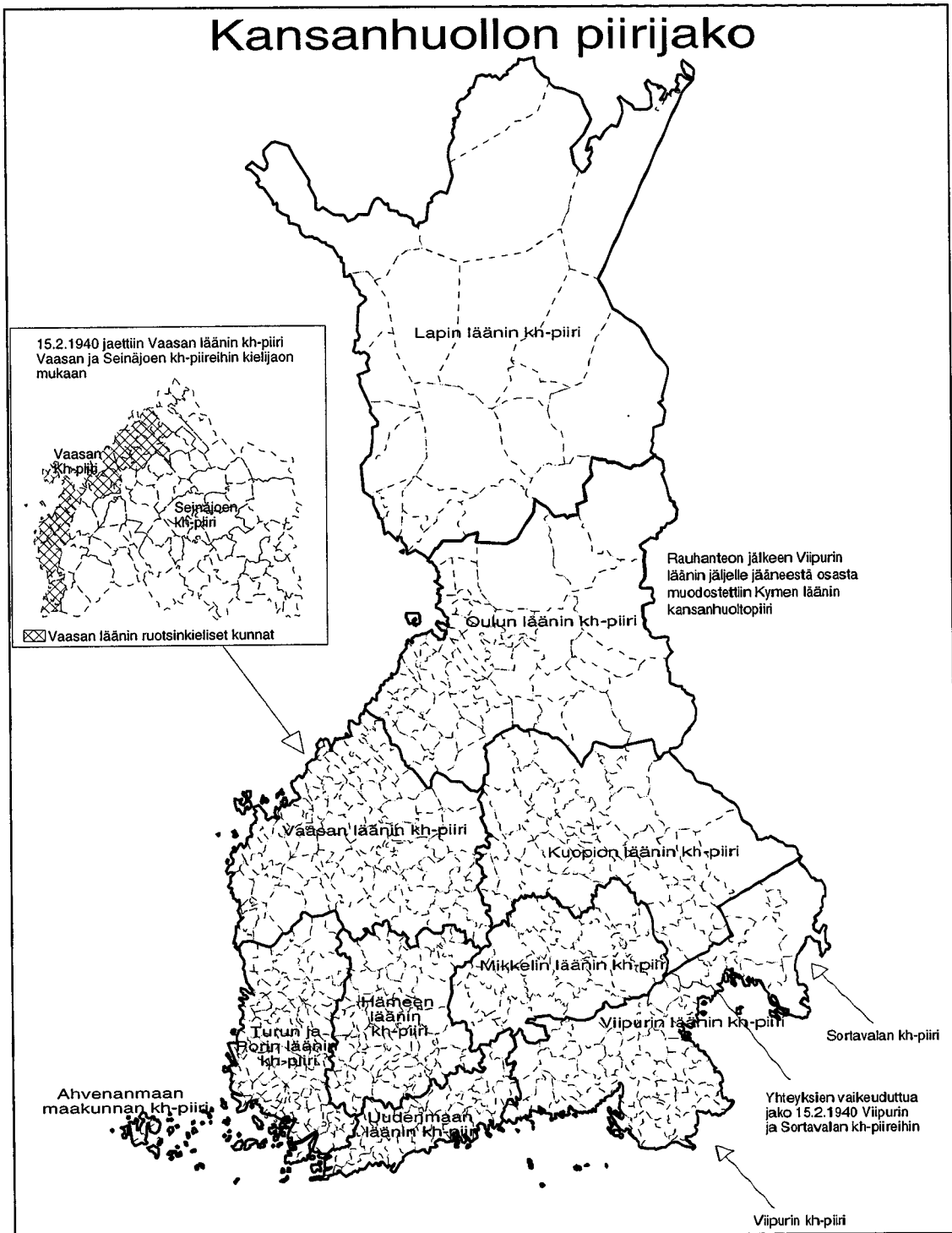
⁷¹ Lehtinen 1945, s. 14-15. As.kok., asetus 169/1942, s. 1-2. Kansanhuoltaja n:o 3/1942.

⁷² Rantatupa 1979, s. 236-238.

Kuva 5. Kansanhuoltoministeriön organisaatio.

Kuva 6. Kansanhuollon piirijako.

Kansanhuoltopiirien aluejako perustui aluksi (3.10.1939) läänijakoon: Lapin, Oulun, Vaasan, Kuopion, Turun ja Porin, Hämeen, Mikkelin, Uudenmaan, Ahvenanmaan ja Viipurin läänien kansanhuoltopiirit. Myöhemmin jakoa tarkistettiin, ja käytännön syistä Vaasan läänin kansanhuoltopiiri jaettiin 15.2.1940 ruotsinkieliseen Vaasan piiriin ja suomenkieliseen

Seinäjoen piiriin. Samalla jaettiin yhteyksien vaikeuduttua Viipurin läänin kansanhuoltoapiiri Viipurin ja Sortavalan piireiksi. 23.4.1942 Suomelle 1940 jäänyt osa Viipurin läänistä ja siihen liitetty Karjalan kannaksella palautettu alue jaettiin Karjalan ja Lappeenrannan kansanhuoltoapiireiksi. Sodan päätyttyä muodostettiin jäljelle jääneestä Viipurin läänistä Kymen läänin kansanhuoltoapiiri.⁷³

5.2. Leipäviljan luovutusjärjestelmien kehittäminen – askel tuotannon kohottamiseen

Maataloustuotannon säännöstelyn tarkoituksena oli toisaalta lisätä tuotantoa ja vaikuttaa tuotantosuuntaan, toisaalta taas saattaa tuotetut tarvikkeet säännöstelyyn kulutukseen. Tuotantosuuntaan voidaan sängen tehokkaasti vaikuttaa säännöstelemällä mm. viljelyn maan käyttöä, tuotantovälineitä ja työvoimaa sekä järjestämällä maataloustuotteiden hintasuhteet kulloinkin edullisimmaksi sille tuotteelle, jonka tuotantoa halutaan lisätä toisten tuotteiden tuotannon kustannuksella.⁷⁴

Maataloustuotannon osalta tarkkailun kannalta tiiviin luovutusjärjestelmän luominen oli erittäin vaikeata, koska tuottajien lukumäärä oli suuri ja koska tuotannon edellytykset ja tulokset vaihtelivat suuresti. Toisinsanoen oli selvää, että Pohjois-Suomessa viljan kasvuedellytykset olivat erilaiset kuin esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla. Kun lisäksi maataloustuottajalla oli oikeus varata osa tuottamistaan tarvikkeista omaan talouteensa, ja tuotannon kokonaisuus ei voitu tarkkaan todeta, ei myöskään voitu tarkkaan vahvistaa sekä tuottajan omaa varausta että luovutettavaa määrää.

Edellä mainituista ongelmista johtuen maataloustuottajaa koskevassa säännöstelyssä kokeiltiin hyvin monenlaisia luovutusjärjestelmiä. Järjestelmien kehityksessä voidaan erottaa viisi eri vaihetta:

osittainen tuotteiden takavarikointi ilman luovutusvelvollisuutta ja viljan varastoimisvelvollisuus;

---

⁷³ Salovaara 1977, s. 20-21.

⁷⁴ Juuramo 1945, s. 49.

viljelijän viljelmillään tuottamiin määriin perustuva luovutusvelvollisuus;
 todelliseen ts. itse ilmoitettuun leipäviljan viljelyssä olleeseen pinta-alaan ja satolukuun perustuva luovutusvelvollisuus;
 ennakolta viljelijälle ilmoitettuun kokonaispeltopinta-alan perusteella laskettuun leipävilja-alaan ja satolukuun perustuva luovutusvelvollisuus eli ns. tavoitejärjestelmä;
 kokonaisluovutusjärjestelmä, joka perustui luovutettavista elintarvikkeista määriteltyihin luovutusyksikköihin.
 Kaikkiin viiteen järjestelmään sisältyi määräys kiellosta syöttää leipäviljaa eläimille.⁷⁵

Kuva 7. Luovutusjärjestelmät.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
Osittainen viljan luovutus, varastointivelvollisuus	19.5.											
Tuotettuihin määriin perustuva luovutus		21.8.										
Pinta-alaan ja satolukuun perustuva luovutus			24.7.									
Tavoiteluovutusjärjestelmä				15.3.								
Kokonaisluovutusjärjestelmä							1.7.					21.7

Viljan pakko-otto armeijalle aloitettiin 1.10.1939.⁷⁶ Ensimmäinen valtioneuvoston päätös, joka koski leipäviljan säännöstelyä, annettiin 7.12.1939. Tällä päätöksellä kiellettiin vehnän, rukiin, ohran ja herneiden syöttäminen eläimille. Laki viljan ja viljatuotteiden varastointivelvollisuudesta säädettiin 21.12.1939 ja astui voimaan 1.2.1940. Sillä ei saavutettu tarkoitettua tulosta, koska laki saatiin säädetyksi liian myöhään. Viljan osto- ja tuontivaikeudet muodostuivat sodan johdosta niin suuriksi, että varastointivelvolliset kauppamyllyt ja viljatuotteiden maahantuojat eivät voineet enää velvollisuutta täyttää, minkä johdosta ne oli vapautettava velvollisuudesta pitää viljaa varastossa. Kansanhuoltoministeriö sai 16.3.1940 valtuudet määrätä ruis- ja vehnäyllijäämät luovutettaviksi samoin kuin niistä valmistetut

⁷⁵ Juuramo 1945, s. 51. Komiteamietintö n:o 6/1946, s. 7-9.

⁷⁶ Salovaara 1977, s. 67.

viljatuotteet. Varsinainen leipäviljan säännöstely kokonaisuudessaan voidaan katsoa alkaneen 19.5.1940. Valtioneuvosto antoi päätöksen viljan ja viljatuotteiden säännöstelystä 15.5.1940 määräten säännöstelyn astumaan voimaan neljä päivää myöhemmin. Päätöksen johtavana periaatteena oli, että leipävilja ja siitä valmistetut tuotteet julistettiin takavarikoiduiksi ja luovutusvelvollisuuden alaisiksi. Jokainen, jolla oli hallussaan edellä mainittuja tuotteita, oli velvollinen ilmoittamaan niiden määrän kansanhuoltolautakunnalle ja luovuttamaan ne kansanhuoltoministeriön määräyksestä joko kokonaan tai osaksi säännösteltyyn kulutukseen.⁷⁷

Luovutusjärjestelmä ei toiminut tuottajiin nähden odotusten mukaisesti johtuen ennen kaikkea siitä, ettei kansanhuoltoviranomaisilla ollut mahdollisuutta tarkistaa, oliko asianomainen luovutusvelvollinen todella luovuttanut kaiken hallussaan olevan takavarikon alaisen viljan. Tämän luovutusjärjestelmässä olevan aukon korjaamiseksi määrättiin valtioneuvoston päätöksessä 21.8.1941 viljan säännöstelystä, että luovutettavien määrien tuli perustua leipäviljan viljelyksessä vuonna 1941 olleeseen peltopinta-alaan. Jokainen viljelmän haltija oli velvollinen ilmoittamaan kansanhuoltolautakunnalle, kuinka suurella alalla viljelmällä oli kylvössä leipäviljaa. Kun täten ilmoitettu peltopinta-ala kerrottiin ns. satoluvulla, saatiin se määrä leipäviljaa, jonka viljelmän haltija oli velvollinen määrääjässä luovuttamaan yleiseen säännösteltyyn kulutukseen. Satoluku oli ns. *nettosatoluku*. Sitä määrättäessä oli huomioitu siementarve, mutta ei viljelijän omaa talouttaan varten varattavaksi sallittuja määriä. Ne hänellä oli oikeus vähentää luovutettavaksi tulevasta leipäviljamäärästä. Mikäli viljelmän haltija ei pystynyt edellä mainitulla tavalla luovutusvelvollisuuttaan täyttämään, joutui hän ns. inventointitalouden piiriin ja tuli luovutusvelvolliseksi inventoinnissa todetun viljamäärän perusteella. Varsinaisen leipäviljan luovutusvelvollisuuden lisäksi oli myöskin ns. ylijäämäleipävilja luovutettava. Ylijäämäleipäviljalla ymmärrettiin sitä leipäviljaa, joka viljelysalansa perusteella luovuttaneelle viljelmän haltijalle ehkä jäi jäljelle hänen täytettyään leipäviljan luovutusvelvollisuutensa ja sen jälkeen kun hän oli varannut tarvittavan siemenen sekä muun oman taloutensa sallitun tarpeen. Teoriassa merkitsi luovutusjärjestelmä koko yli viljelijän oman tarpeen jäävän leipäviljan luovutusvelvollisuutta. Järjestelmää sanottiin myös rinnakkaiseksi takavarikko- ja luovutusjärjestelmäksi.⁷⁸

⁷⁷ Juuramo 1945, s. 51-52.

⁷⁸ Juuramo 1945, s. 52. Enäjärvi 1941, s. 204.

Taulukko 5. Rinnakkainen takavarikko- ja luovutusjärjestelmä.

Viljelysalatalouden luovutusvilja		Inventointitalouden luovutusvilja	
viljelyspinta-ala x kunnan satoluku eli luovutuskerroin kg/ha <i>KHM:n vahvistamat vähennykset:</i> pinta-ala x siemen kg/ha oman perheen jäsenluku x 180 kg ja emen 1.9.1941 syntyneelle lapselle 15 kg/kk	Luovutettava leipäviljaa kg	<i>Vähennykset:</i> ostokortittomille oman ruokakunnan jäsenille, kullekin 15 kg leipäviljaa/kk 31.8.1942 saakka siemeneksi v. 1942 varten KHM:n vahvistaman määrän 200 kg/ha ruista 300 kg/ha kevävehnää 225 kg/ha syysvehnää 250 kg/ha ohraa 280 kg/ha hernettä	Leipäviljan kokonaissato kg
	Lopullinen luovutusvilja		Lopullinen luovutusvilja

Valtioneuvoston päätöksellä 24.7.1942 ravintokasvituotteiden luovutusvelvollisuudesta täydennettiin edellä mainittua luovutusjärjestelmää siten, että otettiin käyttöön ns. sijais- ja vastikeluovutukset. Puuttuvan leipäviljan asemesta oli viljelijän luovutettava joko heinää, lihaa tai muita ravintokasvituotteita. Järjestelmään sisällytettiin periaate, että leipäviljan luovutusvelvollisuus perustui viljelijän hallinnassa olevaan leipäviljan pinta-alaan. Samalla päätöksellä vakiinnutettiin sanat perusluovutus- ja täydennysluovutusvelvollisuus.⁷⁹

Itse ilmoitettuun pinta-alaan perustuva luovutusvelvollisuus antoi kuitenkin mahdollisuuden erilaisille väärinkäytöksille. Pinta-alat ilmoitettiin eräissä tapauksissa joko tahallisesti tai tietojen puutteessa virheellisiksi ja ylijäämäleipäviljan kauppaan saanti oli hyvin vaikeaa. Lisäksi viljelijällä oli mahdollisuus itse määrätä, kuinka paljon hän viljelmänsä pinta-alasta kylvi leipäviljalle. Mitä pienempi leipävilja-ala, sitä pienempi oli luovutusvelvollisuus. Kun kuitenkin oli välttämätöntä koetta edistää kotimaista leipäviljan tuotantoa, oli pakko alkaa rajoittaa viljelijän oikeutta käyttää hänen hallinnassaan olevaa peltopinta-alaa mielensä mukaan. Täten jouduttiin ns. tavoiteluovutusjärjestelmään.⁸⁰

⁷⁹ Juuramo 1945, s. 53.

⁸⁰ Juuramo 1945, s. 53.

Tavoiteluovutusjärjestelmässä leipäviljan luovutusvelvollisuus perustui viljelmän kokonaispeltopinta-alaan. Katsottiin, että jokainen, jolla oli hallinnassaan viljeltyä maata, oli velvollinen luovuttamaan kokonaispeltopinta-alayksikköä kohden yhtä paljon leipäviljaa säännöstelltyyn kulutukseen. Valtioneuvoston päätöksellä 15.3.1943 leipäviljan ja perunan luovutusvelvollisuudesta säädettiin, että viljelmällä on vuonna 1943 luovutettava leipäviljaa ennakoitua määrätyn suuruiselta osalta. Se osuus kokonaispeltopinta-alasta, jolta leipäviljaa oli luovutettava, laskettiin siten, että viljelmän kokonaispeltoala kerrottiin prosenttiluvulla, jonka kansanhuoltoministeriö oli vahvistanut kuntaa tai muuta ministeriön määräämää aluetta varten. Mainittua prosenttilukua määrättäessä otettiin lähtökohdaksi käytettävissä olevien tietojen perusteella laskettu luku, joka osoitti alueella leipäviljan viljelyksessä keskimäärin vuosina 1939-1942 olleen alan osuutta kokonaispeltoalasta, ja tämän perusteella vahvistettiin prosenttiluku sellaiseksi kuin aluetta asetettavan leipäviljan viljelystavoitteen katsottiin kohtuudella edellyttävän. Edellä mainitulla tavalla vahvistetulla prosenttiluvulla kerrottu viljelmän kokonaispeltopinta-ala osoitti sitä vähimmäisalaa, jolta viljelmän oli luovutettava leipäviljaa. Jos viljelmällä oli vuonna 1942 ollut kylvössä suuremmalla alalla kuin edellä mainitulla tavalla laskettuna, laskettiin leipäviljan perusluovutusvelvollisuus kertomalla leipävilja-ala satoluvulla ja näin saadusta leipäviljamäärästä vähennettiin viljelijän taloutta varten käytettäväksi sallitut määrät. Satoluku määriteltiin siten, että alueella vuonna 1943 viljeltyjen leipäviljalajien hehtaarisadot arvioitiin ja kunkin viljalajin osalta vähennettiin siemeneksi tarvittava määrä. Näin saatujen nettosatojen perusteella ja ottamalla huomioon, kuinka suurella alalla kutakin leipäviljalajia alueella oli kaikkiaan viljelty, laskettiin leipäviljan yhteinen keskimääräinen nettosato/ha kysymyksessä olevassa kunnassa tai alueella. Perusluovutusvelvollisuuden jälkeen viljelijällä oli vielä täydennysluovutusvelvollisuus, mikä tarkoitti sen luovutuksenalaisen leipäviljan luovuttamista, mikä jäi perusluovutusvelvollisuuden täyttämisen jälkeen viljelijälle.⁸¹

---

⁸¹ KA, MMA, Hd:4, Kansanhuoltoministeriön asettaman toimikunnan mietintö peltoviljelystuotteiden luovutusvelvollisuuden järjestelyistä satovuonna 1942. Juuramo 1945, s. 53-54. Enäjärvi 1941, s. 204. Salovaara 1977, s. 74.

Tavoitejärjestelmään siirryttyä viljelijöille ilmoitettiin jo ennen kevätmuokkausta ja kevätkylvöjä kansanhuoltolautakunnasta tarkoitusta varten painetuilla korteilla kuinka suurelta pinta-alalta leipäviljan perusuovutusvelvollisuus tullaan määräämään. Siitä huolimatta tämä monimutkainen, vaikeasti tajuttava ja valvottava järjestelmä kävi liian raskaaksi. Kun suurissa kunnissa saattoi olla satoja luovutusvelvollisia, se tuotti ylivoimaisen työruuhkan. Kansanhuoltolautakunnan oli mm. laskettava viljelysmääräykset leipäviljalle, kauralle ja perunalle sekä ilmoitettava ne yli 2 hehtaarin viljelmille; laskettava luovutusmääräykset leipäviljalle, kauralle ja perunalle sekä ilmoitettava luovutusvelvollisille, vieläpä jokainen erikseen; laskettava tuotantopalkkioon oikeuttavat määrät ja ilmoitettava ne yli 2 hehtaarin viljelmille. Järjestelmää haukuttiin myös ”pakkoluovutusjärjestelmäksi”, eli käytännössä viljeilijöitä pyrittiin ”pakottamaan” käyttämään suuremman osan kokonaispeltoalastaan leipäviljan viljelyyn tekemällä luovutusmääräyksillä leipäviljan luovuttamisen edullisemmaksi kuin muiden kasvinviljelytuotteiden. Järjestelmää pidettiin voimassa 8.8.1946 saakka. Valtioneuvosto antoi 1.7.1946 päätöksen uuteen kokonaisluovutusjärjestelmään siirtymisestä.⁸²

Luovutusvelvollisuus määräytyi kokonaisluovutusjärjestelmän mukaisesti viljelijän hallussa olevan muunnetun peltoalan mukaan. Viljelmän peltoalaksi katsottiin se ala, joka oli otettu peltona huomioon viimeksi toimitetussa kunnallisverotuksessa. Uudispelto kuitenkin vähennettiin ja jäännökseen lisättiin luonnonniityn ja raivatun laitumen alat kansanhuoltoministeriön vahvistamilla luvuilla kerrottuna. Jos osa viljelmän muunnettuun peltoalaan luettavasta alueesta oli kiinteistön tai määräalan luovutuksen johdosta joutunut tai siitä syystä, että maata oli annettu vuokralle tai muutoin toisen käyttöön, ennen kuin siltä sinä luovutusvuotena oli korjattu satoa, vahvisti kansanhuoltolautakunta luovutettavat yksikkömäärät.⁸³

Saman henkilön omistamat, yhdysviljelyssä olevat tilat, 5 hehtaaria pienemmätkin, vaikka eri maarekisteritiloina, käsitettiin yhdeksi tilaksi. Viljelijä sai vapaasti valita, millä tuotteilla hän luovutusyksikkömäärään perustuvan luovutusvelvollisuutensa täytti kansanhuoltoministeriön määräämässä ajassa ja järjestyksessä. Eri tuotteet muunnettiin luovutusyksiköiksi

---

⁸² Komiteamietintö n:o 6/1946, s. 7-9. KA, MMA, Hd:4, Kansanhuoltoministeriön asettaman toimikunnan mietintö peltoviljelytuotteiden luovutusvelvollisuuden järjestelyistä satovuonna 1942. Juuramo 1945, s. 53-54. Salovaara 1977, s. 75.

muuntokertoimia käyttäen. Tärkeimmillä tuotteilla oli niiden kauppaan saannin edistämiseksi edullisemmat kertoimet. Yhtä luovutusyksikköä vastasivat esim. 1 kg leipäviljaa, 5 kg heinää tai 0,1 kg kotivoita. Viljelmät luokiteltiin niiden luontaisten tuotantoedellytyksien mukaisesti seitsemään luokkaan.⁸⁴

Kokonaisluovutusjärjestelmä osoittautui edellisiä järjestelmiä joustavammaksi ja siitä suoritettavan kirjanpidon hoidosta päästiin helpommalla. Kokonaisluovutusjärjestelmä otettiin tyydytyksellä vastaan maaseudulla ja sitä pidettiin oikeudenmukaisempana. Sen heikkoutena oli, että sen vallitessa ei riittävästi voitu vaikuttaa tuotantosuuntaan. Luovutusyksikköjen arvojen muutokset ja määräaikaiset luovutusrajoitukset tuottivat kuitenkin vaikeuksia.⁸⁵

Käytössä olleista luovutusjärjestelmistä tavoiteluovutusjärjestelmällä pystyttiin parhaiten vaikuttamaan tuotantosuuntaan, eli voitiin puhua tuotannon säännöstelystä, mikä oli sodan loppuvuosina erityisen tärkeää.

5.3. Maatalouden tuotantotaisteluun siirtyminen – alkuvaiheet ja organisaatio

Säännöstelyä toteuttavaksi pääelimeksi siis perustettiin 25.9.1939 kansanhuoltoministeriö. Säännöstelyn kestäessä se paisui paisumistaan niin, että siitä tuli suurin ministeriö mitä Suomessa oli siihen asti koskaan ollut olemassa. Kun aluksi siinä oli neljä osastoa, oli vuonna 1946 ministeriössä kymmenen osastoa ja henkilökuntaakin lähes 800.

Koska kansanhuoltoministeriön tehtävät tulivat suurelta osin koskemaan maataloutta, oli maataloudellisen asiantuntemuksen saaminen sinne MTK:n mielestä välttämätöntä. MTK:ssa ei oltu täysin tyytyväisiä siihen, että ensimmäiseksi kansanhuoltoministeriksi tuli pankinjohtaja Rainer von Fieandt. Myöhemmin tilanne korjaantui, kun pääjohtaja K.J. Ellilä suostui tähän tehtävään. Uuden ministeriön ja maataloustuottajajärjestön välille syntyi

---

⁸³ Salovaara 1977, s.75.

⁸⁴ Salovaara 1977, s. 75-76.

⁸⁵ Salovaara 1977, s. 75-76.

kuitenkin heti alusta alkaen läheinen ja luottamuksellinen yhteistyö. Ministeriön elintarvikeosaston tuotantotoimiston päälliköksi nimitettiin maisteri A.J. Ollila Maaseudun Tulevaisuudesta, halko- ja polttoainekysymysten hoitajaksi metsänhoitaja Ilmari Kalkkinen keskusliitosta sekä ministeriön suureen neuvottelukuntaan järjestön johtokunnan jäsenet A. Korvenoja ja E.M. Tarkkanen. Näistä tuotantotoimisto oli maatalouden kannalta tärkein, sillä sen tehtävänä oli maataloustuotannon suunnittelu ja ohjaus. Kansanhuoltoministeriön työtä avustamaan perustettiin neuvottelu- ja toimikuntia, komiteoita ja eri elinkeinoalojen luottamusneuvostoja tarpeen mukaan. Elintarvikeosaston apuna toimi maatalousasioiden neuvottelukunta, jossa tuottajajärjestöä edustivat puheenjohtaja Juho Jännes ja maisteri E.J. Korpela.⁸⁶

Leipävilja oli ratkaisevassa asemassa väestön elintarvikehuollon kannalta sota-aikana. Talvisodan alkaessa säädettiin heti laki viljan ja viljatuotteiden varastoimisvelvollisuudesta ja 15.5.1940 leipävilja ja viljatuotteet julistettiin takavarikkoon. Valtion viljavarastolla oli viljakaupan monopoli kotimaassa. Hankintaliikkeidensä ja niiden asiamiesten välityksellä se keräsi kauppaan kotimaisen leipäviljan. Viljavarasto ohjasi ja valvoi kauppa- ja paikallismylyjen toimintaa. Se hoiti yksinoikeudella myös ulkomaisen viljan tuonnin.

MTK:ssa katsottiin säännöstelytoimien olevan pakon sanelemia ja pidettiin sen vuoksi välttämättömänä, että viljelijät täyttävät rehellisesti ja tunnollisesti maataloustuotteiden luovutusvelvollisuutensa. Se edellytti kuitenkin, ettei maatalouden mahdollisuuksia hoitaa tehtäväänsä elintarvikkeiden tuottajana saanut sota-aikanakaan tarpeettomasti huonontaa. Niinpä tuottajajärjestö esitti maaliskuussa 1941 maatalousväestölle vetoimuksen elintarvikkeiden toimittamisesta säännöstelymääräysten mukaisesti yleiseen kulutukseen ja yhteisen rintaman asettamisesta salakauppiaita vastaan. Sodan aikana MTK teki runsaasti esityksiä, jotka tähtäsivät maatalouden tuotantoedellytysten turvaamiseen poikkeusolosuhteissa. Tällaisia kysymyksiä olivat epäkohdat hevosten pakko-otoissa puolustusvoimille, työvoiman hankkiminen maataloustöihin, siemenviljatilanteen turvaaminen, tuotantovälinelainojen järjestäminen, käynnistysbensiinin ja petroolin saanti maatalousmoottoreihin, traktorien puuhiilikaasutinongelmat, viljatuotteiden laatuvaatimusten alentaminen, kotieläinten rehun

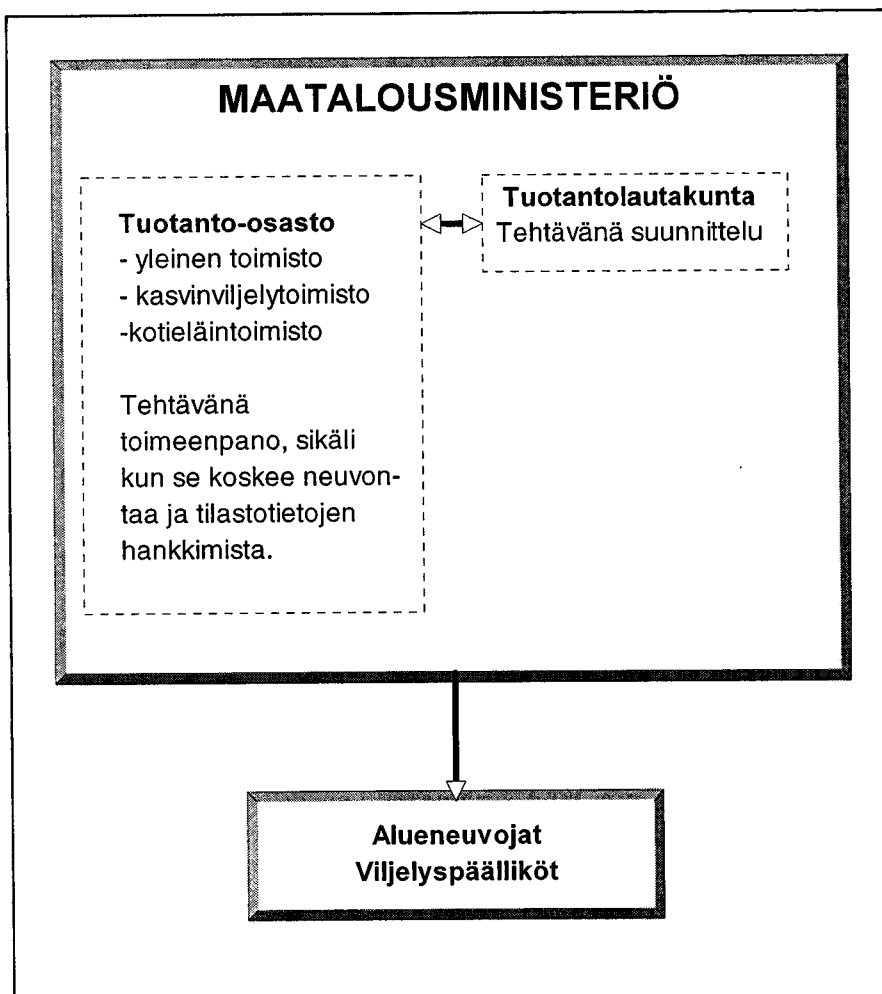
---

⁸⁶Toivonen 1950, s. 10-30. Kananen 1986, s. 144.

turvaaminen, rehuselluloosan valmistuksen ja kuljetusten tehostaminen, koneiden yhteiskäytön lisääminen, korjaukset lihakauppaan sekä nahan ja naulojen saaminen maatalouden tarpeisiin.⁸⁷

Erilaisten kansanhuollollisten pakkotoimenpiteiden lisäksi tuotantoa pyrittiin kohottamaan vapaaehtoisuuteen perustuvaa maatalouden edistämistoimintaa tehostamalla. Maatalouden neuvontajärjestöt tekivät herpaantumatta tärkeää valistustyötä sodan aikanakin. Suurtalokutoiminnan avulla helpotettiin touko- ja korjuutöitä. Vuonna 1941 valtiovallan toimesta käynnistettiin koko maan kattava maataloustuotantokampanja. Tämän *tuotantotaistelun*

Kuva 8. Tuotantotaistelun organisaatio.

⁸⁷ Kananen 1986, s. 148.

tavoitteena oli maataloustuotannon suuntaaminen erikoisolosuhteiden edellyttämällä tavalla erittäin kireän työvoimapulan vallitessa.⁸⁸

Maataloustuotantokampanjan kärjessä kulki maatalousministeriöön samana vuonna perustettu tuotanto-osasto, joka sai maataloustuotannon suunnittelua ja ohjausta koskevat tehtävät kansanhuoltoministeriön elintarvikeosastolta. Osaston päälliköksi tuli E.J. Korpela MTK:sta. Tuotanto-osaston kenttäorganisaatio koostui maanviljelyspiirien tuotantokonsulteista, kuntien alueneuvojista ja kylien viljelypäälliköistä, joiksi valittiin noin 6000 pystyvintä maanviljelijää. Näin saatiin luoduksi maan joka kolkkaan ulottuva organisaatio, joka välitti valtiovallan toivomukset ja kehotukset viljelijöille. Samalla päättäjät olivat selvillä maanviljelijöiden mielialoista ja saivat maatalouspoliittisessa suunnittelutyössä tarvittavaa tietoa. Kampanjan päätavoitteeksi asetettiin leipäviljatuotannon lisääminen, mutta vuoden 1943 kevääseen saakka puhuttiin myös *perunakampanjasta*. Kampanjan aikana tehtiin viljelypäälliköiden toimesta leipäviljan viljelyä tunnetuksi, laadittiin viljelysuunnitelmia tiloille, järjestettiin siemenviljaa sekä helpotettiin talkoohengen ja koneiden yhteiskäytön avulla maatalouden työ- ja vetovoimaongelmia. Maataloustuotantokampanja huipentui erilaisten tuotantokilpailujen järjestämiseen. Maatalousministeriö järjesti vuonna 1942 leipäviljan tuotantokilpailun kuntien välillä. Samanlaisen järjesti MTK vuonna 1944. Tätä toimintaa täydensi sanoma- ja ammattilehdistössä sekä radiossa samanaikaisesti aloitettu voimakas propaganda nimenomaan leipäviljan ja perunan tuotannon puolesta.⁸⁹

5.4. Maataloustuotteiden tukipalkkiojärjestelmä

Sodanaikainen elintarvikepula pakotti myös Suomessa turvautumaan hintasäännöstelyyn. Kansanhuoltoministeriön johdolla määrättiin syksyllä 1939 muutamille tärkeimmille elin- ja nautintotarvikkeille enimmäishinnat. Seuraavana vuonna hintasäännöstelyä alettiin tehostamaan ja laajentamaan. Tuotannon laskun johdosta maataloustuotteiden tuotantokustannukset tuoteyksikköä kohden olivat kohonneet ja maatalouden kannattavuus 1940-luvulla näytti arveluttavalta. Tuottajien suhtautumisen luovutusvelvollisuuteen ratkaisi kuitenkin tuotteista maksettu hinta. Tämän johdosta kesällä 1940 vahvistettiin kotimaiselle leipäviljalle

---

⁸⁸ Kananen 1986, s.156.

⁸⁹ Aarne 1965, s. 45-49. Kananen 1986, s.157.

hintatakuu, joka vastasi rauhan ajan hintatasoa. Seuraavana keväänä vilja sai uuden takuuhinnan. Tämä ei kuitenkaan riittänyt ja niinpä syksyllä 1941 vaativat MTK ja sen ruotsinkielinen sisarjärjestö varsin tuntuvia korotuksia peruselintarvikkeiden tuottajahintoihin. Maataloustuottajat perustivat vaatimuksensa 1930-luvun hintatason säilyttämiseen.⁹⁰

Hintojen nousu aiheutti tyytymättömyyttä palkansaajien ja työväestön keskuudessa, mikä taas aiheutti painetta palkkojen nostamiseksi. Palkkatason nousua aiheutti myös työvoiman puutteen synnyttämä kilpailu työntekijöistä. Palkkakehityksen hallitsemiseksi jouduttiin turvautumaan myös palkkojen säännöstelyyn. Valtioneuvosto antoi 1.10.1942 päätöksen työpalkkojen säännöstelystä. Tässä päätöksessä annettiin yksityiskohtaiset määräykset työpalkkojen tarkistuksesta sekä siitä, milloin ja missä suhteessa elinkustannusindeksin nousuun verrattuna työpalkkoja oli vastaisuudessa korotettava. Tällä tavoin hinnat ja palkat sidottiin toisiinsa.⁹¹

Hintataso ei kuitenkaan pysynyt seuraavan säännöstelykauden aikana määräytyissä rajoissa. Vakavin uhka hintatasoa ja sitä tietä rahan arvon vakavuutta vastaan kohdistui maataloustuotteiden hintojen taholta. Vaatimuksia maataloustuotteiden hintojen korottamiseksi ennen seuraavan satokauden alkua esitettiin siksi voimakkaasti, että hallitus katsoi välttämättömäksi helmikuussa 1943 asettaa toimikunnan selvittämään maatalouden tuotantokustannusten ja maataloustuotteiden hintojen välisiä suhteita. Kesällä 1943 maataloushinnat ja maatalouden kiristynyt verotus aiheuttivat hallituskriisin, jossa osapuolina olivat Väinö Tanner ja maalaisliitto. Selvityksen pohjalta hallitus katsoi, että maataloustuotannon heikentynyt kannattavuus oli muodostunut sellaiseksi elintarviketuotannon edistämistä ehkäiseväksi tekijäksi, että maataloustuotteista tuottajille maksettavia hintoja olisi pikaisesti korotettava. Korotus astui voimaan 1.8.1943 ja se oli leipäviljan tuottajahinnoissa 25 % ja kotieläintuotteiden tuottajahinnoissa 40 %. Jotta tämä korotus ei aiheuttaisi hintatason kohoamista, mikä jälleen johtaisi palkkojen korottamiseen sekä siten inflaation kiihtymiseen, hallitus esitti, että tästä hintojen korotuksesta aiheutuvat kustannukset olisi maksettava valtion varoista. Käytännössä tämä tapahtui siten, että jälleenmyyjät maksoivat tuottajille hinnan ja

---

⁹⁰ Hietanen 1990, s. 312.

⁹¹ Alho 1949, s. 26-29.

perivät valtiolta sitä vastaavan vakauttamispalkkion. Tarvittaessa tukipalkkioita suoritettiin myös tuotteiden kuljetuksen ja jakelun järjestämiseksi.⁹²

Vuonna 1943 voimaan astuneet tukipalkkiot koskivat leipäviljaa, suurimokauraa, sianlihaa sekä maitotaloustuotteita. Leipäviljasta ja suurimokaurasta maksettiin viljan hinnan vakauttamiseksi ja kaupan tukemiseksi vakauttamis- ja jakelutukipalkkiota siten, että vuonna 1943 tuotetusta kotimaisesta viljasta suoritettiin vakauttamispalkkiota rukiista 1:05 mk, vehnästä 1 mk, ohrasta 0:75 mk ja suurimokaurasta 0:95 mk kilolta. Jakelutukipalkkiota maksettiin valtion viljavarastolle, ja se määrättiin marraskuun 25 päivänä 1943 tehdyllä päätöksellä 15 penniksi jokaista ostettua leipävilja- ja suurimokaurakiloa kohden.⁹³

Tukipalkkiojärjestelmään tehtiin seuraavina vuosina useitakin muutoksia, mutta voidaan katsoa, että vuoden 1943 aikana luotiin meillä käytössä olleen tukipalkkiojärjestelmän varsinainen runko, johon myöhemmin tehtiin eräitä lisäyksiä ja täydennyksiä. Leipäviljan osalta muutoksia tuli vuonna 1945 leipomotukipalkkion ja säkkikorvauksen muodossa, mutta ne poistettiin jo saman vuoden heinäkuussa. Tukipalkkioista oli voimassa leipäviljan osalta joulukuussa 1948 ennen niiden lakkauttamista seuraavat:

- *Tukipalkkio*, 4 mk/kg. Tuli voimaan vuoden 1947 sadosta lähtien ja koski kaikkea Valtion Viljavaraston kautta kauppaan toimitettua viljaa.
- *Vakauttamispalkkio*, ruis 1:05 mk/kg, vehnä 1 mk/kg, ohra 0:75 mk/kg ja suurimokaura 0:95 mk/kg. Tuli voimaan vuoden 1943 sadosta lähtien ja koski kaikkea Valtion Viljavaraston kautta kauppaan toimitettua viljaa.
- *Jakelupalkkio*, 0:15 mk/kg. Tuli voimaan vuoden 1943 sadosta lähtien ja koski kaikkea Valtion Viljavaraston kautta kauppaan toimitettua viljaa.
- *Jauhatusmaksun korotus*, ruis 0:39 mk/kg, vehnä 0:49 mk/kg, ohra 0:49 mk/kg ja suurimokaura 1:03 mk/kg. Tuli voimaan 1.10.1948.
- *Tuotantopalkkio*. Palkkiota alettiin maksaa satovuodesta 1943-44 lähtien säännöstelltyyn kulutukseen tuotetusta viljasta. Sen suuruus vaihteli tilan koosta, talousmuodosta ja

⁹² As. kok., n:o 1/1943, laki leipäviljan tuotannon tukemisesta. Alho 1949, s. 29-31.

⁹³ Alho 1949, s. 32-33.

sijainnista sekä sadon suuruudesta riippuen 1-9 mk/kg.⁹⁴

Kuluttajien menotaloudessa elintarvikkeiden hinnoilla on suuri merkitys. Tukipalkkiojärjestelmällä oli sosiaalisesti tasoittava merkitys, koska tukipalkkioihin kerätään varat verotuksen avulla ja jyrkän progression vuoksi varakkaimmat joutuivat osallistumaan subventiovarojen hankkimiseen suuremmalla osuudella kuin pientuloiset.⁹⁵

Tukipalkkiojärjestelmä siis otettiin käyttöön maatalouden tuotannon sodanaikaisesta vähenemisestä aiheutuneiden väliaikaisten hinnankorotusten sekä tuotantoa että jakelua ja kauppaa koskevien, mutta myös sosiaalisten ja varsinkin rahanarvopoliittisten haitallisten seurauksien välttämiseksi. Sodan jälkeen järjestelmää alettiin kuitenkin arvostella ja vaatia sen lakkauttamista. Sitä mm. käytettiin maatalouden pysyvien liikekustannusten maksamiseen. Lisäksi siltä katosi pohja välirauhan jälkeen, kun alettiin rahapolitiikassa tavoitella vuoden 1938 elintasoja ja korotettiin palkkoja välittämättä elinkustannusindeksistä. Näin katkaistiin aikaisempi riippuvuussuhde hintojen ja palkkojen nostamisen välillä. Näissä oloissa tukipalkkiot menettivät merkityksensä taistelussa inflaatiota vastaan ja päinvastoin osoittautuivat vaikutukseltaan inflaatioon johtaviksi.⁹⁶

Valtiontaloudelle tukipalkkiojärjestelmä merkitsi ajan mittaan melkoista vuotuista menoerää, joten siitä saadun hyödyn vähentyessä sen lakkauttaminen tuli välttämättömäksi. Varsinkin järjestelmän laajeneminen ja hintojen kohoaminen vuosi vuodelta paisuttivat menoja. Tukipalkkioiden valtiontaloudelle aiheuttamat menot ilmenevät taulukosta 6., johon on otettu myös mukaan ulkomaisen viljan tuonnin aiheuttamien tappioiden maksamiseen käytetyt varat.

---

⁹⁴ Alho 1949, s. 35.

⁹⁵ Salovaara 1977, s.51.

⁹⁶ Salovaara 1977, s. 52. Alho 1948, s. 38.

Taulukko 6. Tukipalkkioiden valtiontaloudelle aiheuttamat menot vuosina 1943-1947(milj.mk)

	<i>Kotimaisten maataloustuotteiden hintojen vakauttaminen ja niiden kauppaan saannin edistäminen</i>			
<i>Vuosi</i>	<i>Tulo- ja menoarvion mukaan yhteensä</i>	<i>Tilinpäätöksen mukaan yhteensä</i>	<i>Valtion viljavaraston tappio</i>	<i>Menoja yhteensä</i>
1943	700	466	170	635
1944	1 400	1 033	508	1 511
1945	1 200	2 122	154	2 276
1946	2 825	2 384	916	3 290
1947	2 280	4 000	2 804	6 804

5.5. Talkootoiminnan kytkeminen tuotantotaisteluun

Talvisodan jälkeen odotti maotamme mittava jälleenrakennustyö erityisesti Karjalan lähes 1/2 miljoonaan kohoavan siirtoväen asuttamiseksi.

Sota oli herkistänyt ihmismielet ymmärtämään lähimmäisten vaikeuksia ja murheitä. Oli myös koettu, että teot olivat tärkeämpiä kuin lohduttavat sanat, joten tekojen aseveljeys oli syntymässä kotiseudulla. Niinpä talkoilla ryhdyttiinkin heti sodan jälkeen eri puolilla maata ennakkoluulottomasti auttamaan kaatuneiden ja sotavammaisten perheitä maataloustöissä, korjaamaan asuinrakennuksia, rakentamaan asevelitaloja jne.

Jotta talkootoiminta olisi ollut tehokasta, sitä ohjaamaan perustettiin 30.9.1940 Suomen Talkoot ry. Yhdistyksen tarkoitus määriteltiin perustavassa kokouksessa seuraavasti: Yhdistyksen tarkoituksena on vapaaehtoisen työavun - talkootoiminnan - yleistäminen ja ohjaaminen, varsinkin karjalaisten ja pika-asutuksen johdosta suurtiloilta muuttamaan joutuvan heikkovaraisen maataloustyöväen sekä taloudelliseen ahdinkoon joutuneiden v. 1939-1940 sotilaiden ja invalidien sekä kaatuneiden ja reserviläisten perheiden hyväksi. Yhdistys toteuttaa tarkoitustaan opastamalla talkooavun ja työjuhlien järjestämistä sekä toimimalla yleensä

avuliaisuuden ja palveluhalon tehostamiseksi toimeenpanemalla esitelmätilaisuuksia ja julkaisemalla asiaa käsitteleviä kirjoituksia.⁹⁷

Suomen Talkoot ry:n jäsenistön muodosti parhaimmillaan vuoden 1940 lopussa 41 valtakunnallista järjestöä: mm. Maatalousseurojen Keskusliitto, Maataloustuottajain Keskusliitto, Maatalouskerholiitto, Maatalousnaisten Keskusjohtokunta, Pellervo-Seura, Pienviljelijäin Keskusliitto, pienviljelijäin Liitto, Svenska lantbrukssällskapet i Finland Förbund. Toimintaa organisoitaessa pyrittiin muodostamaan jokaiseen kuntaan talkootoimikunta, jotka kokosivat paikkakunnittain kaikki työllään auttamaan halukkaat yhteistyöhön. Talkootoimikunta valitsi itselleen talkoopäällikön ja sihteerin ja jommankumman myös Suomen Talkoiden asiamieheksi.⁹⁸

Sen vajaan vuoden kuluessa, jonka Suomen Talkoot ehti toimia ennen sodan puhkeamista uudelleen kesäkuussa 1941, päästiin talkootoiminnassa hyvään alkuun. Jo 1.2.1941 mennessä oli talkootoiminta saatu varmasti vireille yli 350 pitäjässä.⁹⁹

Maataloustuotannon osalta heti syksyllä 1940 muokattiin ja kynnettiin talkoilla peltoja ja raivattiin uutta viljelystä.¹⁰⁰

Kesäkuun puolivälissä 1941 toimeenpantu liikekannallepano ja sitä seurannut jatkosota keskeyttivät suurelta osin suunnitelmallisen talkootyön. Talkootyötä ja erityisesti naapuriapua jatkettiin kuitenkin kautta maan varsin suuressa mitassa ilman yleisjohtoakin. Pääasiallisesti autettiin kesällä 1941 sadonkorjuussa. Tällöin mm. kaupunkien ja asutuskeskusten väki ensi kerran riensi maanviljelijöiden avuksi. Töissä kunnostautuivat erityisesti naiset ja koululaiset.¹⁰¹

Koska sota jatkui, katsoi Suomen Talkoiden johto tarpeelliseksi tarkistaa talkootoiminnan organisaatiota ottamalla huomioon sodan aiheuttamat vaatimukset ja erityisesti kotirintaman

---

⁹⁷ Leiponen 1987, s. 95.

⁹⁸ Leiponen 1987, s. 391.

⁹⁹ Leiponen 1987, s. 101.

¹⁰⁰ Leiponen 1987, s. 111.

¹⁰¹ Leiponen 1987, s. 116-117.

työvoimapulan. Tämän johdosta Suomen Talkoot ry. purettiin 4.1.1942 samalla kun perustettiin uusi yhdistys, Suurtalkoot ry.¹⁰²

5.5.1. Raivausleirit 1941

Jotta maamme elintarvikeomavaraisuus olisi voitu säilyttää edes 1930-luvun loppuvuosien tasolla, olisi viljelysalaa tarvittu lisää vähintään talvisodassa menetetty 265 000 hehtaaria. Jo vuotuinen väestönlisäys, n. 30 000, henkeä, merkitsi n. 20 000 peltohehtaarin jokavuotista lisätarvetta. Uudisraivattavaa peltoa olisi siten pitänyt olla vuonna 1941 yli 300 000 hehtaaria.¹⁰³

Suomen Talkoot ry. kehotti jo talvella 1940-41 ottamaan kesäkauden 1941 talkookohteiksi siirtoväen uusien tilojen raivaustyöt.¹⁰⁴

Eniten ulkopuolista työvoimaa katsottiin tarvittavan suurten viljelyskelpoisten alueiden raivaamiseksi pelloiksi, jotka sen jälkeen voitaisiin muodostaa uudistiloiksi siirtoväelle. Tätä varten Akateeminen Karjala-Seura ja Suomen Aseveljien Liitto jättivät yhteisaloitteen vapaaehtoisen raivausleiritoiminnan järjestämiseksi kesällä 1941. Esitykseen sisältyi suunnitelma, jonka tarkoituksena oli

- edistää uudisraivaustoimintaa ja elintarvikkeiden tuotantomahdollisuuksia;
- saada kesälomanviettäjä ja muu käyttämätön työvoima jälleenrakennustyöhön;
- helpottaa uhkaavaa työvoimapulaa ja siinä tarkoituksessa muodostaa eri puolille maata maatalouden työvoimareservejä;
- kohdistaa yleinen huomio positiiviseen työhön sekä saada yrittämishalu nousemaan ja usko tulevaisuuteen kohoamaan;
- edistää pika-asutustoimintaa;
- kokeilla vapaaehtoisen työpalvelun soveltamis- ja käyttömahdollisuuksia.¹⁰⁵

Aloitteen pohjalta tehtyjen lisäselvitysten perusteella päätti valtioneuvosto 9.4.1941 raivausleiritoiminnan järjestämisestä mm. seuraavaa:

¹⁰² Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 7-8.

¹⁰³ Leiponen 1987, s. 120.

¹⁰⁴ Leiponen 1987, s. 121.

¹⁰⁵ Leiponen 1987, s. 121-125.

- raivausleirisuunnitelma hyväksyttiin suppeamman vaihtoehdon mukaan, koska ylimääräisiä lomia ei voitu myöntää valtion viran- ja toimenhaltijoille (kustannusarvio 14 735 000 mk)
- toiminnan ylin johto annettiin maatalousministeriön tehtäväksi
- toimintaa välittömästi johtamaan ja valvomaan tuli toimikunta, jonka puheenjohtajan määräsi maatalousministeriö ja jonka jäseniksi ministeriö kutsuisi aloitteessa lueteltujen hallintoelinten ja järjestöjen sekä Karjalan Liiton edustajat.
- maatalousministeriä sai ottaa leiritoiminnan johtajan ja määrätä, mitä muita toimihenkilöitä on otettava.¹⁰⁶

5.5.2. Vapaaehtoisten raivausleirien merkitys

Suomen Aseveljien liiton toiminta raivausleirien järjestämiseksi ja osanottajien värväämiseksi oli selvästi liiton sisäistä järjestötoimintaa lujittavaa. Samanaikaisesti saatiin uusia jäseniä aseveliyhdistyksiin ja joihinkin kuntiin perustetuksi uusi paikallisyhdistys.

Maataloushallituksen tekemä tutkimus raivausleireistä osoitti seuraavaa:

Kesäkuun ensimmäisellä viikolla 1941 olivat työt käynnissä 17 leirillä sekä toisella ja kolmannella viikolla, jolloin ehdittiin työskennellä yhteensä vain kaksi päivää, 18 leirillä; kahdella leirillä olivat työt vielä perustamistöitä. Työt keskeytyivät leiriläisten liikekannallepanomääräysten vuoksi. Yhteensä ehdittiin työskennellä raivausleireillä tuona aikana yhteensä 77 728 tuntia, joista kaivuutöissä 34,0%, raivaustöissä 33,9%, tietöissä 19,3%, ja sekalaisissa töissä 12,8%.¹⁰⁷

Raivausleirien työtehoa tarkasteltaessa on otettava huomioon keskimääräistä huonommat työolosuhteet kevätkesällä 1941. Maa oli kesäkuun alussa vielä varsin märkää ja se alensi viemärien kaivuussa työsaavutuksia. Kuokkimista ja puiden poistoa haittasi se, että turvemaiden mättäät olivat vielä monin paikoin roudassa.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Leiponen 1987, s. 121-125.

¹⁰⁷ Leiponen 1987, s. 139-140.

¹⁰⁸ Leiponen 1987, s. 140.

Työmaiden aloittamisessa on yleensä omat vaikeutensa, ennen kuin työteho saadaan mahdollisimman hyväksi. Tämä koskee erikoisesti tällaisia verrattain suuria työmaita, joilla joudutaan käyttämään ammattitaitoa ja kokemusta vaativiin töihin täysin totumatonta työvoimaa työnjohtohenkilöstön ollessa vähälukuista.

Raivausleirien työsaavutuksia on näin ollen pidettävä varsin tyydyttävinä. Ensimmäisten viikkojen työtulokset viittaavat siihen, että todennäköisesti olisi päästy hyvään lopputulokseen, ellei miehiä olisi tarvittu toisissa tehtävissä.

Keskusjohdon oman käsityksen mukaan olisi raivausleiritoiminta maksanut itsensä, jos toimintaa olisi saatu jatkaa kaksi kuukautta.¹⁰⁹

Kokemukset raivausleireistä, vaikka niiden toiminta keskeytyikin uudelleen puhjenneen sodan vuoksi alkuunsa, olivat kuitenkin tulevaisuudenuskoa vahvistavia ja samalla kansallista eheyttä ja yhteistuntoa kohottavia. Varmasti myös työskentely pika-asutustilojen raskaissa maanparannus- ja uudisraivaustöissä kasvatti tekijöissään myötätuntoa ja kestävästä auttamishalua siirtoväkeä kohtaan.

5.5.3. Suurtalkoot ry.

Suomen Talkoot ry:n hallitus asetti 2.12.1941 toimikunnan selvittämään talkootoiminnan organisointia ja kehittämistä sodan ajan oloja vastaavaksi. Käytännöllisimmäksi ratkaisuksi osoittautui yhdistysteknisistä sekä osittain arvovaltasyistä uuden yhdistyksen perustaminen ja entisen purkaminen. Selvityksen johdosta purettiin vanha ja perustettiin uusi Suurtalkoot ry. 4.1.1942.¹¹⁰

Yhdistyksen sääntöjen mukaan sen tarkoituksena oli saada mahdollisimman laajat kansalaispiirit mukaan vapaaehtoiseen avustus- ja rakennustyöhön tukemaan valtiovaltaa sotien aiheuttamien vaikeuksien poistamiseksi. Tämän työn avulla pyrittiin korvaamaan sodassa menetettyä työvoimaa ja työaikaa kansalaisten työmäärää lisäämällä, antamalla apua puutetta kärsiville,

---

¹⁰⁹ Leiponen 1987, s. 140.

siirtämään yleinen huomio esiintyvistä vaikeuksista rakentavaan työhön, ehkäisemään sodan kestäessä ja sen päätyttyä moraalinen höltyminen sekä säilyttämään sodissa saavutettu yksimielisyys ja asevelihenki.¹¹¹

Tarkoitustaan yhdistys toteutti yhteistyössä Suomen Aseveljien Liitto ry:n kanssa eri kansalaispiireihin kohdistuvan valistustyön avulla, järjestämällä ja johtamalla talkootoimintaa, antamalla työ-, tarvike- ja raha-apua sotien johdosta kärsimään joutuville.¹¹²

Sodan jälkeen sääntöjä muutettiin ja palattiin talkootoiminnassa sekä sen ohjauksessa perinteelliselle sosiaalisen työavun linjalle, jolle jo Suomen Talkoot ry:n toiminta oli rakentunut.¹¹³

5.5.4. Talkootoiminnan kenttäorganisaatio

Talkootyön johtamiseksi maa jaettiin Suurtalkoiden hallituksen päätöksellä 12.3.1942 talkoopiireihin, jotka olivat samat kuin asevelipiirit piiritoimistoa myöten. piirin talkootoimintaa johti siitä lähtien piirisihteeri. Piirisihteerin tehtävänä oli ensi kädessä huolehtia siitä, että piirin jokaisessa kunnassa oli toimiva talkootoimikunta ja talkoopäällikkö sekä kylissä talkoovanhimmat. Hänen oli valvottava niiden toimintaa ohjaamalla ja neuvomalla pitäen samalla yhteyttä Suurtalkoiden keskustoimistoon, josta hän puolestaan sai ohjeita toiminnalleen ja tarvittaessa järjestelyosaston matka-asiamiesten apua.¹¹⁴

Talkootoiminnan merkittävästi laajentuessa ja piirisihteerien työpaineen kasvaessa päätettiin vuoden 1942 lopulla ryhtyä toimenpiteisiin talkoosihteerin palkkaamiseksi jokaiseen piiriin. Vuoden 1944 alusta talkoosihteerit saivat tuekseen erityiset talkoovaliokunnat.¹¹⁵

Kunnallisella tasolla talkootoimintaa ohjasivat talkootoimikunnat. Niihin valittiin 3-10 tarmokasta, asiasta kiinnostunutta jäsentä eri kansalaispiireistä. Lisäksi kuntiin valittiin useissa

---

¹¹⁰ Suurtalkoot r.y:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 8.

¹¹¹ Suurtalkoot r.y:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 11.

¹¹² Suurtalkoot r.y:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 11.

¹¹³ Leiponen 1987, s. 149.

¹¹⁴ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 21-24.

¹¹⁵ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 13.

tapauksissa talkoopäällikkö. Talkoopäällikkö oli kunnassa talkootyön toimeenpaneva voima. Talkoopäällikkö toimi talkootyön yleissuunnittelijana ja talkoovanhimpien ohjaajana. Hän piti yhteyttä työvoimapäällikköön, talkoopiiriin ja keskustoimistoon. Talkoopäälliköt olivat yleensä maatalousneuvoja, metsätalousneuvoja, konsulenteja, suojeluskunnan paikallispuhelimia, opettajia, työnjohtajia ja maanviljelijöitä. Talkoovanhin oli talkootyön ja naapuriavun järjestelijä kylässä tai kansakoulupiirissä. Hän oli kenttätöiden tärkein henkilö. Talkoovanhin piti yhteyttä kylän viljelyspäällikköön ja kunnan talkoopäällikköön. Usein talkoovanhimmat olivat maaseudulla myös samalla viljelyspäälliköitä.¹¹⁶

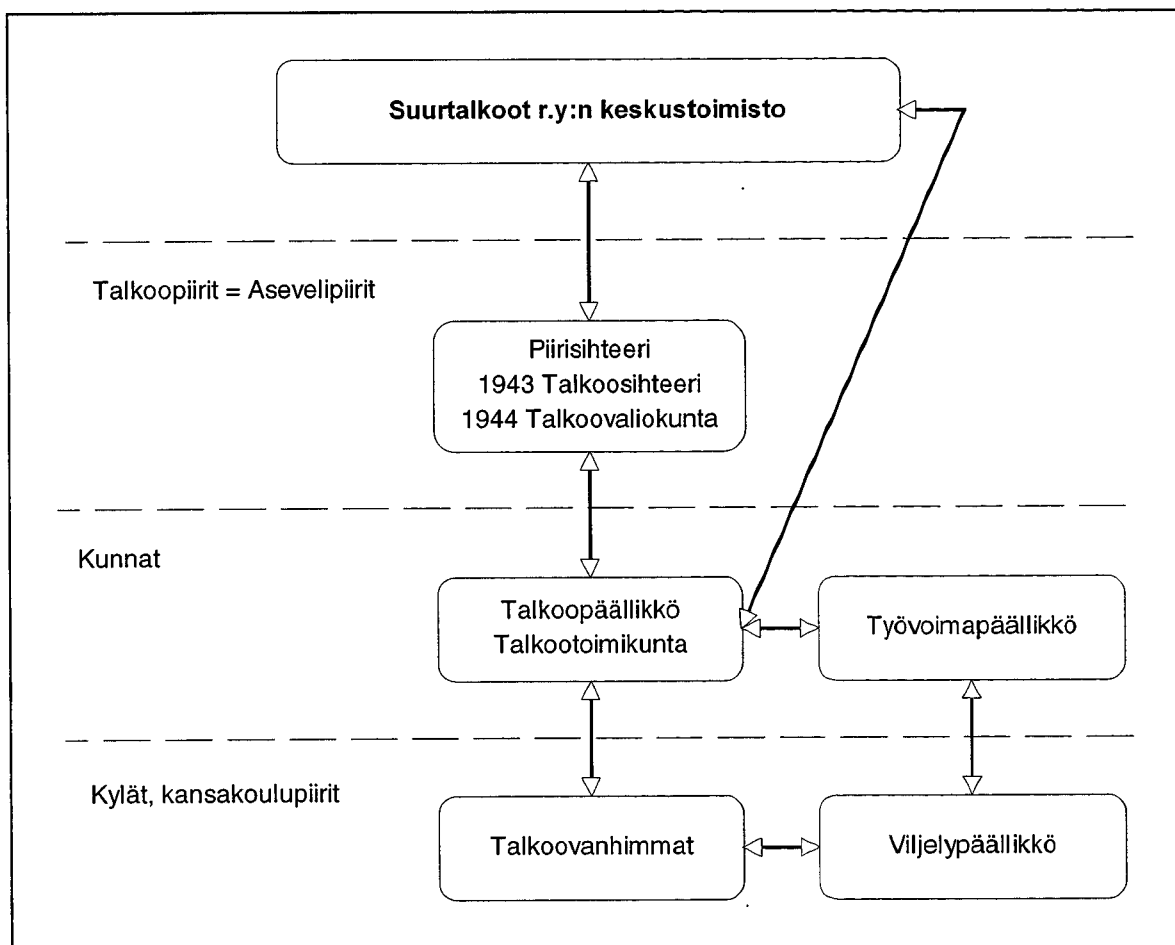
Kaupungeissa, kauppaloissa, asutuskeskuksissa ja tehdaspaikkakunnilla noudatettiin soveltaen vastaavia menettelytapoja talkootoiminnan johtoa organisoitaessa.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 24-26.

¹¹⁷ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 25-26.

Kuva 9: Talkootyön kenttäorganisaatio

Talkootoimihenkilöiden opastamiseksi ja valistamiseksi jaettiin heille säännöllisesti Talkootyö- ja Talkoarbetet-lehteä, jota vuosina 1943-1946 julkaistiin 12 numeroa vuodessa. Siinä oli talkootyötä periaatteellisesti selventäviä kirjoituksia, selostuksia kunkin ajankohdan työmuodoista ja ohjeita niiden käytännöllisestä toteuttamisesta sekä toisaalta kertomuksia eri paikkakuntien talkootuloksista. Vuonna 1942 lehti oli ilmestynyt 10-numeroisena nimellä Talkoopäivystäjä ja Talkoväktaren. Lisäksi keskus toimisto laati vuosina 1942-1944 joukon eri talkootyömuotoja käsitteleviä oppaita ja ohjekirjasia sekä järjestelyohjeita sisältäviä kirjasia.¹¹⁸

¹¹⁸ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 26-27. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 20-21.

5.5.5. Maataloustalkoot 1942-1944

Maan työvoimatilanne oli vielä 1942 kevättalvella sangen vaikea maatalouden piirissä, josta lähes joka kolmas parhaassa iässä oleva mies ja suurin osa hevosista oli edelleen rintamalla. Suurtalkoiden talkoopäälliköt ja -vanhimmat oli juuri saatu nimetyksi, joten kevättalvella uskottiin heidän järjestämällään talkooavulla ja keskinäisellä naapuriavulla saatavan korvatuksi pahimmat työvoiman puutteet kevään toukotoissa. Niinpä talkoopropagandan kärki suunnattiin voimakkaimmin itse talkoo-organisaatioon sen jäsenten velvollisuudentunnon kohottamiseksi sekä samalla varsinaiseen maaseutuväestöön, että se auttaisi itse itseään tekemällä enemmän työtä. Lehtikirjoitusten ja radioesitysten teemana oli ”Nouse itse ja nosta naapurisi riuskaan talkoorynnäkköön”. Vähitellen maatalouspropagandan kohteeksi tuli koko suuri yleisö ja erityisesti asutuskeskusten nuoret ja naiset, joiden toivottiin kesäkauden talkootöissä auttavan vuoden tuotantokamppailun läpiviemiseksi kunnialla.¹¹⁹

Naapuriapu ja perinteinen vuorovelkaistyö osoittautui sotavuosina 1942-1944 juuri maataloudessa mitä tehokkaimmaksi keinoksi työvoimapulan poistamiseksi. Se edellytti naapuriviljelijöiden ajankohtaisten töiden suorituksen etukäteen suunnittelua ja ajoittamista parhaan kokonaistuloksen saavuttamiseksi. Naapuriavun merkitys kasvoi vuosi vuodelta. Kevättalvesta 1942 alkaen suositeltiin entistä kiinteämmän ja suunnitelmallisemman naapuriavun muotoa, talkoorengasta. Sellainen muodostettiin talkookohteena olevan tilan lähinaapureista, jolloin talkooapu oli myös tarvittaessa helpommin käsillä. Kylän opettajat, liikeväki, käsityöläiset ja nuoret sijoitettiin talkoorenkaisiin siten, että kuhunkin renkaaseen tuli lisäksi tottuneempaa työvoimaa. Joku renkaan jäsenistä määrättiin samalla sen vanhimmaksi. Tämä tehtävä annettiin yleensä kokeneelle maanviljelijälle. Renkaan vanhin neuvotteli töistä sekä talkootalon että renkaaseen kuuluvien talkoolaisten kanssa.¹²⁰

Kun suurtalkoiden alkuvaiheessa organisoitiin talkootyötä käyntiin, pyrittiin erityisesti maaseudulla sekä keskustuomiston että talkootuomikuntien toimesta saamaan ihmiset tekemään

¹¹⁹ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 66.

¹²⁰ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 29.

sitoumuksia, että he vuoden aikana tekisivät vähintään 50 tuntia talkootyötä. Sitoumuksen antaneille luovutettiin tunnustukseksi hopeanvärinen talkootähti.¹²¹

Talkootöitä järjestettiin maanviljelyn kannalta keskeisten työläämpien ajankohtien mukaan. *Kevättalvella* järjestettiin heinäajotalkoita, väkilannoitteiden ja turvepehkujen ajotalkoita sekä lannanajotalkoita. Lisäksi toimeenpantiin kireän elintarviketilanteen helpottamiseksi viljanluovutus- ja vedätystalkoita viljan saamiseksi myllyihin ja kauppojen varastoihin. Toukotalkoissa tehtiin peltojen muokkaus- ja kylvötöitä. *Toukotalkoissa* maatalousväestön järjestetty naapuriapu ja talkoorenkaat vaikuttivat ratkaisevasti niiden onnistumiseen. Maaseudun oman väestön työavun lisäksi käytettiin asutuskeskusten talkoolaisten apua vain perunanistutuksessa, koska toukotöissä ei tottumattomasti työvoimaa voinut sanottavasti käyttää. *Kesällä* maaseudun väestö kaipasi talkooapua lähinnä sadonkorjuussa, mutta lähinnä asutuskeskusten nuorten ja naisten talkooapua tarvittiin ajoittain myös AIV-rehun teossa, apurehujen keräämisessä ja pellavapeltojen kitkennässä. *Syksyllä* maaseudun talkootoiminta suuntautui lähinnä syyskynnön suorittamiseen. Tällöin tulivat kyseeseen jälleen kylätalkoot ja naapuriapu, sillä erityisesti tarvittiin mies- ja hevosvoimaa. Sadonkorjuu jatkui syksyisin aina loka-marraskuun vaihteeseen saakka, joten syyskynnöt jouduttiin monin paikoin tekemään liian myöhään. Siellä missä maat routaantuivat aikaisin syksyllä, siirtyivät osa syyskynnöstä keväeseen. Koska syyskynnöt muodostivat pohjan seuraavan kevään kylvöille, tähdennettiin niiden merkitystä talkootoiminnassa. Keskustoimisto kiinnitti huomiota myös pelto-ojituksen kunnostamiseen talkootyönä syksyllä 1943.¹²²

Valtakunnan yhteyteen palautetussa Karjalassa auttoivat puolustusvoimien yksiköt vuosina 1943-1944 talkootöin koteihinsa palanneita sekä uudisrakennus- että maataloustöissä.¹²³

Suomen Aseveljien Liiton aloitteesta järjestettiin kevättalvella 14.-20.3.1943 koko maassa työvälinekeräys palautetun Karjalan ja hävitetyn itärajan rintamamiesperheiden hyväksi. Yhteensä kertyi yli 500 tarve-esinettä, joiden kunto oli vain välttävä tai tyydyttävä. Työvälinekeräys

¹²¹ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 72.

¹²² Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 29-35. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 22-31.

ei vastannut sille asetettuja toiveita, mikä on ymmärrettävää, koska elettiin jo neljättä sotavuotta eikä ollut voitu tyydyttävästi uusien maatalouskoneiden ja työkalujen.¹²⁴

Talkoolaisten innostuksen kohottamiseksi ja erityisesti yksityisten talkoolaisten itsetunnon vahvistamiseksi jo vuonna 1943 otettiin käyttöön sadonkorjuutalkoomerkit. Rautaisen talkoolyhteen saamiseksi oli tehtävä työtä 20 tuntia, hopeisen 50, kultaisen 100 ja kultaisen suurilyhteen, joka otettiin käyttöön vuonna 1944, 200 talkootuntia. Talkoomerkkien herättämän kiinnostuksen lisäämiseksi ja kilpailumielialan aikaansaamiseksi järjestettiin vuonna 1944 ensi kerran kaupunkien ja kauppalain välinen maataloustalkookilpailu siitä, minkä asutuskeskuksen asukkaat tekevät vuoden aikana eniten maataloustyötä. Maataloustuottajain Keskusliitto lahjoitti sitä varten kuvanveistäjä Kalervo Kallion veistoksen kunniapalkinnoksi. Taulukossa 7. on parhaiden asutuskeskusten tulokset.¹²⁵

Taulukko 7. Vuoden 1944 maataloustalkookilpailun tulokset.

<i>Sijoitus</i>	<i>Kunta</i>	<i>Talkootunteja</i>	<i>Asukkaita</i>	<i>Tunteja/asukas</i>
1.	Nurmes	32727	1115	29,4
2.	Joensuu	68673	5584	12,3
3.	Pori	395848	38557	10,3
4.	Heinola	23148	2959	7,9
5.	Ikaalinen	72888	10056	7,2

Maataloustalkoiden ja sosiaalisen naapuriavun määrä kohosi heti vuonna 1942 lähes 2,5 työpäivään maataloustöissä. Sen lisäksi suoritettiin erityisesti maaseudun oma-aloitteisissa kylätalkoissa ja naapuriapuna runsaasti talkootyötä, joista ei ole numerotietoja. Seuraavana vuonna 1943 tehtiin maataloustalkoissa yli 2,5 muistiinpantua talkoopäivää ja vielä 1944 lähes 2,6 miljoonaa 8-tuntista talkoopäivää. Nämä määrät merkitsivät lähes 6% maatalouden kasvinviljelytöiden kokonaismäärästä.¹²⁶

¹²³ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 35.

¹²⁴ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 23-24.

¹²⁵ Leiponen 1987, s. 224.

¹²⁶ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 35. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 3.

Maataloustalkoilla saatiin lisätyksi kylvöalaa vuosina 1943-1944 ja sadonkorjuun onnistuminen varmistettua. Tämä helpotti sekä työvoimaviranomaisten toimintaa että kansanhuollon elintarviketilannetta.

5.5.6. Talkoopropaganda

Talkootoiminnan yleispropagandaa pyrittiin hoitamaan yhtenäisesti ja suunnitelmallisesti koko maassa. Siinä keskityttiin kulloinkin päätyömuotojen esittelyyn ja kehoitukseen osallistua kotipaikkakunnalla järjestettäviin talkoisiin. Maaseudun väestön ammattiasioissa rajoituttiin yleisohjaukseen, mutta asutuskeskusten talkooväelle annettiin yksityiskohtaisia työohjeita.¹²⁷

Tiedotustoiminnassa pyrittiin selvittämään sotavuosina virinneen talkootyön periaatteita ja tarkoitusta väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Toiminnassa pitäydettiin todellisuuspohjalle, jolloin pääpaino asetettiin paikkakuntien ja yksilöiden talkootyösaavutusten ja työkohteiden esittelylle.¹²⁸

Tiedotustoiminta jakaantui keskustuomiston hoitamaan yleispropagandaan sekä piiritoimistojen ja paikallisten talkootoimielinten harjoittamaan paikallispropagandaan. Paikallistasolla sitä tehtiin varsinkin henkilökohtaisin vetoimuksin. Tiedotustoiminnassa kiinnitettiin erityistä huomiota sen ajoittamiseen eri työmuotojen ajankohtaisuuden mukaisesti. Propagandan välineinä käytettiin erilaisia julkaisuja, lehdistöä, radiota, elokuvaa, julisteita, kirjeitä sekä erilaisia talkoojuhlia.¹²⁹

Maataloustuotannon osalta propaganda alkoi kesällä 1942 talkooretkien esittelyllä hyvissä ajoin lehdistössä ja radiossa. Tämä jatkui lentolehtisin heinäkuun alkupuolella teemalla ”Sinun työsi ratkaisee...”. Suurissa liike- ja teollisuuslaitoksissa pidettiin valistustilaisuuksia asiasta. Heinäkuun lopulla järjestettiin lehtimiehille talkoisiin tutustumisretki Lohjalle ja samanaikaisesti saatiin elokuvateattereihin tuore heinätalkooaiheinen elokuvakatsaus. Sadonkorjuutalkoopropagandan huippuna oli elokuun alussa 11.8.1942 kuuden ministerin,

¹²⁷ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 65.

¹²⁸ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 65.

¹²⁹ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 84-92.

monien julkisuuden henkilöiden ja lehtimiesten osallistuminen ruistalkoisiin Vihdissä. Sitä seurasi maaherrojen ja läänin johtomiesten osanotto elonkorjuutalkoisiin, joista vuorostaan maakuntalehdet ja radio saivat innostavaa uutisaineistoa. Lisäksi tulivat lehtien uutiset ja artikkelit lisääntyvästä talkootoiminnasta sekä radiohaastattelut ja -selostukset käynnissä olevista talkoista. Sadonkorjuupropaganda pyrittiin alusta alkaen tekemään mahdollisimman maakunnalliseksi ja paikkakunnalliseksi. Jatkossa vuosina 1943-1944 talkoopropagandaa tehtiin periaatteessa samoin teemoin, joskaan ei niin kärjistetyin keinoin.¹³⁰

5.6. Tuotantotaisteluun osallistuvien hallintoelinten ja vapaaehtoisten järjestöjen keskinäinen työnjako sekä niiden keskinäiset yhteydet

Ennenkuin talkootoiminta käynnistyi täydessä mitassaan, määriteltiin maatalousministeriössä vuonna huhtikuussa 1941 maatalouskamppailuun kohdistuvien tehtävien jako maatalousministeriön, kansanhuoltoministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön välillä. Se oli seuraavanlainen:¹³¹

I. Maatalousministeriön sekä sen alaisten aluepäälliköiden ja viljelyspäälliköiden sekä muiden viranomaisten tehtävänä on:

1. Suunnittelu-, neuvonta- ja valvontatoiminta.
2. Työtoiminta. Milloin tilan viljely tai karjanhoito on laiminlyöty tai vaarassa joutua laiminlyödyksi, määrää maatalousministeriö tai sen alaiset elimet, mitä töitä tilalla on suoritettava. Niinikään he järjestävät töiden suorituksen ja hankkivat sitä varten tarvittavat traktorit, hevoset, työkalut ja työvoiman, sikäli kun niitä on vapaasti saatavissa. Vain pakko-otto kuuluu kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle. Maatalousviranomaisten asiana on myös suorittaa töiden kustannukset ennakkona, sikäli kun asianomaista maanviljelijää ei saada niitä suoraan työntekijälle maksamaan.

¹³⁰ Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942, s. 66-67. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943, s. 84-92. Leiponen 1987, s. 360.

¹³¹ KA, MMA, Maatalousministeriön tuotanto-osasto. Ca: 1. Maatalouskamppailuun kohdistuvien tehtävien jako maatalousministeriön, kansanhuoltoministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön välillä.

II. Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön ja sen alaisten työvoimalautakuntien tehtävänä on:

1. Toimittaa ihmistyövoimaa siinä tapauksessa, että sitä ei ole vapaasti saatavissa, maatalouskamppailuun viljelyspäälliköiden tilauksesta, joko työvelvollisuuslakia soveltamalla taikka sitä uhkana käyttämällä.
2. Toimittaa traktoreita, hevosia ja työkaluja, jos näitä ei saada vapaaehtoista tietä tarkoitusta varten vuokratuksi, maatalouskamppailuun niinikään viljelyspäälliköiden tilauksesta.

III. Kansanhuoltoministeriön tehtävänä on hoitaa nestemäisten polttoaineiden jakelua sekä traktorien varustamista kaasuttimilla.

Nestemäistä polttoainetta ei saataisi antaa traktoreihin muuten kuin viljelyspäälliköiden luvalla tai tilauksesta ja periaatteena tulisi olla, että nestemäistä polttoainetta voidaan käyttää vain niissä traktoreissa, jotka viljelyspäälliköt ovat vapaaehtoisin sopimuksin vuokranneet omistajalta yleensä viljelyskamppailuun käytettäväksi tai jotka työvoimalautakunnat ovat pakkoteitse hankkineet viljelyspäälliköiden käytettäväksi samaan tarkoitukseen.

III. Traktorikysymyksen hoito - traktorien ja kaasutinten hankinta ja rahoitus, hoito ja vuokraus - sikäli kun tarkoituksena on toteuttaa edellä mainittua ajatusta, että tietty määrä traktoreita varustettaisiin valtion toimesta kaasuttimilla ja käytettäisiin maatalouskamppailuun, keväällä ja syksyllä kyntöihin ja keskikesällä raivaukseen, olisi maatalousministeriön asiana. Mikäli traktorit on otettava omistajalta pakkotoimenpitein, olisi määräyksen antaminen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön asia.

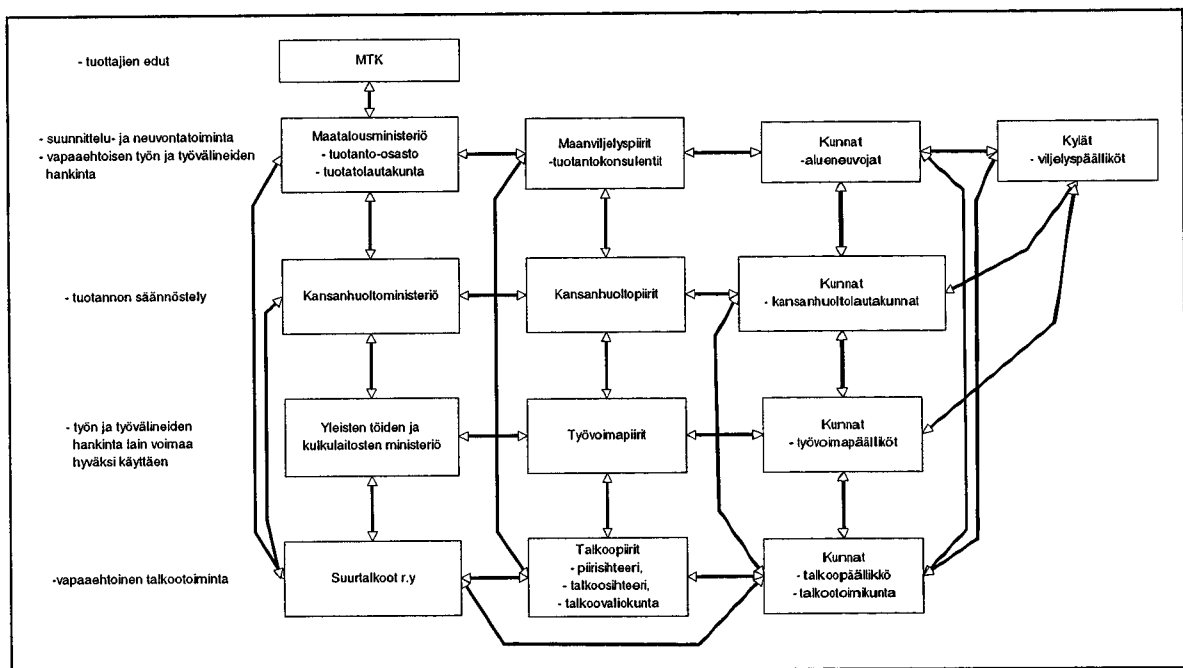
Myöhemmin tuli vahvasti kuvaan mukaan Suurtalkoot ry:n talkoo-organisaatio helpottaen lähinnä maaseudun työvoimapulaa. Talkoo-organisaatiolla olikin kytkentöjä kaikkiin edellämäinnittuihin hallinto-organisaatioihin. Suurtalkoot ry:n keskustoimisto suunnitteli talkootempauksia ja oli yhteydessä kansanhuoltoministeriöön, mm. keväisin luovutettiin viljanluovutus- ja vedätystalkoita viljan saamiseksi myllyihin ja kauppojen varastoihin. Työvoimajärjestelyissä kuntien talkoopäälliköt olivat yhteydessä kuntien työvoimapäälliköihin. Maatalousministeriön tuotanto-lautakunta suunnitteli ja tuotanto-osasto toteutti yhteistyössä maatalousjärjestöjen (mm. MTK) ja Suurtalkoot r.y:n keskustoimiston kanssa

tuotantokamppajoita, tuotantokilpailuja ja erilaista propagandamateriaalia. MTK piti maataloustuottajien tehden erilaisia esityksiä, jotka tähtäsivät maatalouden tuotanto-olosuhteiden turvaamiseen poikkeusoloissa. Konkreettisesti tämä toteutui maataloustuotteiden tukipalkkiojärjestelmän muodossa 1.8.1943. Kansanhuoltoministeriö pyrki vaikuttamaan maataloustuotannon säännöstelyllä tuotantosuuntaan säännöstelemällä mm. viljellyn maan käyttöä, tuotantovälineitä ja työvoimaa sekä järjestämällä maataloustuotteiden hintasuhteet kulloinkin edullisimmaksi sille tuotteelle, jonka tuotantoa halutaan lisätä toisten tuotteiden kustannuksella.¹³²

Kuvassa 10 on hahmotelma tuotantotaisteluun osallistuvien organisaatioiden keskinäisistä yhteyksistä.¹³³

Kuva 10. Tuotantotaisteluun osallistuneet tahot ja niiden väliset yhteydet

¹³² Suurtalkoot ry:n toimintakertomukset vuosilta 1942 ja 1943. As. kok., asetukset 285/1939, 288/1939 ja 290/1939. KA, MMA, Maatalousministeriön tuotanto-osasto, Hd 4, Maatalouden tuotantoelimet työasioiden hoitajina. Kananen 1986, 148. Alho 1948, s. 29-31. Hietanen 1990, s. 312. Salovaara 1977, s. 20-21.

¹³³ KA, MMA, Maatalousministeriön tuotanto-osasto, Ca:1. Maatalouskamppailuun kohdistuvien tehtävien jako maatalousministeriön, kansanhuoltoministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön välillä. As. kok. n:o 135/1942, Asetus työvoima-asiain piiri- ja paikallishallinnosta. Juuramo 1945, s. 49-50. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942. Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943. Tirronen 1975, s. 46-50.

6. Tuotantotielun toteutus tilastojen valossa

Tässä osassa pyritään selvittämään saatavilla olevien tilastotietojen perusteella, kuinka vuonna 1942 laaditussa tuotantokomitean mietinnössä määriteltyjä maatalouden tuotantopolitiikan päämääriä onnistuttiin toteuttamaan viimeisinä sotavuosina.

6.1. Sääolojen vaikutus kasvillisuuden kehitykseen vuosina 1939-1945

Talvikausi 1939-40 oli sääsuhteiltaan poikkeuksellisen ankara. Varsinkin tammi-, helmi- ja maaliskuu olivat normaalia kylmempiä. Kun vielä huhtikuukin oli normaalia kylmempi, viivästyi kevään tulo koko maassa, joten esim. lumipeite katosi suuresta osasta maata vasta toukokuun puolella. Toukokuusta lähtien kesä muodostui normaalia lämpimämmäksi. Samalla vallitsi aina elokuulle saakka suuressa osassa maata ja erityisesti tärkeimmillä viljelysseuduilla ankara kuivuus. Kuivuudesta kärsi erityisesti heinä, mutta myöskin muut viljelyskasvit, etenkin kevätiljat ja juurikasvit. Alkusyöksyllä vallinneet liialliset sateet haittasivat viljan korjuuta, ja samalla kun moottoripolttoaineen puute hidastutti puintia, ilmoitettiin viljan paikoin itäneen seipäillä. Myöskin perunannostoa sateet jossain määrin vaikeuttivat. Syysviljat sitävästoin orastuivat tyydyttävästi. Kesän kuivuus kohtasi varsin epätasaisesti eri paikkakuntia, joten satotulokset maan eri kunnissa olivat vaihtelevia. Eräillä alueilla jäivät heinän ja kevätiljojen sadot niin alhaisiksi, että voidaan puhua suoranaisesta kadosta.¹³⁴

Talvikausi 1940-41 oli varsin kylmä samoin kuin edellinenkin. Vielä huhti-, touko- ja kesäkuunkin aikana oli poikkeuksellisen kylmiä öitä. Talven kovien pakkasten vuoksi routa ulottui lähes 70 cm syvyyteen. Niukkojen sateiden vuoksi roudan sulaminen edistyi keväällä hitaasti, josta oli seurauksena kylvötöiden myöhästyminen keskimäärin kahdella viikolla. Vaikkakin ihmis- ja hevostyövoiman puute haittasi kylvötöiden suorittamista olivat säät kylvöjen kannalta suotuisat. Koska sademäärät olivat alkukesästä tuntuvasti pienempiä kuin edellisenä vuonna, joutui kasvillisuus kärsimään kuivuudesta. Etelä-Suomessa oli touko-

---

¹³⁴ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1940.

kesä- ja heinäkuun yhteenlaskettu sademäärä 25% normaalista. Kuitenkin elokuu oli runsassateinen. Syyskuun sademäärä jäi hiukan normaalia alemmaksi. Lämpötilasta on sanottava, että kasvukauden alku oli huomattavan viileä. Vasta kesäkuun lopussa sää lämpeni huomattavasti, vaikkakin paikoin oli lieviä halloja. Heinä- ja elokuun lämpötila oli hiukan normaalia korkeampi, kun taas kasvukauden lopulla vallinnut lämpötila oli normaalia alempi. Kun tuntuvia sateita saatiin liian myöhään, suureksi osaksi jo tuleentuneelle sadolle, aiheutui niistä haittaa sadonkorjuulle sekä maan pohjoisosissa kevätiljasadon tuleentumisen estyminen, samalla kun alavilla mailla tulvavesi aiheutti tuhoja.¹³⁵

Syksyn 1941 ja sitä seuraavan talvikauden 1941-42 sääsuhteet olivat monessa suhteessa epäedulliset maataloudelle. Syysviljojen kylvöt myöhästyivät sateiden johdosta, ja poikkeuksellisen aikainen talven tulo haittasi mm. syyskylvöjen suorittamista. Talven ollessa harvinaisen ankara ja kylmien säiden jatkuessa vielä toukokuullakin kärsivät syysviljan oraat huomattavia vaurioita. Alkukevät oli suhteellisen kuiva ja suurempia sateita ilmaantui vasta toukokuun puolivälissä. Toukokuun sademäärä oli 76% normaalista. Vain Kuopion, Mikkelin ja Viipurin lääneissä satoi jokseenkin normaalimäärän. Kesäkuu oli lounaassa ja osaksi lännessä runsassateinen, pohjoisessa jokseenkin normaali, mutta muualla vähäsateinen. Keskimäärin satoi maan eteläosissa 73% normaalista. Lämpötila oli suurimmassa osassa maata vajaan asteen normaalia korkeampi. Halloja esiintyi etenkin kesäkuun 6-8 päivien vaiheilla verraten yleisesti sekä 12-16 päivien vaiheilla paikoitellen eri osissa maata. Heinäkuu oli maan etelä- ja keskiosissa 0,7-1,9 astetta normaalia kylmempi, sademäärän vaihdellessa huomattavasti maan eri puolilla. Elokuu oli jälleen normaalia lämpimämpi, keskimääräisen lämpötilan ollessa muualla paitsi Lapissa 1-2 astetta yli normaalin. Elokuun aikana sattui kuitenkin eräitä ankaria halloja, joista erityisesti 4-5 päivinä Oulun läänissä ja 31 päivänä maan pohjois- ja länsiosissa, aina Uttamaata myöten esiintyneet hallat muodostuivat tuhoisiksi. Elokuu oli vähäsateinen. Syyskuu oli 0,5-1,5 astetta normaalia lämpimämpi. Sademäärä oli melkein normaali.¹³⁶

Kuivahko ja osaksi normaalia kylmempi alkukesä oli suhteellisen epäsuotuisa talvella

¹³⁵ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1941.

¹³⁶ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1942.

harventuneen heinän kasvulle, eikä tarjonnut edullisia kasvuolosuhteita myöskään syys- eikä kevätilviljoille, joista edellisen kehitys oli esim. heinäkuun puolivälissä yhdestä kahteen viikkoon myöhässä. Heinäkuun puolivälissä alkaneet pitkälliset sateet ja koleahkot säät viivästyttivät viljakasvien tuleentumista ja heikensivät heinän laatua. Elokuun loppupuoliskon lämpimyyden joudutti kuitenkin kevätilvojen kypsymistä, joten viljat tuleentuivat tyydyttävästi, sikäli kun eivät olleet kärsineet halloista. Hallojen tuhot muodostuivat kuitenkin laajoilla alueilla erittäin ankariksi. Suuria osia Oulun ja Vaasan läänistä kohtasi leipäviljan, kauran ja perunan suhteen kato.¹³⁷

Talvikausi 1942-43 oli edellisiin verrattuna huomattavan leuto. Erityisesti kevättalvi oli helmikuulta lähtien normaalia lämpimämpi, ja kevään tulo poikkeuksellisen aikainen. Kevätkyntöjä voitiin ryhtyä suorittamaan jo huhtikuun puolivälin jälkeen, ja kylvöt voitiin aloittaa saman kuukauden lopulla. Kasvukauden alkuviikot olivat myöskin normaalia lämpimämpiä. Vaikka kokonaisuudessaan kasvukausi oli runsassateinen, oli se samalla yleensä normaalia lämpimämpi, millä oli suotuista vaikutus vuoden satotuloksiin. Paikoittain erityisesti syyskuun alkupäivinä sattuneet hallat olivat heikkoja ja vain lievästi vahingoittivat perunaa ja pohjoisessa myös alavilla mailla kasvanutta kevätilvijaa.¹³⁸

Talvikausi 1943-44 oli verraten lauha. Pysyvä lumipeite saatiin vasta tammikuun lopulla, mutta kevättalvi oli pitkä ja kolea, joten lumen sulaminen edistyi hitaasti. Niinpä esim. huhtikuun keskilämpötila oli suurimmassa osassa maata 1,3-2,5 astetta normaalia alempi. Sama suuntaus jatkui vielä touko- ja kesäkuussa ollen normaalia alempi. Heinäkuussa alkoi lämpimämpi kausi ja lämpötila nousi 1-2 astetta yli normaalin. Kasvukauden loppupuolella vallitsi normaalia lämpimämpi sää. Vaikka lämpötila kasvukauden alkupuolella oli alhainen, ei ankaria halloja esiintynyt. Lieviä halloja oli toukokuun 20-27 päivinä, mutta ne eivät aiheuttaneet merkittäviä tuhoja, koska kevätkylvöt olivat vasta alkuvaiheessa. Kasvukauden loppupuolella tuntuvimmat hallat olivat heinäkuun lopulla ja elokuun alussa. Niiden vaikutus ilmeni selvimmin Lapin ja Oulun lääneissä sekä Kuopion läänin pohjoisosissa, joissa suurimmat tuhot tulivat alavilla mailla perunan osalle. Sademäärän osalta alkukesän runsaat

¹³⁷ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1942.

¹³⁸ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1943.

sateet vaikeuttivat kevätkylvöjen suorittamista. Suurin osa kevätiljojen kylvöistä Etelä-Suomessakin jäi kesäkuun puolelle ja perunan istutus tapahtui useissa paikoissa vasta kesäkuun puolivälissä maan liikakosteuden vuoksi.¹³⁹

Talvikausi 1944-45 oli yleensä maatalouden kannalta kohtalaisen edullinen. Syksy 1944 oli normaalia lämpimämpi ja sadettakin saatiin yli normaalin. Pysyvä lumipeite tuli maahan marraskuun 20 päivän tienoilla. Lämpötila oli koko talvikauden lähellä normaalia pysytellen yleensä sen yläpuolella. Maaliskuun loppupuolella vallinneiden lämpimien säiden ansiosta lumi alkoi vähentyä, ja huhtikuun alussa oli suurin osa Etelä-Suomea vapaa lumipeitteestä. Huhtikuun verraten runsaan sademäärän ansiosta routa suli nopeasti. Kylvötyöt voitiin aloittaa huomattavan varhain, niin että vaikkakin toukokuussa sattuneet sateet jossain määrin häiritsivät kylvöjä, ne eivät juurikaan myöhästyneet. Kokonaisuudessaan kesää on pidettävä maataloudelle sääsuhteiltaan verraten suotuisana. Alkukesä oli hiukan koleahko, mutta heinäkuun normaalia lämpimämmät säät jouduttivat kasvillisuuden kehitystä. Sadetta saatiin suurimmassa osissa maata riittävästi, joskin oli alueita, joita kuivuus haittasi. Lisäksi elokuun loppupuolen liialliset sateet myöhästyttivät syysviljojen kylvöjä.¹⁴⁰

---

¹³⁹ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1944.

¹⁴⁰ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1945.

Taulukko 8. Vuodentuloilmoitukset vuosina 1940-1945.

Vuosi	Aika	Syysvehnä	Kevätvehnä	Ruis	Ohra	Kaura
1939	15.10 -	4,9	5,1	4,6	5,5	5,4
1940	15.6 -	4,2	5,1	4,3	5,0	5,0
	15.7 -	4,4	4,8	4,6	4,6	4,7
	15.8 -	5,0	5,3	4,7	5,5	5,5
	15.9 -	4,4	4,6	4,5	4,8	4,7
	15.10 -	4,3	4,5	4,4	4,7	4,5
1941	15.6 -	4,6	4,7	5,5	4,7	4,7
	15.7 -	5,0	5,0	5,8	4,9	5,0
	15.8 -	4,8	4,6	5,4	4,4	4,6
	15.9 -	4,6	4,5	4,9	4,2	4,4
	15.10 -	4,4	4,2	4,8	3,9	4,2
1942	15.6 -	3,4	5,8	4,9	5,3	5,4
	15.7 -	3,4	5,6	4,8	5,1	5,3
	15.8 -	3,3	5,3	4,6	5,0	5,3
	15.9 -	3,5	5,2	4,5	4,9	5,1
	15.10 -	3,7	5,0	4,5	4,8	5,1
1943	15.6 -	5,5	5,3	4,7	5,3	5,3
	15.7 -	5,5	5,3	4,7	5,1	5,2
	15.8 -	5,5	5,1	4,5	5,2	5,1
	15.9 -	5,5	5,0	4,4	5,2	5,1
	15.10 -	5,4	5,1	4,3	5,2	5,1
1944	15.6 -	4,6	4,9	3,9	5,0	4,9
	15.7 -	5,2	5,0	4,1	4,8	4,8
	15.8 -	5,4	5,0	4,2	4,6	4,5
	15.9 -	5,3	4,7	4,0	4,3	4,3
	15.10 -	5,3	4,6	4,0	4,2	4,2
1945	15.6 -	4,3	5,1	4,2	5,2	5,0
	15.7 -	4,7	5,0	4,4	4,8	4,8
	15.8 -	5,1	4,9	4,3	4,5	4,5
	15.9 -	5,0	4,8	4,2	4,5	4,5
	15.10 -	4,9	4,7	4,2	4,4	4,4

Eri leipäviljakasvien kasvuodotuksia, eli näin myös kasvun suhdetta säähän voidaan tarkastella maataloushallitukselle saapuneiden vuodentuloilmoitusten perusteella. Vuodentuloilmoitusten antamisessa on käytetty numeroasteikkoa, jossa 8 tarkoittaa erittäin hyvää, 7 hyvää, 6 keskinkertaista parempaa, 5 keskinkertaista, 4 keskinkertaista huonompaa, 3

huonoa, 2 melkein katoa ja 1 katoa.¹⁴¹

Kauttaaltaan odotukset ovat olleet keskinkertaisia tai keskinkertaisen alapuolella, mutta valtakunnalliset keskiarvot eivät ole missään vaiheessa olleet lähelläkään kato-odotuksia. Hyvät ja huonot odotukset myötäilevät aikaisemmin tekstissä selvitettyjä sääsuhteita.

6.2. Viljellyn maa alat suhteessa satoihin

Taulukko 9. Leipäviljan alat ja sadot vuosina 1940-1949.

Vuosi	Leipävilja-ala (ha)	Leipäviljasato (ha)
1940	867425	10321776
1941	820358	9353894
1942	766277	10537752
1943	775654	10154799
1944	734863	8162058
1945	728843	7984246
1946	757643	7988995
1947	818468	9752238
1948	837540	13052509
1949	883144	14288462

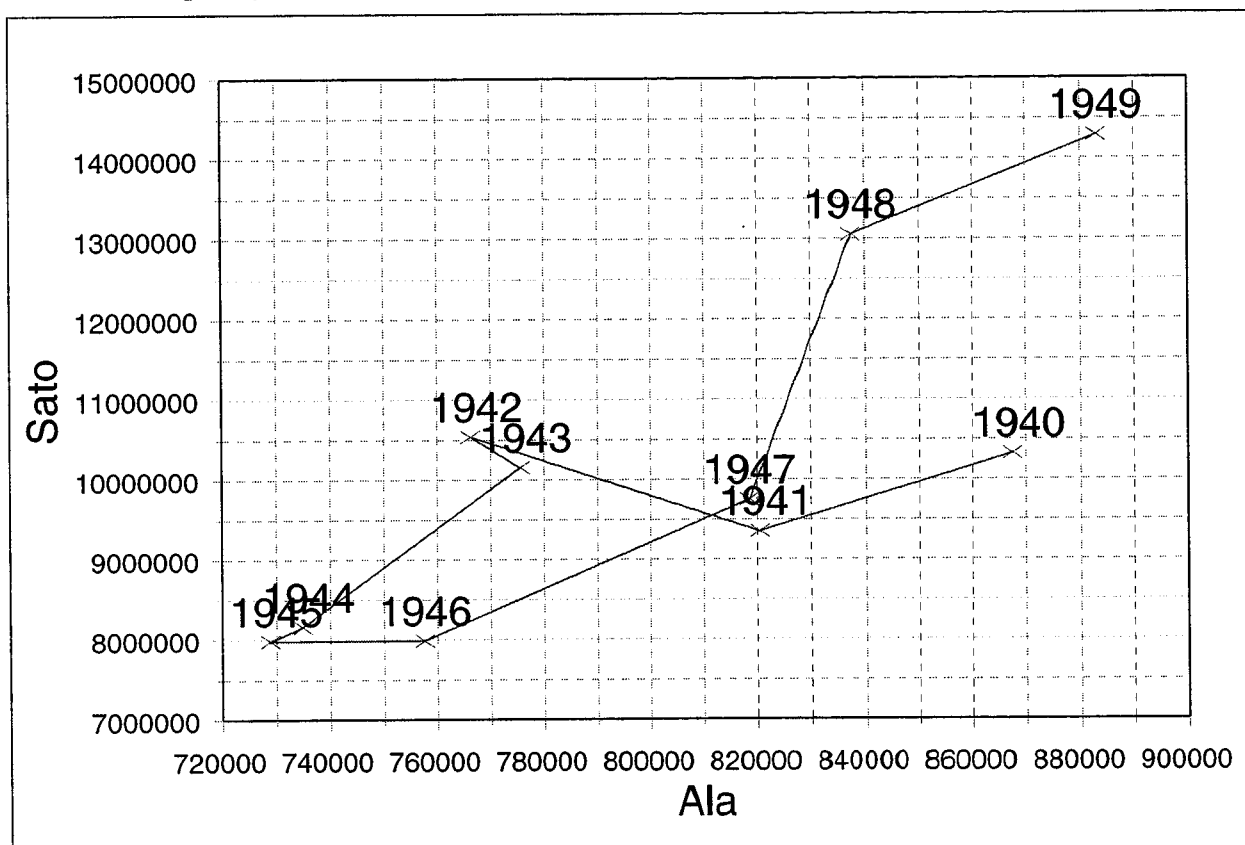
Taulukko 9. esittää leipäviljan viljelykseen käytettyä peltoalaa sekä sen tuottamaa satoa vuosina 1940-1949. Tässä yhteydessä leipäviljaksi on laskettu vehnä, ruis, ohra ja kaura. Sotavuosien tilastoissa on joissakin yhteyksissä kaura jätetty leipävilja lajikkeista pois ja sen sijaan mukaan on laskettu palkoherne.¹⁴²

¹⁴¹ SVT, Maatalous III, maataloustilastot 1940-1945.

¹⁴² Suomen taloushistoria 3, Helsinki 1983, s. 76, 84. KA, KHMA, HaXXIX:3, Vilja- ja perunatilanne.

Seuraavassa kuvassa 11. tutkitaan pinta-alan ja sadon välistä korrelaatiota. Korrelaatiosta ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä, mutta sitä voidaan pitää suuntaa antavana. Satoon vaikuttaa toki muitakin tekijöitä kuin pelkkä pinta-alan suuruus, kuten esimerkiksi sääolosuhteet, lannoittaminen, keinokastelu ja sadon eteen tehty työmäärä.

Kuva 11. Leipävilja-alan ja sadon väliset suhteet vuosina 1940-1949.

Taulukon 9. lukusarjoille laskettu korrelaatiokerroin antaa tuloksen 0,78. Koska korrelaatiokerroin lähestyy arvoa yksi, voidaan muuttujilla sanoa olevan positiivinen lineaarinen riippuvuus. Koska korrelaatiokerroin ei ilmaise kausaalisuutta, ei tällä voida vielä perustella sadon olevan suurempi, jos viljelypinta-ala on suurempi, vaan siinä täytyy selvittää muut aikaisemmin jo mainitut satoon vaikuttaneet seikat. Kuvaajasta voidaan kuitenkin lukea vuotuinen kehitys ja seuraavissa luvuissa arvioidaan tähän kehitykseen vaikuttaneita muita tekijöitä.

6.3. Viljelyn pinta-alan alueellinen kehitys maanviljelysseurojen alueilla

Taulukko 10. Leipäviljan viljelysalat (ha) maanviljelysseuroittain vuosina 1940-1945.¹⁴³

Maanviljelysseura	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Uudenmaan l. mvs.	61658	63528	57852	57215	63829	65027
Nylands o. Tavastehus l. lbskp.	49521	41843	36752	37831	36147	32250
Finska Hushållingssällskapet	16602	14520	13308	12797	12870	12735
Varsinais-Suomen mvs.	106164	101814	91646	90168	92091	92312
Satakunnan mvs.	88055	84661	76143	73869	75592	75782
Hämeen l. mvs.	60799	63844	58453	57489	58451	59577
Hämeen-Satakunnan mvs.	35848	35084	32112	31028	31830	31798
Itä-Hämeen mvs.	34350	33766	29719	28763	29831	30981
Läntisen Viipurin mvs.	21454	17200	14893	15426	16015	15738
Viipurin l. mvs.	19825	18852	49449	55087	16576	17329
Itä-Karjalan mvs.	4489	4743	22665	27043	3855	4090
Mikkelin l. mvs.	47614	47552	40820	40307	40587	40203
Kuopion mvs.	51184	49216	40873	42026	43974	42929
Pohjois-Karjalan mvs.	30183	27758	23370	24624	23053	22579
Etelä-Pohjanmaan mvs.	90411	80168	69104	66819	70626	70370
Keski-Suomen mvs.	31677	32222	27066	27363	27802	28463
Österbottens Svenska lbskp.	36461	29712	23586	24782	27214	28125
Keski-Pohjanmaan mvs.	17501	18474	12548	15429	16637	16323
Oulun l. talousseura	46982	41662	34057	34752	35129	30948
Kajaanin mvs.	8612	6262	5070	5715	5963	5731
Peräpohjolan mvs.	6887	6470	5361	6033	5880	4864
Lapin maatalousseura	1148	1007	1430	1088	911	699
Yhteensä	867425	820358	766277	775654	734863	730798

Vuonna 1942 laadittu tuotantokomitean mietintö asetti yhdeksi päämääräksi viljelyalan lisäämisen, jotta tuotanto saataisiin nousuun. Taulukoissa 10. Ja 11. ja kuvissa 12. Ja 13. tarkastellaan alueellisesti, maanviljelysseuroittain leipäviljan (vehnä, ruis, ohra ja kaura) viljelyyn käytettyjä pelto-pinta-aloja.. Ne kuvaavat myös sodan ja aluemenetysten vaikutuksia viljely-pinta-alaan.

Maanviljelysseurojen nimiin tuli muutoksia sodan aikana, mikä ei näy taulukoista. Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura muuttui vuonna 1944 Kymenlaakson maanviljelysseuraksi samoin kuin Itä-Karjalan maanviljelysseura vuonna 1943 Laatokan-Karjalan maanviljelysseuraksi. Taulukoissa ei ole mukana kaupunkien lukuja.

¹⁴³ SVT, Maatalous III. Maataloustilastot vuosina 1939-1945.

Taulukko 11. Leipäviljan viljelysalan muutokset (ha) vuosina 1940-1945.¹⁴⁴

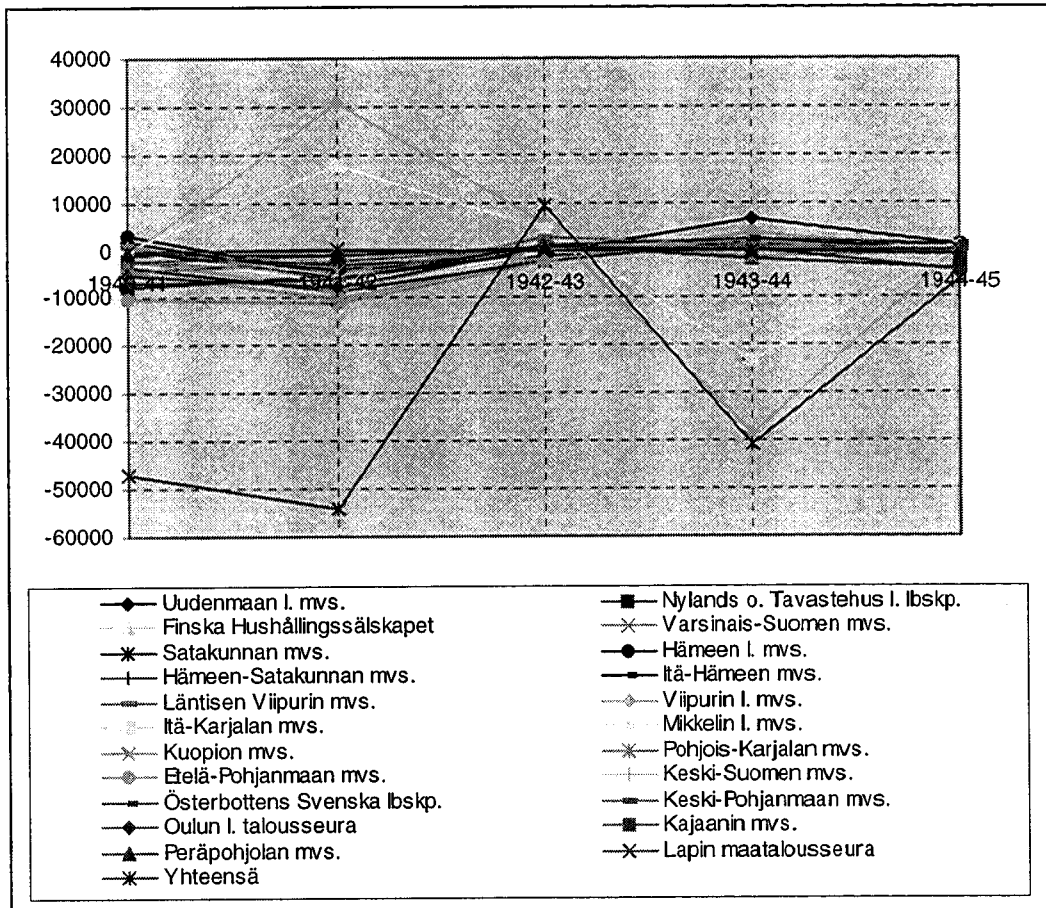
Maanviljelysseura	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	1944-45
Uudenmaan l. mvs.	1870	-5676	-637	6614	1198
Nylands o. Tavastehus l. lbskp.	-7678	-5091	1079	-1684	-3897
Finska Hushållingssällskapet	-2082	-1212	-511	73	-135
Varsinais-Suomen mvs.	-4350	-10168	-1478	1923	221
Satakunnan mvs.	-3394	-8518	-2274	1723	190
Hämeen l. mvs.	3045	-5391	-964	962	1126
Hämeen-Satakunnan mvs.	-764	-2972	-1084	802	-32
Itä-Hämeen mvs.	-584	-4047	-956	1068	1150
Läntisen Viipurin mvs.	-4254	-2307	533	589	-277
Viipurin l. mvs.	-973	30597	5638	-38511	753
Itä-Karjalan mvs.	254	17922	4378	-23188	235
Mikkelin l. mvs.	-62	-6732	-513	280	-384
Kuopion mvs.	-1968	-8343	1153	1948	-1045
Pohjois-Karjalan mvs.	-2425	-4388	1254	-1571	-474
Etelä-Pohjanmaan mvs.	-10243	-11064	-2285	3807	-256
Keski-Suomen mvs.	545	-5156	297	439	661
Österbottens Svenska lbskp.	-6749	-6126	1196	2432	911
Keski-Pohjanmaan mvs.	973	-5926	2881	1208	-314
Oulun l. talousseura	-5320	-7605	695	377	-4181
Kajaanin mvs.	-2350	-1192	645	248	-232
Peräpohjolan mvs.	-417	-1109	672	-153	-1016
Lapin maatalousseura	-141	423	-342	-177	-212
Yhteensä	-47067	-54081	9377	-40791	-6010

Taulukoista ja kuvaajista käy ilmi, että vuosi 1942, jolloin tuotantopoliittinen mietintö tehtiin, on jonkinlainen taitekohta. Ilmeisesti viljelysalaa pystyttiin lisäämään ainakin kotirintamalla. Tuolloin aloitettiin varsinainen tuotantotaistelupropaganda ja talkoovoimin pyrittiin raivaamaan lisää peltoalaa. Valtakunnallinen peltoalan kokonaismäärä on hämäävä, sillä kun tarkastellaan jälkimmäisen kuvan trendejä, nähdään, että useimpien maanviljelysseurojen alueilla peltoalaa on saatu lisättyä. Siinä näkyy myös Itä-Karjalan ja Viipurin alueen merkitys kokonaismäärässä.

¹⁴⁴ SVT, Maatalous III. Maataloustilastot 1939-1945.

Kuva 13. Leipäviljan viljelypinta-alan (ha) muutos maanviljelysseuroittain vuosina 1940-1945.

6.4. Viljelmien elinkelpoisuuden parantaminen

Tuotantopoliittisen mietinnön mukaan todettiin, että Suomen viljelmät ovat olleet varsin pieniä. Niinpä asetettiin tavoitteeksi mm. liian pienten tilojen viljelysalojen laajentamisen, tuottavuuden ja kannattavuuden lisäämisen tarkoituksenmukaisilla tilusjärjestelyillä, liian pienten tilojen yhdistämisen elinkelpoisemmiksi talousyksiköiksi sekä että tilusten osittamista oli rajoitettava. Sodan jatkuessa todettiin, että pienviljelys sitoo runsaasti työvoimaa, joka usein tulee epätaloudellisesti käytetyksi. Näin hidastuu maan muukin taloudellinen kehitys, kun työvoimaa ei riittävästi vapaudu muiden ammattialojen palvelukseen. Tämän kaltaiset

suunnitelmat koettiin yleisesti hyökkäyksenä pienviljelystä kohtaan. Toisaalta vaikka keskikokoisten ja suurempien tilojen osuus oli supistunut, niillä oli kuitenkin suuri merkitys väestökeskusten elintarvikehuollolle varsinkin huonoina satovuosina, jolloin pientiloilta kauppaan tuleva tuotemäärä voi laskea kohtalokkaasti.¹⁴⁵ Seuraavassa taulukoissa on peltoalan jakautuminen erisuuruisten viljelmien kesken sekä eri suuruisten viljelmien määrät vuosien 1920 ja 1941 maataloustiedustelujen mukaan.¹⁴⁶

Taulukko 12. Peltoalan jakaantuminen tilakoon mukaan vuosina 1920 ja 1941.

Suuruusluokka	1920		1941	
	Peltoa ha	%	Peltoa ha	%
2-10 ha	609797	31,4	783142	32,1
10-25 ha	616106	31,7	947560	38,8
25-50 ha	368274	18,9	417313	17,1
50-100 ha	187011	9,6	171686	7,0
100-	162589	8,4	122463	5,0
Yhteensä	1943777	100,0	2442164	100,0

Taulukko 13. Eri suuruisten viljelmien lukumäärät vuosina 1920 ja 1941.

Suuruusluokka	1920		1941	
	Lkm	%	Lkm	%
2-10 ha	128833	69,7	155699	66,1
10-25 ha	41119	22,2	63915	27,2
25-50 ha	11125	6,1	12412	5,3
50-100 ha	2836	1,5	2567	1,1
100- ha	937	0,5	755	0,3
Yhteensä	184850	100,0	235348	100,0

Edellisistä taulukoista 12. Ja 13. Näemme varsin hyvin, miksi tuotantopoliittisessa mietinnössä oltiin huolestuneita tilojen pilkkoutumisesta ja haluttiin tukea suurempien talousyksiköiden muodostamista. Sodan lopputulos kuitenkin pakotti toisenlaisiin toimenpiteisiin. Syyskuussa 1944 ankarin ehdoin tehdyssä Moskovan välirauhassa menetettiin Karjalan mukana noin 280000 hehtaaria peltoa eli noin 11% vuoden 1938 peltoalasta.

¹⁴⁵ Lehtinen, Suomen maatalous 1/1944, s. 3-13..

Karjalan koko väestö muutti pienentyneeseen Suomeen. Siirtynyt maatalousväestö oli kiireesti sijoitettava entiseen ammattiinsa. Tätä varten säädettiin toukokuussa 1945 ns. maanhankintalaki. Sen mukaan pyrittiin maatalouden alalle sijoittamaan karjalaisen maataloussiirtoväestön lisäksi myös rintamamiehet, sotalesket ja sotaorvot. Tämä laajensi asutustoiminnan valtaviin mittoihin. Viljeltyä maata pakkolunastettiin tai ostettiin pakko-ottouhan alaisena jäljelle jääneen Suomen alueella olevista tiloista suunnilleen saman verran kuin Karjalassa oli menetetty. Lisäksi otettiin 250000 hehtaaria viljelyskelpoisia maita. Pakko-oton järjestys oli sellainen, että ensin otettiin valtion, seurakuntien, kuntien, yhteisöjen ja ns. harrasteviljelijäin viljellyt ja viljelyskelpoiset tilukset sekä tarpeellinen määrä metsämaita. Toissijaisina luovuttajina olivat maataloutta pääelinkeinonaan harjoittavat viljelijät. Valtion, seurakuntien ja yhteisöjen maista saatiin tarvittavasta asutusmaasta vajaat 25%. Pääosa, noin 75%, otettiin ammattiviljelijöiltä ja harrastelijoilta. Korvaukset määrättiin vuoden 1944 hintatason mukaan.¹⁴⁷ Seuraava taulukko osoittaa tilaston valoissa lopputuloksen, eli keskimääräinen tilakoko pieneni noin 8 hehtaariin.

Taulukko 14. Eri suuruisten viljelmien lukumäärät vuosina 1941 ja 1950.

Viljelmän koko ha	1941	1950	muutos (%)
2-4,99	71590	99400	+ 39
5-9,99	63964	88434	+ 38
10-14,99	31798	38813	+ 22
15-24,99	24510	23665	- 3
25-49,99	12285	9931	- 19
50-	3234	1507	- 53
Yhteensä	207381	261750	+ 26
keskikoko ha	10,64	8,82	- 17

Toisaalta pyrittiin kannustamaan viljelijöitä raivaamaan lisää peltoalaa, ja sitä varten annettiin asetus 24.4.1942 uudisraivauksista jaettavista palkkioista. Palkkion suuruus määräytyi tilakoon mukaan, eli mitä pienempi tila, sen suurempi palkkio. Lisäksi palkkion suuruus

¹⁴⁶ SVT, Maatalous III. Maatalouslaskennat 1920 ja 1941.

¹⁴⁷ Ellillä 1958, s. 127. Kananen 1986, s. 197. SVT, Maatalouslaskennat 1941 ja 1950.

vaihteli alueen mukaan, eli harvaan asutuissa ja erittäin vähävaraisissa kunnissa se oli suurempi ja Lapin läänin aluetta sekä evakkojen uudistiloja tuettiin kaikkein eniten. Seuraavissa taulukoissa 15-19 on kuvattu palkkioiden jakautumista:¹⁴⁸

Taulukko 15. Raivauspalkkion suuruus, peruspalkkio.

Viljelmän peltoala (ha) uudisraivauksen kanssa	Palkkio prosenttia työkustannuksista	Palkkio 1 ha kohden enintään mk
alle 3.00	40	2,000
3.00-5.99	35	1,750
6.00-9.99	30	1,500
10.00-14.99	25	1,250
15.00-30.00	20	1,000

Taulukko 16. Raivauspalkkio harvaan asutuissa ja vähävaraisissa kunnissa.

Viljelmän peltoala (ha) uudisraivauksen kanssa	Palkkio prosenttia työkustannuksista	Palkkio 1 ha kohden enintään mk
alle 3.00	60	3,000
3.00-5.99	50	2,500
6.00-9.99	40	2,000
10.00-14.99	30	1,500
15.00-30.00	25	1,250

Taulukko 17. Raivauspalkkio Lapin läänin alueella.

Viljelmän peltoala (ha) uudisraivauksen kanssa	Palkkio prosenttia työkustannuksista	Palkkio 1 ha kohden enintään mk
alle 3.00	80	4,000
3.00-5.99	60	3,000
6.00-9.99	50	2,500
10.00-14.99	40	2,000
15.00-30.00	30	1,500

Taulukko 18. Raivauspalkkio siirtoväelle, jotka pika-asutuslain mukaan olivat oikeutettuja viljelyspalkkion saantiin.

Viljelmän peltoala (ha) uudisraivauksen kanssa	Palkkio prosenttia työkustannuksista	Palkkio 1 ha kohden enintään mk
alle 3.00	80	4,000
3.00-5.99	60	3,000
6.00-9.99	50	2,500
10.00-14.99	40	2,000
15.00-30.00	30	1,500

¹⁴⁸ As. kok. Asetus n:o 314/1942.

Taulukko 19. Raivauspalkkio, jos samalla raivattava ala salaojitetaan.

Viljelmän peltoala (ha) uudisraivauksen kanssa	Palkkio prosenttia työkustannuksista	Palkkio 1 ha kohden enintään mk
alle 3.00	100	6,000
3.00-5.99	90	6,000
6.00-9.99	70	4,200
10.00-14.99	50	3,000
15.00-30.00	35	2,100

Valtio pyrki näin parantamaan maanviljelyksen elinkelpoisuutta tukemalla rahallisesti uudisraivausta sekä peltojen salaojitusta. Myös maanparannustöitä pyrittiin tukemaan palkkioin Valtioneuvoston päätöksellä n:o 786/23.9.1943, ja tässä tapauksessa maa jaettiin valtioapuehtoihin nähden neljään vyöhykkeeseen. Maanparannustöihin voitiin myöntää suoranaisena avustuksena: valtion viranomaisen suorittamasta kuivatus- ja niiden yhteydessä suoritettavien peltokastelutöiden tutkimuksesta, suunnitelman ja osittelun laatimisesta ja vesioikeuslain mukaisesta katselmuksesta johtuvat kustannukset; kuivatus- ja niiden yhteydessä suoritettavien peltokastelutöiden työnjohdosta, työaseiden ja koneiden hankinnasta, siirrosta ja kunnossapidosta johtuvat kustannukset; sekä maataloushallituksen hyväksymien kuivatus- ja niiden yhteydessä suoritettavien peltokastelutöiden kustannusarvioiden työ- ja tarvikekustannuksista vyöhykkeessä I 0-30%, II 10-40%, III 20-50%, IV 35-65%. Suurin avustusmäärä myönnettiin niihin töihin, joiden kustannus oli yhtä suuri tai suurempi kuin maanparannusarvo.¹⁴⁹

6.5. Maatalouskoneiden merkitys

Maataloustekniikan kehittäminen nähtiin sodan aikana tärkeänä, koska maatalouskoneiden käyttö osaltaan helpottaisi työvoimapulaa. Maataloustekniikan kehittämisestä oli huonosti saatavilla tilastotietoja, joten tässä yhteydessä verrataan vuosien 1941 ja 1950 maatalouslaskentojen tuloksia. Tilastoista ilmenee, että yhdeksän vuoden aikana konekanta kokonaisuudessaan lisääntyi voimakkaasti, ja erityisesti niiltä osin, mitä tuotantopoliittisessa mietinnössä vuonna 1942 pidettiin tärkeänä. Koska useissa maatalousministeriön selvityksissä todettiin, että

¹⁴⁹ As. kok. Valtioneuvoston päätös valtion osanotosta maanparannustöiden kustannuksiin, n:o 786/ 1943.

maatalouskoneiden saanti sodan aikana oli ulkomailta vaikeaa, tämä konekannan lisäys on täytynyt tapahtua sodan jälkeen.¹⁵⁰

Taulukko 20. Voimakoneet ja maataloustyökoneet vuosina 1941 ja 1950.

Voimakoneet ja maataloustyökoneet	1941	1950
Höyrykoneet	3290	1606
Polttomootorit	30225	39560
Sähkömootorit	23020	55928
Traktorit, rautapyörillä	5895	6766
Traktorit, kumipyörillä	0	7326
Traktorit, telaketjuilla	0	360
Rivikylvökoneita	34600	63201
Niittokoneita, 1 hevosen	67082	97463
Niittokoneita, 2 hevosen	55430	73712
Hevosharavia	80397	121359
Elonleikkuukoneita, itse luovuttavia	10328	16884
Elonleikkuukoneita, itse sitoja	918	2427
Puimakoneita	56697	94673
Kotitarvemyllyjä	9971	18459
Katkaisusirkkeleitä	8154	32786
Halkaisusirkkeleitä	2459	11416
Raamisahoja	939	810
Viljankuivaajia	17999	25906
Perunannostokoneita	12238	37347
Oja-auroja	8000	10972
Lypsykoneita	292	4168
Separaattoreita	158781	199793
Hautomakoneita	3820	5125
Pumppuja, konevoimaisia	8777	21165
Yhteensä:	601253	951162

Sodan aikana ongelmaa helpotettiin koneiden käyttöä rationalisoimalla. Polttoainepulan vuoksi olemassa olevia traktoreita varustettiin puukaasuttimilla, ja esimerkiksi vuonna 1940 oli 6200:sta maataloustraktorista noin 2500 varustettu puukaasuttimilla. Lisäksi paikallisten talkoorenkaiden kesken tehostettiin tiloilla olevien maatalouskoneiden yhteiskäyttöä.¹⁵¹

¹⁵⁰ SVT, Maatalous III, maatalouslaskennat vuosina 1941 ja 1950.

¹⁵¹ KA, MMA, Maatalousministeriön tuotanto-osasto. Ca:1. Maatalouskamppailuun kohdistuvien tehtävien jako maatalousministeriön, kansanhuoltoministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön välillä.

6.6. Maaseudun voimaongelmat ja sähköistäminen

Tuotantokomitean mietinnössä kiinnitettiin huomiota myös maaseudun sähköistämiseen. Käytännössä sähkön käyttö työkoneissa olisi edellyttänyt kalliimpaa johtoverkkoa kuin se, jollainen tarvittiin valaistustarkoituksiin. Voimajohtoverkkojen vetäminen sotaoloissa olisi osuustoiminnallisestikin ollut hankalaa, joten näiden suunnitelmien toteutus siirtyi tulevaisuuteen pitkän ajan tuotannon suunnan piiriin. Voimaongelmia ratkottiin käytännössä mm. siten, että jo poltto- ja sähkömoottoreiden tieltä väistynyt höyrykone palasi käyttöön viljan puinnissa. Vaikeasti saatavalla petroolilla toimiva polttomoottorikin olisi tullut voimanlähteenä edullisemmaksi. Polttomoottori korvattiin puu- ja puuhiilikaasuttimella varustetuilla traktoreilla ja autoilla.¹⁵²

6.7. Väkilannoitteiden merkitys

Väkilannoitteiden merkitys oli tiedostettu tuotantokomitean mietinnössä, sillä niiden runsas käyttö sotaa edeltävänä aikana osaltaan vaikutti saavutettuun korkeaan leipäviljan omavaraisuusasteeseen. Väkilannoitteiden käytön vaikutusta satoihin sotavuosina voidaan arvioida taulukosta 21:¹⁵³

Taulukko 21. Väkilannoitteiden käytön vaikutus satoihin vuosina 1936-1946.

Vuodet	Käytetty keskimäärin vuotta kohti milj. kg				Sato lisääntynyt väkilannoitteilla keskimäärin vuodessa milj. rehuyksikköä					Saatu sadonlisäys % kokonais-sadosta
	Fosforihappoa	Kalia	Typpeä	Kalkkikivi-jauhoa	Fosforihapolla	Kalilla	Typellä	Kalkkikivi-jauholla	Yhteensä	
1936-39	32,5	12,8	6,5	83	690	89	110	46	935	25,0
1940-44	3,7	23,9	9,1	n. 120	78	168	155	n. 80	481	19,1
1945	1,5	3,1	1,9	n. 150	32	22	32	n. 120	206	-
1946	9	-	2	n. 150	63	-	34	135	232	-

¹⁵² Salovaara 1977, s. 42.

¹⁵³ KA, KHMA, Elintarvikeosasto. Vilja- ja siementoimisto. JaXXIX:1. Peruna- ja viljatilastoja 1939-46.

Rehuyksiköllä mitataan eri satotuotteiden ravintoarvoa tai niiden nettoenergiasisältöä niitä kotieläinten ruokinnassa käytettäessä. Yksi rehuyksikkö vastaa ravintoarvoltaan 1kg ohraa, vehnää tai ruista. Muut suhdeluvut ovat: herne, papu sekä virna 1.0, sekavilja 1.1, kaura 1.2, peruna 5.0, rehunauris 12.5, muut juurikasvit 8.0, rehukaali 8.7, peltoheinä ja vihantarehu 2.5, niittyheinä 3.0, rehunauriin naatit 20.0, muiden juurikasvien naatit 13.0, vehnän ja rukiin oljet 5.0, kauran, ohran ja sekaviljan oljet 4.0, sekä herneen ja virnan oljet 3.5.¹⁵⁴ Taulukossa sadolla tarkoitetaan peltoviljelyn kokonaissatoa, eikä pelkästään leipäviljaa. Laskelmassa ovat siis mukana kaikki edellä mainitut lajikkeet. Taulukon 21. pohjalta voidaan todeta, että sotavuosina väkilannoitteilla saatu sadon lisäys on lähes viidesosa kokonaissadosta, joten väkilannoitteiden saatavuudella oli suuri merkitys tuotantotaistelussa. Professori Tuorilan arvion mukaan lähinnä fosfaattien puutteesta johtuva todennäköinen sadon vähennys olisi ollut n. 17% sotaa edeltävästä tasosta. Taulukossa 22. esitetään tärkeimpien väkilannoitteiden käyttö miljoonina kiloina satovuosina 1939-46.¹⁵⁵

Taulukko 22. Väkilannoitteiden käyttö satovuosina 1939-1946.

Satovuodet	Typpeä, milj. kg	Fosforihappoa, milj. kg	Kalia, milj. kg
1939/40	8,3	34,8	16,0
1940/41	8,0	15,3	19,1
1941/42	10,6	11,0	26,0
1942/43	11,1	1,7	16,6
1943/44	12,9	1,7	27,3
1944/45	9,4	-	22,7
1945/46	3,4	1,4	7,6

Artturi Lehtisen arvion mukaan väkilannoitteiden osuus olisi ollut noin puolet nettosadosta.

Kuivien ja kylmien keväiden seurauksena viljasato, etenkin vuosina 1941-42, olisi voinut ilman lähinnä Saksasta vuosina 1941-43 tuotuja väkilannoitteita, varsinkin typpilannoitteita, kokonaan epäonnistua. Hän arvioi, että omasta sadosta olisi saatu leipäviljaa kulutukseen ainoastaan 50 kg asukasta kohden vuodessa eli vähän yli 4 kg kuukaudessa. Saksasta tapahtuneen aikaisempaa suuremman väkilannoitteiden ja leipäviljan tuonnin ansiosta oli todellinen kulutus 164-181 kg vuodessa ja 14-15 kg kuukaudessa asukasta kohden. Taulukossa 23. esitetään Lehtisen laskelmat väkilannoitteiden ja tuonnin merkityksestä leipäviljan kulutukseen. Laskelmat väkilannoitteiden

¹⁵⁴ SVT, Maatalous III, maataloustilasto 1939.

¹⁵⁵ Pihkala 1946, s. 65-66.

vaikutuksesta perustuvat arvioon, jonka mukaan 1 kg tyypeä antaa 22 viljakilon ja 1 kg kalia 4 kilon sadonlisäyksen.¹⁵⁶

Taulukko 23. Väkilannoitteiden ja tuonnin vaikutus leipäviljan kulutusmääriin.

Satovuosi	Nettosato 1000 tn	Väkilannoitteiden osuus 1000 tn	Täysin oma sato		Tuonti 1000 tn	Todellinen kulutus	
			1000 tn	Asukas/kg		1000 tn	Asukas/kg
1941-42	403,7	204,0	199,7	51	237,9	641,6	164
1942-43	441,9	245,0	196,9	50	266,5	708,4	181
1943-44	466,3	266,0	200,0	51	200,4	666,7	170

6.8. Työvoimakysymys

Työvoimakysymystä maataloustuotannon osalta on edellä tarkasteltu kappaleessa 5.5. *Talkootoiminnan kytkeminen tuotantotaisteluun*. Kuten edellisessä kappaleessa mainittiin, maatalouskoneiden käyttöä rationalisoimalla pyrittiin myös helpottamaan työvoimapulaa.

Yleisesti työvelvollisuudesta säädettiin jo 16.6.1939 lailla, jonka mukaan jokainen Suomen kansalainen, joka oli täyttänyt 18 vuotta vaan ei vielä 60 vuotta, oli velvollinen tekemään maanpuolustuksen etua tarkoittavaa työtä, kun sotatilasta annetun lain säädökset tai osa niistä saatettiin noudatettaviksi. Yleinen työvelvollisuus saatettiin asetuksella 13.10.1939 voimaan ja yleisestä työvelvollisuudesta annetun lain soveltamisesta 13.10. 1939 säädettiin asetuksella, että työvelvollisuuden toimeenpanoa johtaa ja valvoo kansanhuoltoministeriö. Vuonna 1941 työvoima-asiain hallinto järjestettiin uudelleen siten, että työvelvollisuuslain ja julkisen työvälityksen sekä työttömyysasiain hallinto keskitettiin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöön, ja erityisesti sen työvoima-asiain osastolle. Valtakunnan työikäiseen väestöön kuuluviksi laskettiin kaikki 15-65 -vuotiaat. Työvelvollisuusasiain hallinnolle kuuluvien tehtävien suorittamista varten maa jaettiin 11 piiriin. Työvelvollisuuden toimeenpanosta aiheutuvat paikalliset tehtävät suoritti työvoimalautakunta. Kuntien työvoimapäälliköt vastasivat siitä, että maanpuolustuksen kannalta kunakin ajankohtana tärkeimmiksi katsotut työt tulivat ajallaan tehdyiksi. Työvelvollisia käytettiin mm. puolustusasemien

¹⁵⁶ Lehtinen 1967, s. 221-222.

linnoittamisessa, maanpuolustuksen ja kansanhuollon kannalta tärkeän tuotannon ja kaivostoiminnan tehtävissä sekä metsätoissa. Työvoima tilattiin suoraan kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöstä ja työntekijöiden matkakorvaukset, majoitus ja muonitus suoritettiin valtion varoista.¹⁵⁷

Maataloustuotannon osalta oli sovittu, että työvoimalautakuntien tehtävänä oli toimittaa maataloustöihin ihmisvoimaa siinä tapauksessa, että sitä ei ole vapaasti saatavilla, viljelyspäälliköiden tilauksesta, joko työvelvollisuuslakia soveltamalla tai sillä uhkaamalla. Lisäksi viljelyspäälliköiden tilauksesta työvoimalautakunnan velvollisuus oli toimittaa traktoreita, hevosia ja työkaluja, mikäli niitä ei saada vapaaehtoista tietä vuokratuksi.¹⁵⁸

Käytännössä työvelvollisuuslakia ei juurikaan sovellettu maataloustöissä, vaan vedottiin tuotantotaistelu-propagandalla vapaaehtoisuuteen, josta enemmän kappaleessa 5.5. Kotirintaman maataloustyöt jäivät lähes yksinomaan naisten, nuorten poikien ja vanhempien miesten hoidettaviksi. Tämä aiheutti sen, että ammattitaitoisesta työvoimasta oli pulaa.¹⁵⁹

Työvoiman säännöstelyllä ja ohjaamisella poikkeusolojen aikaisen tuotannontarpeen tavoitteiden mukaisesti alkoi olla vaikutusmahdollisuuksia vasta vuodenvaihteen 1943-44 jälkeen, jolloin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle annettiin valtuudet säännöstellä töiden teettämistä. Tämän jälkeen työvoimaviranomaiset pystyivät ohjaamaan työvoimaresursseja sinne, missä niitä eniten tarvittiin. Käytettävissä olevien työvoimaresurssien kartoittamiseksi järjestettiin vuonna 1943 työvelvollisuuskutsuntoja, joissa periaatteessa kaikkien työvelvollisten tuli ilmoittautua. Taulukossa kutsuntojen tulokset:¹⁶⁰

¹⁵⁷ Salovaara 1977, s. 36-38.

¹⁵⁸ KA, MMA, Maatalousministeriön tuotanto-osasto. Ca:1. Maatalouskamppailuun kohdistuvien tehtävien jako maatalousministeriön, kansanhuoltoministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön välillä.

¹⁵⁹ Saraste 1990, s. 288-289.

¹⁶⁰ Saraste 1990, s. 295. Tirronen 1975, s. 52.

Taulukko 24. Työvelvollisuuskutsunnat vuonna 1943.

	Miestyövoimaa	Naistyövoimaa
15-17-vuotiaat	97000	91000
18-54-vuotiaat	389000	896000
55-60-vuotiaat	113000	131000
Yhteensä:	599000	1118000

Siitä miten työvelvollisuutta ja pakkoa käytettiin maataloustöihin, ei ole löytynyt tarkempia tilastotietoja, ainoastaan arvioita työvoiman tarpeesta.

Vuoden 1939 tietoihin perustuvan arvion mukaan juokseviin peltoviljelystöihin olisi pitänyt käyttää 12,3 muunnettua miestyöpäivää ja 8,0 hevostyöpäivää peltohehtaaria kohden. Kaikkiaan olisi tarvittu 32 miljoonaa miestyöpäivää ja 21 miljoonaa hevostyöpäivää. Kun otetaan huomioon, että 90% tästä työmäärästä kohdistuu viiden kasvukauden kuukauden osalle, voidaan laskea, että keskimäärin kuukautta kohden riittäisi n. 230000 miestyöntekijää ja 151000 hevosta. Kasvukauden työt jakautuvat kuitenkin varsin epätasaisesti kasvukaudella, pääasiassa siten, että ihmistyön menekki on suurin sadonkorjuuaikana ja hevostyön menekki suurin syyskintöjen aikana. Niinpä on arvioitu tarvittavan viljankorjuuaikana 386000 muunnettua miestyöntekijää sekä syyskintöjen aikana 200000 hevosta.¹⁶¹

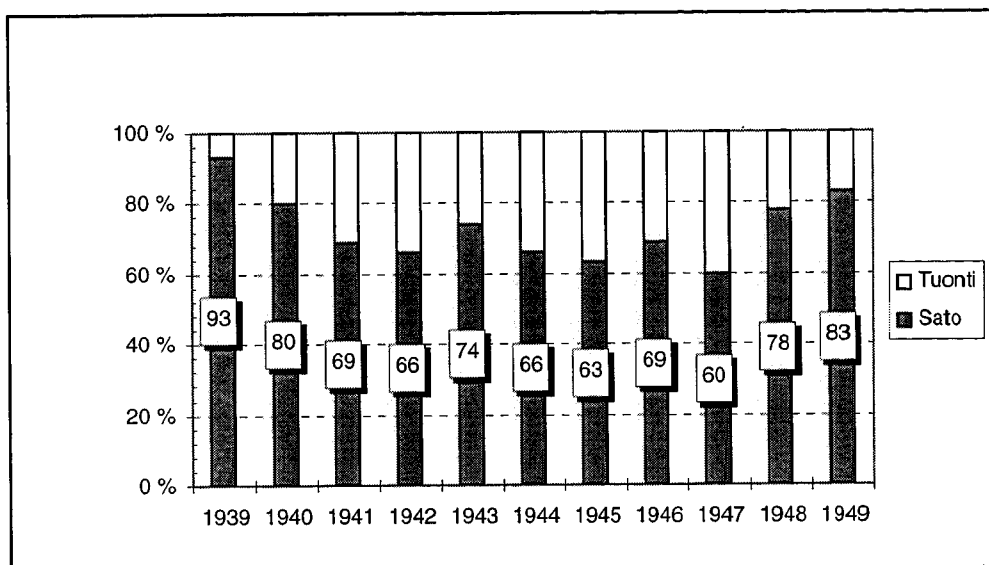
6.9. Omavaraisuus II maailmansodan aikana

Maa- ja metsätaloudella oli sotavuosina tärkeä asema kansanhuollossa. Se oli elintarvikkeiden tuottaja, sen osuus kokonaistuotannosta oli vuonna 1938 yli kolmannes ja yli puolet väestöstä sai siitä toimeentulonsa. Suomen elintarvikeomavaraisuus oli hyvinä satovuosina 1937-39 lähes 100 %, mutta väkirehujen ja lannoitteiden tuonti huomioon ottaen runsas 80 %. Rehuyksiköillä mitattuna koko sato, kuten myös leipäviljasato, jäi vuosina 1940-47 vain 60-65 %:iin sotaa edeltäneestä tasosta. Karjalan menetys vei 15 % satopotentialista, minkä

¹⁶¹ 1942:5 Tuotantokomitean mietintö. Osa 2, Maatalousjaoston mietintö, liite n:o 8, Laskelmia maataloustuotannon vaatimasta työmenekistä.

lisäksi kesät 1941 ja 1942 sekä 1944 olivat sääoloiltaan poikkeuksellisen epäedulliset. Väkilannoitteiden käytön vähenemisen lisäksi satoja alensi sodan jälkeen sodanaikainen ryöstöviljely.¹⁶²

Kuva 14. Leipäviljan omavaraisuus vuosina 1939-1949.

Kuvasta ilmenee leipäviljan omavaraisuusaste vuosina 1939-1949 siten, että musta pylväs esittää omaa tuotantoa ja valkoinen pylväs tuontia. Omavaraisuusaste on tämän mukaan oman tuotannon osuus verrattuna kulutukseen kokonaisuudessaan käytettävissä olevaan leipäviljamäärään, eli oma tuotanto + tuonti. Malli ei suinkaan ole kaiken kattava, vaan suuntaa antava. Se ei ota huomioon lannoitteiden tuonnin vaikutusta tuotantoon eikä siemenviljaksi varatun viljan osuutta. Vuotuinen omavaraisuusprosentti saadaan suoraan kuvasta, eli se on mustan pylvään suhdeluku.¹⁶³ Omavaraisuuskäsitteestä on jonkin verran kiistelty, sillä eräät tutkijat ovat sitä mieltä, että omavaraisuus-prosentti olisi aina 100. Tällöin koko käsite olisi tarpeeton. Kuitenkin käytännössä tuonnin tarve vaihtelee saatavilla olevan kotimaisen viljan määrän mukaan, joten tässä tutkimuksessa tilannetta tarkastellaan ikään kuin kysymys olisi omavaraisuudesta.

Taulukossa 25. ja kuvassa 14. tarkastellaan omavaraisuusastetta lääneittäin vuoden 1944 lopussa, jolloin tuotantotaistelua on käyty jo pari vuotta. Läänin omavaraisuusaste on arvioitu tässä yhteydessä siten, että tarkasteltavalla alueella jokaista kuluttajaa kohden tulisi pystyä

¹⁶² Pihkala 1982, s. 318.

tuottamaan keskimäärin 300 grammaa leipäviljaa/vuorokausi. Lisäksi kuvaan on lisätty kasvukauden pituutta kuvaavat rajat, jotta saataisiin käsitys alueellisista ilmastoeroista. Kuvassa läänien kohdalle on merkitty myös keskimäärin vuorokautta kohden yleiseen kulutukseen luovutettu grammamäärä/asukas. Tämä omavaraisuuslaskelma on tosin vain karkea arvio, sillä tässä ei oteta huomioon eri ikäisten kuluttajien erilaisia kulutustarpeita. Esimerkiksi 1940-luvun ruokakulutustutkimuksissa kuluttajat on jaettu kolmeen luokkaan siten, että alle kaksi vuotiaita ei ole otettu mukaan laskuihin, 2-12 vuotiaat kuluttavat puolet aikuisten määrästä ja yli 12 vuotiaat lasketaan yhtenä kuluttajana. Tämä 300 gramman teoreettinen kulutustarve on laskettu siten, että eri leipäkorttien lukumäärät on kerrottu asetuksen mukaisen annoksen mukaan.¹⁶⁴

Taulukko 25. Väestö ja leipäviljan luovutus yleiseen kulutukseen lääneittäin vuonna 1944.

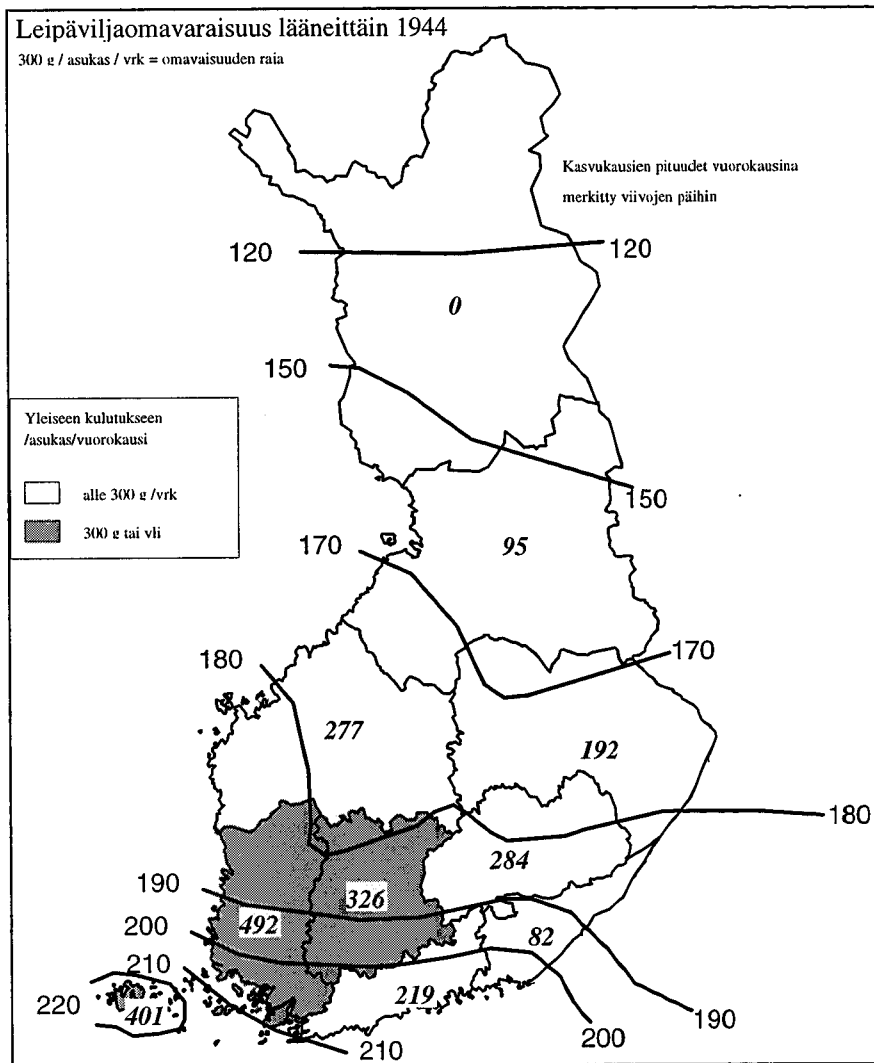
Lääni	Luovutus yleiseen kulutukseen	Väestö	Kulutukseen/henkilö/vuosi (kg)	Kulutukseen/henkilö/päivä (g)
Uudenmaan	47983200	600900	79,852	219
Turun ja Porin	92655145	516200	179,495	492
Ahvenanmaan	3157714	21600	146,190	401
Hämeen	50596502	425300	118,967	326
Kymen	17776742	592600	29,998	82
Mikkelin	20756530	200400	103,575	284
Kuopion	27950304	397800	70,262	192
Vaasan	53643593	530900	101,043	277
Oulun	10779347	310100	34,761	95
Lapin	-	141300	-	-

¹⁶³ Salovaara 1977, s. 61.

¹⁶⁴ KA, KHMA, HaXXVIII:11, Luovutuslukulaskelmat 1943-1948. Suomen taloushistoria 3, Helsinki 1983, s. 22.

Kuva 15. Leipäviljaomavaraisuus lääneittäin vuonna 1944.

Kun kuvaa 15 verrataan kuvaan 2. Suomen maatalousalueista, nähdään, että järjestyksessä kolme tärkeintä aluetta ovat myös omavaraisia. Kuvasta voi vetää myös sen johtopäätöksen, että ne ovat maatalouden ylituotantoalueita, koska leipäviljaa tuotetaan kulutukseen yli oman tarpeen.

6.10. Maatalouden kannattavuus

Lopuksi tarkastellaan maatalouden kannattavuutta tilivuositain (tässä yhteydessä tilivuosi = 1.7.-30.9.). Taulukossa 26. on laskettu puhdas tuotto prosentteina aktiivipääomasta tilojen

suuruuden mukaan. Tilivuosista 1942-43 ja 1944-45 ei ole tietoja. Vuodesta 1947 alkaen suurin tilastoyksikkö oli 50 hehtaaria ja sitä suuremmat tilat.¹⁶⁵

Taulukko 26. Maatalouden kannattavuus tilivuositain vuosina 1938-50.

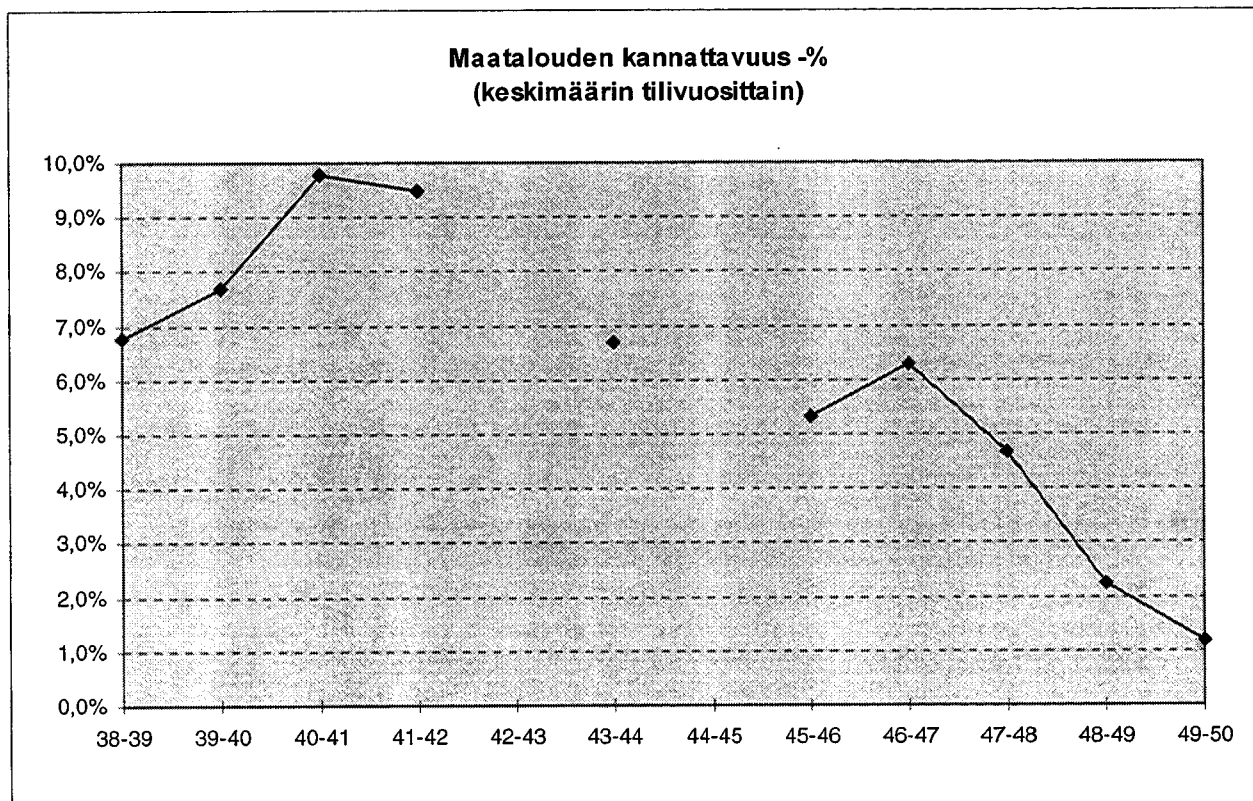
Tilivuosi	Puhdas tuotto %:na aktiivipääomasta tilojen suuruuden mukaan					
	0-9 ha	10-24 ha	25-49 ha	50-99 ha	100- ha	Keskimäärin
1938-39	5,0%	5,9%	6,9%	8,1%	7,6%	6,8%
1939-40	5,5%	6,8%	7,7%	9,2%	8,2%	7,7%
1940-41	6,8%	9,5%	9,8%	10,7%	10,0%	9,8%
1941-42	7,2%	9,3%	10,1%	9,8%	8,6%	9,5%
1942-43	-	-	-	-	-	-
1943-44	4,6%	5,4%	6,4%	7,9%	7,5%	6,7%
1944-45	-	-	-	-	-	-
1945-46	3,2%	3,6%	5,5%	6,9%	6,3%	5,3%
1946-47	2,0%	4,8%	6,4%	8,3%	6,5%	6,3%
1947-48	0,6%	2,8%	6,0%	6,5%	-	4,7%
1948-49	-0,6%	0,8%	3,4%	4,1%	-	2,2%
1949-50	-1,5%	0,3%	2,6%	3,4%	-	1,2%

Taulukosta 26. voidaan lukea tilakoon merkitys kannattavuuteen, eli mitä suurempi tila, sen kattavampaa on toiminta. Vaikka tuotantopoliittisessa mietinnössä tähdättiin varsinkin pitkän tähtäimen suunnitelmissa tilakokojen kasvattamiseen, käytännössä sodan lopputulos johti pienten tilojen määrän kasvuun, koska siirtoväki piti sijoittaa entisiin ammatteihinsa. Sama asia voidaan lukea kuvasta 16: pientilallisten määrän kasvu näkyy keskimääräisen tuoton heikkenemisenä sodanjälkeisinä vuosina voimakkaasti.

Kuva 16. auttaa hahmottamaan keskimääräistä tulosta tarkasteltavalla aikavälillä:

¹⁶⁵ SVT, Maatalous III. Maataloustilastot 1938-1950.

Kuva 16. Maatalouden kannattavuus vuosina 1938-1950.

Unitaksen raportissa n:o 3 vuodelta 1946 arvioitiin koko maatalouden kokonaistuottoa, sen aiheuttamia liikekustannuksia sekä ylijäämää seuraavasti:¹⁶⁶

Taulukko 27. Maatalouden kokonaistuotto vuosina 1935-1946.

Satovuosi	Kokonaistuotto, milj. mk			Ylijäämä		Ylijäämän reaaliarvo ha:lta Indeksi
	Kasvituotteista	Kotieläintuotteista	Yhteensä	milj. mk	ha kohden mk	
1935-39	1540,9	4549,0	6089,9	5249,7	310	100
1940-41	2098,8	4652,8	6751,6	5349,9	568	141
1941-42	2140,6	4413,8	6554,4	6508,4	19	3
1942-43	2973,9	6211,7	9185,6	9494,4	-114	-19
1943-44	4016,7	9445,4	13462,1	11683,7	656	102
1944-45	3537,5	8067,7	11705,2	12133,2	-174	-24
1945-46	6526,8	18273,0	24794,8	21910,2	1173	88

¹⁶⁶ Pihkala 1946, s. 70.

Laskelmat osoittavat, että maatalouden kannattavuuden edellytykset ovat eri vuosina olleet erilaisia. Tarkasteltaessa ylijäämien markkamääräisiä arvoja, todetaan niiden vuosina 1940-41 ja 1943-44 sekä satovuonna 1945-46 olleen sotaa edeltävää tasoa korkeampia. Satovuosina 1942-43 ja 1944-45 on saatu negatiivinen ja satovuonna 1941-42 melkein negatiivinen tulos. Ylijäämien reaaliarvot, jotka on laskettu jakamalla markkamääräiset arvot vastaavilla elinkustannusindekseillä, ovat vain vuosina 1940-41 ja 1943-44 olleet sotaa edeltävällä tasolla tai sitä korkeampia.

Hävitty sota tuntui reaalina menetyksinä suomalaisen maanviljelijän taloudessa. Suurille ja keskisuurille tiloille, jotka maanhankintalain nojalla menettivät suuren osan viljelysalastaan, sota merkitsi tuntuvaa maa- ja rakennuspääomien vähennystä tai käyttämättömäksi jättämistä. Miltei kaikille tiloille sota aiheutti tuntuvia menetyksiä, jotka aiheutuivat kunnossapito- ja uudistustöiden laiminlyömisestä sekä maan kasviravintovarastojen ja kotieläinkannan vähentymisestä.

7. Tuotantotaistelu – käytännön toimenpiteitä vai pelkkää propagandaa?

Koska sota näytti jatkuvan, vuonna 1941 alettiin valmistelemaan useampi osaista tuotantokomitean mietintöä, jossa pyrittiin huomioimaan kaikki kansalaisten toimeentulolle elintärkeät tuotannon haarat ja määrittelemään tuotantopolitiikan päämäärät sekä edellytykset. Tuotantokomitean mietintö julkistettiin vuonna 1942, jolloin alettiin yleisesti puhua tuotantotaistelusta. Maatalouden tuotantopolitiikan päämääräksi määriteltiin lyhyesti kansan välttämättömän ravinnontarpeen tyydyttäminen sekä rauhan että sodan aikana.

Tuotannonalojen kehittäminen jaettiin lyhyen ajan (sodanaikainen) ja pitkän ajan (rauhan ajan) tuotannon suuntaan. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin lähinnä lyhyen ajan tuotannonsuuntaa, koska tutkimus on rajattu sotavuosiin 1939-1944. Siinä tuotannonhaarat pantiin tärkeysjärjestykseen sen mukaan, mikä oli välttämätöntä kansan toimeentulolle ja sodan käynnille. Samoin tuottavuus oli tärkeämpää kuin tuotantokustannusten halpuus, kohtuullinen ryöstöviljely sallittiin sekä pyrittiin välttämään pitkäaikaisia sijoituksia. Lyhyen ajan tuotannon suuntaa koskevia suunnitelmia toteutettiin mm. leipäviljan tuotannon säännöstelyllä, mikä käytännössä toteutui ottamalla käyttöön leipäviljan luovutuksissa tavoiteluovutusjärjestelmä vuosina 1943-1946, sekä työvoiman säännöstelyllä vuodesta 1944 alkaen. Jotta kansan toimeentulo olisi turvattu, talven 1941-1942 paha elintarvikekriisi ajoi käytännössä maan Saksan syyliin, joten elintarviketilanteella oli myös sotilaallis-poliittisia seuraamuksia. Saksasta tuotu leipävilja ja väkilannoitteet osaltaan helpottivat tilannetta sodan loppuvuosina.

Tuotantopoliittisen mietinnön yksityiskohtaisista tuotantoa edistävien suunnitelmien osalta, joita olivat viljelmien elinkelpoisuuden parantaminen, maatalouden työvoiman tarpeen tyydyttäminen sekä maataloustekniikan kehittäminen, keinot olivat rajalliset sotaoloista johtuen.

Elinkelpoisuutta yritettiin parantaa jonkinverran uudisraivauksilla, mutta koska sen toteuttaminen oli riippuvainen työvoiman saannista, siinä epäonnistuttiin. Leipäviljan

viljelykseen käytetty ala pieneni tasaisesti aina vuoteen 1945 saakka, mihin osaltaan vaikutti myös alueluovutukset. Elinkelpoisuutta ajateltiin parannettavan pieniä tiloja yhdistämällä elinkelpoisemmiksi yksiköiksi, mutta tämä aiheutti viljelijäpiireissä ja MTK:ssa suurta suuttumusta, joten tätä ei voitu toteuttaa. Käytännössä elinkelpoisuuteen vaikutettiin perustamalla naapuritilojen kesken talkoorenkaita, jolloin päästiin lähes samaan lopputulokseen, eli useampi pientilallinen yhdisti voimavaransa niin työvoiman kuin työvälineidenkin osalta. Itseasiassa sodan jälkeen tiloja jouduttiin edelleen pilkkomaan, koska siirtoväki, joista suurin osa palveli maataloudessa, piti asuttaa ja sijoittaa ammattiaan vastaaviin tehtäviin.

Työvoiman tarpeen tyydyttämisessä onnistuttiin parhaiten, vaikka raskaaseen maataloustyöhön sopivin väestö palveli rintamalla. Käytännössä tässä onnistuttiin voimakkaan tuotantotaistelupropagandan avulla, jolloin vuoden 1942 keväästä alkaen vedottiin ihmisten vapaaehtoisuuteen ja velvollisuudentuntoon teemalla ”Nouse itse ja nosta naapurisi riuskaan talkoorynnäkköön”. Talkootyöllä oli merkitystä monella tasolla: toisaalta se helpotti ankaraa työvoimapulaa juuri silloin, kun työvoimaa eniten tarvittiin, eli kylvö- ja sadonkorjuuajana ja toisaalta taas yhdisti ihmisiä. Toki merkitystä oli silläkin, että koska suurin osa siihen osallistuneista oli lapsia, nuoria, naisia tai vanhuksia, melkein jokaisella oli joku siellä rintamalla, joten heihin oli helppo vedota käymään omaan taisteluun kotirintamalla. Talkoopropagandan onnistumista kuvaa myös se, että työvoiman hankinnassa harvoin tarvittiin turvautua työvelvollisuudella uhkaamiseen, vaan ihmiset saatiin vapaaehtoista tietä osallistumaan maataloustöihin. Tämä on tosin yleinen käsitys, eikä sitä ole tarkemmin tutkittu, joten se vaatisi tarkempaa pureutumista sekä yleisten töiden ja kulkulaitosten ministeriön alaisen organisaation arkistomateriaaliin että Suurtalkoot ry:n arkistoihin.

Maataloustekniikan osalta voidaan puhua kehittämisestä siinä mielessä, että puuttuvia resursseja korvattiin toisilla, eli esim. traktoreihin ja ajoneuvoihin asennettiin puukaasuttimia, koska polttoaineena käytetystä petroolista oli pulaa. Voidaan puhua jopa taantumisesta, sillä jo käytöstä poistumassa olleet toimintakuntoiset höyrykoneet jouduttiin ottamaan takaisin käyttöön. Sähköllä käyvien maatalouskoneiden vaatimaa voimakkaampien sähköverkkojen vetämistä maaseudulle sotaoloissa ei voitu ajatellakaan, joten se jäi pitkän ajan tuotannon

suunnan tulevaisuuden päämääräksi. Keinokastelu- ja sadetuslaitteet vaativat voimakkaampaa sähköverkkoa, joten niiden käytön lisääminen siirtyi tulevaisuuteen. Salaojituksen lisäämiseen ja olemassa olevan kunnostukseen järjestettiin jonkin verran talkoita, etenkin Itä-Karjalan alueella, joihin myös rintamamiehet osallistuivat. Kotimaista lannanhoitoa pyrittiin tehostamaan lähinnä talkoopropagandalla. Kasvinviljelyn kannalta merkittävien väkilannoitteiden osalta oltiin lähes kokonaan saksalaisten tuontilannoitteiden varassa.

Käytännössä tuotantotaistelu oli siis sekä propagandaa että toimenpiteitä. Voimakkaalla propagandalla kotirintaman ihmiset kannustettiin ponnistelemaan sekä oman että naapurin toimeentulon edestä, minkä lisäksi valtiovalta pyrki ohjaamaan ja säännöstelemään tuotantoa ja resursseja erilaisilla laeilla ja asetuksilla toimeentulon kannalta oikeaan suuntaan.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Maatalousministeriön arkisto (MMA)

Tuotanto-osasto

Ca:1. Maatalouden tuotantolautakunnan pöytäkirjat 1941-1943.

Hd:4. Kasvintuotantojaoston asiakirjoja 1942-1948.

Kansanhuoltoministeriön arkisto (KHMA)

Elintarvikeosasto

JaXXIX:1. Peruna- ja viljatilastoja 1939-46.

HaXXVIII:11. Luovutuslukulaskelmat 1943-1948.

HaXXIX:3. Vilja- ja perunatilanne.

Virallisjulkaisut

Komiteamietintö 1940:5. Osa 2 Maatalousjaoston mietintö.

Komiteamietintö 1946:6. Maataloustuotteiden luovutusjärjestelmätoimikunnan mietintö.

Suomen asetuskokoelma 1939-1949. Maataloustuotantoa ja kansanhuoltoa koskeneet asetukset.

Suomen virallinen tilasto (SVT) 1920, 1938-1950.

III Maatalous. Maataloustilastot 1938-1950. Maatalouslaskennat 1920, 1941, 1950.

Kirjallisuus

Aarne, Eino, Hintavalvonnan yleiskehityksestä. Hintaosasto 1940-1965. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitoksen julkaisu. Helsinki, 1965.

- Alho, K.O., Tukipalkkiojärjestelmämme ja sen poistamismahdollisuudet. Kansantaloudellinen aikakauskirja. Helsinki, 1949.
- Ellilä, K.J, Suomen maatalous. Oma maa I. Helsinki, 1958.
- Hietanen, Silvo, Perunan ja rukiin maa. Ravinto ja asuminen sotavuosien Suomessa. Kansakunta sodassa 2. Toimittanut Hietanen, Silvo. Helsinki, 1990.
- Juuramo, Jouko, Maataloustuotannon säännöstely. Viisi vuotta kansanhuoltoa. Toimittanut Utrio, Untamo. Helsinki, 1945.
- Kananen, Ilkka, MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917-1949. Rauma, 1986.
- Korpela, E. J., Maatalous 1919-1939. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919-1950. Porvoo, 1967.
- Lehtinen, Artturi, Nykyinen kansanhuoltomme ja sen kehitys. Sosiaalinen aikakauskirja, 8-11/1940.
- Lehtinen, Artturi, Valmistavat toimenpiteet kansanhuollon toteuttamiseksi ja kansanhuollon toteuttaminen. Viisi vuotta kansanhuoltoa. Toimittanut Utrio, Untamo. Helsinki, 1945.
- Lehtinen, Artturi., Sotatalous 1939-1945. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919-1950. Toimittanut Jutikkala, Eino. Porvoo, 1967.
- Leiponen, Kauko, Kansa talkoissa. Jyväskylä, 1987.
- Ollila, A. J., Valtion viljavarasto 1928-1953. Helsinki 1955.
- Pihkala, Erkki, Sotaan mobilisoitu talous. Kansakunta sodassa 2. Helsinki, 1990.
- Pihkala, Erkki, Sotatalous 1939-1944. Suomen taloushistoria 2. Helsinki, 1982.
- Pihkala, K. U., Maatalouden kehitys sodan aikana ja sen jälkeen. UNITAS n:o 3 elokuu 1946. Helsinki, 1946.
- Rantatupa, Heikki, Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914-1921. Studia Historica Jyväskyläänsia 17. Tampere, 1979.
- Salovaara, Karli, Säännöstellen selvittiin. Kansanhuoltoa 1939-1949. Jyväskylä, 1977.
- Saraste, Erja, Talonpitoa rintaman varjossa - työvoima ja työmarkkinat vuosina 1941-44. Kansakunta sodassa 2. Helsinki, 1990.

Tirronen, E. O., Sotatalous. Suomen sota, osa 11. Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimiston julkaisu IX. Toimittanut Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto. Helsinki, 1975.

Toivonen, Onni, Kymmenen vuotta kansanhuoltajana. Muistelmia. Turku, 1950.

Suomen taloushistoria 3, Historiallinen tilasto. Toimittanut Vattula, Kaarina. Helsinki, 1983.

Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1942. Helsinki, 1943.

Suurtalkoot ry:n toimintakertomus vuodelta 1943. Helsinki, 1944.

Lehdet

Enäjärvi, Jaakko, Viljan, lihan ja perunan luovutusvelvollisuus voimassaolevien säännösten mukaan. Maatalous n:o 9-10/1941.

Kansanhuoltaja. Kansanhuoltohenkilöstön tiedotuslehti n:o 3/1942.

Lehtinen, Artturi, Viljelmän suuruuden vaikutuksesta elintarviketuotantomme. Maatalous n:o 1/1944.

Tuotantotaistelu jatkuu. Maatalousministeriön tuotanto-osaston julkaisu n:o 6/1943.